

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR
NEVELÉSTUDOMÁNYI INTÉZET**

**Neveléstudományi Doktori Iskola
„Neveléstudományi Kutatások” program**

Doktori iskola és doktori program vezetője:
dr. Bábosik István, egyetemi tanár

Makk Zoltán

**A határ menti idegennyelv-tanítás a
nyugat-dunántúli - burgenlandi határrégióban**

Doktori disszertáció

Témavezető: dr. Bodonyi Edit habil. egyetemi docens

Bíráló bizottság:

Elnök : dr. Németh András, habil. egyetemi tanár

Bírálok : dr. Schaffhauser Franz, egyetemi docens
dr. Kádas Géza, habil. egyetemi docens

Titkár : dr. Lénárd Sándor, egyetemi adjunktus
Györgyiné dr. Koncz Judit, habil. főiskolai tanár
dr. Vámos Ágnes, habil. egyetemi docens
dr. Hegedüs Judit, egyetemi tanársegéd

BUDAPEST, 2009

Tartalomjegyzék

1 BEVEZETÉS	4
1.1 A téma aktualitása	4
1.2 A témaválasztás indoklása	6
1.3 A disszertáció célja	7
1.4 Kutatási kérdések és hipotézisek	9
1.5 A disszertáció módszertana	10
2 AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS A NYELVEK – EGYSÉG A NYELVI SOKSZÍNŰSÉGBEN	13
2.1 Az Európai Unió nyelvpolitikája	13
2.1.1 A többnyelvűség, mint európai érték	16
2.1.2 A lingua frankák – lokális lingua frankák	19
2.1.3 Többnyelvűség a határ menti régiókban	21
2.1.4 „Egy becsvágyó és realista elképzelés” a többnyelvűségről	22
2.1.5 Az európaiak és nyelveik, az Eurobarométer 64.3. felmérések	27
2.2 Határ menti térségek, határrégiók Európában	38
2.2.1 A határ fogalma egykor és ma	38
2.2.2 A határszituáció ismertetőjegyei	41
2.2.3 A határ menti pedagógiai együttműködések	45
2.3 A határ menti idegennyelv-tanítás Európa uniós projektje	48
2.3.1 A projekt előkészítő szakasza	48
2.3.2 Központi szeminárium	48
2.3.2.1 A cseh - osztrák határtérség (Retz- Znojmo)	49
2.3.2.2 A német – francia - luxemburgi határrégió	52
2.3.2.3 A holland - német határterület	56
2.3.3 Transzmissziós szeminárium	63
2.3.3.1 A német – cseh határrégió	66
2.3.3.2 A német-holland határrégió	69
2.3.3.3 A német – dán határrégió	71
2.3.3.4 A német - lengyel határrégió	73
2.3.3.5 A német – francia határrégió (Elzász)	75
2.4 A határrégiós nyelvtanítás didaktikája, a didaktika határai	77
2.4.1 A határ menti idegennyelv-tanításra ható tényezők	77
2.4.2 A nyelvek didaktikája a határrégióban, a didaktika határa ?	78
2.4.2.1 Nyelvek didaktikája a határrégióban	78
2.4.2.2 A találkozás pedagógiája	80
2.4.2.3 A nyelvi didaktika sajátos funkciója	80
2.4.2.4 Az intra muros és extra muros szakaszok váltakozása a határrégióban	81

2.4.2.5 A határ menti didaktika előnyei és hátrányai	82
2.4.2.6 Javaslatok és modellek a határ menti idegennyelv-tanítás gyakorlatából	84
2.4.2.7 A „Schoolhopping” (időszakos tanárcsere) transzmissziós modell	86
2.4.2.8 Tananyagok készítése a határrégió számára transzmissziós modell	89
2.5 A határ menti idegennyelv-oktatás a magyar – osztrák határ mentén	94
2.5.1 „A régiók Magyarországa”	94
2.5.2 A burgenlandi – Északnyugat-dunántúli határrégió	97
2.5.3 Mosonmagyaróvár helye és szerepe térben és időben	102
2.5.4 A helyi társadalom és a határrégiós igények megjelenése az oktatási intézmények programjában (a partneri igények)	107
2.5.5 Az idegen-nyelvtanítást segítő együttműködési lehetőségek a magyar – osztrák határ mentén	112
2.5.6 A német, mint határ menti nyelv Mosonmagyaróváron és környékén a magyar, mint határ menti nyelv a nezsideri járásban	120
2.5.7 Egy határ menti magyar-osztrák iskolai projekt bemutatása	122
3 EMPIRIKUS VIZSGÁLATOK	127
3.1 A vizsgálatok célja	127
3.2 A kutatás módszerei	128
3.3 A magyar és osztrák szülői kérdőívek (1998 és 2009) összehasonlítása	130
3.4 Tanulói kérdőívek	150
3.5 A tanári interjúk	166
4 ÖSSZEFOGLALÁS	170
IRODALOMJEGYZÉK	188
MELLÉKLETEK	194

1 BEVEZETÉS

Az Európai Unióban különböző kultúrák, nyelvek, nemzetek, államok és politikai rendszerek találkoznak egymással. Az európai országok közeledése, a politikai és gazdasági élet egységessé válása nagy kihívást jelent a társadalom és az egyén számára egyaránt. Napjainkban a gazdasági problémákat már nem lehet csupán nemzeti keretek között megoldani: a munkanélküliség, a növekvő szegénység, a bűnözés, a környezetszennyezés, mind olyan jelenségek, amelyek túlnőttek az országhatárokon. Egyre fontosabb az egyén számára az, hogy nyitott legyen a külvilág felé, együtt tudjon működni idegen anyanyelvűekkel, integrálni tudja magában a különböző kultúrákat. *Az idegennyelv-ismeret ténye* túllépte a szükségesség mértékét, ma már mindenki számára nyilvánvaló, hogy a többnyelvűség az európai együttélés alapja.

1.1 A téma aktualitása

A 21. századba lépve, az információs társadalom hajnalán *az idegennyelv-tudás jelentősége* világszerte, így Európában is felértékelődött. Globalizálódó világunkban egy vagy több idegen nyelv ismerete nélkülözhetetlenné vált. Különösen fontos a nyelvtudás egy olyan ország számára, mint Magyarország, melynek nyelvét csak az adott nemzethez tartozók beszélik. Egy olyan ország számára, amely közel félévszázados szovjet orientáció után próbál bekapcsolódni a nemzetközi kommunikációba, a gazdasági, politikai, kulturális életbe, az európai integrációs folyamatba, ahol az idegen nyelvek ismerete elengedhetetlen.

Miközben az Európai Unió elkötelezett híve az európai szintű integrációnak, sikkra száll az *európai népek nyelvi és kulturális sokfélesége* mellett. Teszi ezt a nyelvoktatás és a nyelvtanulás kutatásával, támogatásával, így elősegítve az európai népek közötti szolidaritást és kölcsönös megértést. A nyelvi sokszínűség megőrzésére irányuló uniós politika célja olyan környezet megteremtése, amelyben valamennyi nyelv szabadon szólhat, és amelyben a nyelvek széles skálájának oktatására és elsajátítására van lehetőség.

Az Unió azt a merész célt tűzte ki maga elé, hogy a lehető legtöbb polgára beszéljen az anyanyelvén kívül legalább két nyelven. Bár az Unió elfogadja, hogy az angol a legtöbb

ember által beszélt nyelv Európában, egyúttal azt is igyekszik erősíteni, hogy ez a tény idővel ne váljék a nyelvi sokféleség ellen ható tényezővé (Horváth, 2001).

A disszertáció az Európai Unió nyelvpolitikáját, a nyelvhasználat, nyelvtudással, nyelvoktatással kapcsolatos álláspontját, a többnyelvű információs társadalom megteremtésére irányuló törekvését vizsgálja. Az uniós nyelvpolitika célja a különböző nyelvű és kultúrájú népek közötti együttműködéssel a nyelvi különbözőséget magában foglaló *európai identitás megőrzése*. A nyelvpolitikát egy ország vagy politikai régió nyelveinek, nyelvváltozatainak a használatát szabályozó hivatalos politika kialakításaként, valamint annak gyakorlati alkalmazásaként definiálhatjuk.

Az európaiak nyelvtudását vizsgáló felmérések eredményei szerint az európai nemzetek közötti megértéshez és egyetértéshez, a demokratikus értékek és a mobilitás erősítéséhez és a munkavállalás megkönnyítéséhez az idegen nyelvek tanulása, ismerete szükséges. 2001-ben a Nyelvek Európai Évének nemzetközi programjai hangsúlyozták Európa nyelvi örökségét és annak értékeit, az azóta kidolgozott programok az idegen nyelvek tanulására ösztönöznek. A cél az, hogy a jövőben *minden európai fiatal* – az anyanyelvén kívül – *legalább két nyelven beszéljen, ezek közül egyik lehetőleg a szomszédos nép nyelve legyen* (Zöld könyv a mobilitás akadályainak felszámolásáról, 1996).

Ritkán nyílik mód alapvető nyelvpolitikai átalakulásokra, vagyis arra, hogy valamely fennálló szociokulturális keretben újradefiniálható legyen az egyes nyelvek funkciója, szerepe és helyi értéke. Ilyen korszakos jelentőségű változásnak lehetünk részesei az utóbbi két évtized magyarországi idegennyelv-tanításának átalakulását követve (Földes, 2002). Az 1990-es évek elején a rendszerváltozás kapcsán, valamint hazánk 2004-es Európai Unió csatlakozását követően idegennyelv-tanításunkban sok minden változóban, átalakulóban van. A határok megszűnésével markánsan átrendeződött a nyelvpolitikai erőter, a politikai, gazdasági és kulturális változás a nyelvi szektort alapvetően új helyzet elé állította. A kötelező orosz nyelv-oktatás megszüntetését követően (1989/90-es tanév) a közvélemény radikálisan elfordult ettől a nyelvtől, Magyarország idegen nyelvi térképe alapvetően átalakult: a „nyugati” nyelvek oktatása, ismerete és használata megerősödött. A különböző nyelvek súlyát és rangját tekintve sajátos helyzet van kialakulóban. Európában az angol és német nyelv térhódítása jelentős, ez nem ritkán a többi idegen nyelv hátrányára történik.

1.2 A témaválasztás indoklása

Az elmúlt évek hazai pedagógiai szakirodalmában egyre több írás jelent meg élő idegennyelv-oktatásunkról, nemcsak általában, hanem konkrét, empirikus elemzésekkel is alátámasztva. Több pedagógiai folyóirat¹ is egy egész számot szentelt az idegennyelv-oktatás aktuális kérdéseinek. E tanulmányok sajátossága azonban, hogy legnagyobb mértékben az angol nyelv dominanciájával, esetleg a prioritását vesztett német nyelv helyzetével foglalkoznak, a többi „kis” nyelv csak statisztikai adatként szerepel. A hazánkban tanított nyelvek oktatói pedig alig nyilatkoznak meg nyelvpedagógiai problémákkal kapcsolatban.

A disszertáció az európai határ menti életszférák, emberi közösségek átalakulási folyamataiba tekint be. Egy sajátos területet, a határ menti nyelvtanítás kialakulását, eddigi tapasztalatait vizsgálja. Ezt a hazánkban még nem kutatott területet azért választottam disszertációm témájául, mert az idegennyelv-oktatás e szegmentuma európai szintű újszerűségénél fogva a hazai pedagógiai szakirodalomban még nem jelent meg.

A téma kutatójaként úgy érzem, hogy az általam vizsgált szakterület feldolgozása hozzájárulhat a határokon átvéelő idegennyelv-oktatás elméleti és gyakorlati ismeretanyagának hazai megismertetéséhez, népszerűsítéséhez.

Nyelvtanárként, egy nyugat-magyarországi határ menti kisváros német nemzetiségi általános iskola igazgatójaként szintén azt tapasztalom, hogy a határ menti nyelvtanítással kapcsolatos uniós törekvések hazánkban még ismeretlenek, az ezzel foglalkozó nemzetközi szakirodalom a francia és német kutatásoknak köszönhetően elsősorban csak ezeken a nyelveken olvasható.

¹ Educatio, Iskolakultúra

1.3 A disszertáció célja

A disszertáció középpontjában az európai nyelvpolitika egyik sajátos területe, a határ menti idegennyelv-tanítás áll. Célom annak bemutatása, hogy a határ közelsége milyen hatással van a térség oktatási intézményeire, azok pedagógiai tevékenységére. Arra is keresem a választ, hogyan jelenik meg a helyi társadalom és a határrégió igénye egy oktatási intézmény működésében, pedagógiai programjában, a regionalitás pedig sajátos didaktika alkalmazását teszi szükségessé a határ menti idegennyelv-tanításában.

A határ menti nyelvtanítási együttműködés új pedagógiai fogalmait értelmezve a határ menti identitás, a határokon átvélő idegennyelv-tanítás (grenzüberschreitende Fremdsprachenunterricht), a találkozási nyelv (Begegnungssprache), a találkozási didaktika (Begegnungs-Didaktik), a „második anyanyelv” (zweite Muttersprache), a didaktikai nyolcszög (didaktisches Achteck) fogalmát szeretném megismertetni és meghonosítani a magyar nyelvpedagógiai szakirodalomban.

A dolgozat empirikus adatainak publikálásával két kutatás eredményeit kívánom bemutatni, a részleges összehasonlító elemzés módszerével.

Az első kutatás (1998) hazánk európai uniós csatlakozása előtt hat évvel vizsgálja a nyelvtanulás helyzetét a magyar – osztrák határ térségében. A határrégió lokálpatriótájaként szülővárosom és életterem, Mosonmagyaróvár helyi társadalmának és a földrajzi környezetének oktatási intézményekre kifejtett hatását is vizsgálom. A kérdőíves felmérést magyar és osztrák pedagógusok és szülők körében végeztem el. A mintavétel során különösen nagy gondot fordítottam a minta nagyságára. Arra törekedtem, hogy a vizsgált intézmények tanulólétszáma és a megkérdezettek aránya megközelítőleg azonos legyen.

A második kutatás (2009) Magyarország Európa uniós tagsága után öt évvel későbbi időszak jelenségeit mutatja be ugyanebben a térségben. A 2009-ben végzett felmérés során a szülői kérdőívet az oktatási intézmények pedagógusaival folytatott interjú egészíti ki. A megismételt vizsgálat során a közvetlenül a határ mentén fekvő települések nyelvtanárait kerestem fel.

Hazánk hét szomszédos állammal képez ma már csak leginkább „jelképes” országhatárt. A térség lakóiban markánsan élnek még a határok múltbéli funkcióiból eredő

konfliktusok emlékképei. A határok néha lehetőségként, néha akadályként funkcionáltak, rájuk különböző politikai, gazdasági, szociális, kulturális és nyelvi erők hatottak.

Meggyőződésem, hogy a határ menti nyelvek tanítása éppen a felsorolt hatások miatt sajátos funkciót tölt be a határrégió életében, sajátos feladatot jelent a nyelvtanárok számára. A határszituáció nyújtotta adottságok és lehetőségek meghatározó motivációs erővel hatnak a tanulókra, a pedagógusokra egyaránt.

A kutatás gyakorlati hasznát abban látom, hogy az empirikus kutatások eredményei hozzájárulhatnak a hazai nyelvpedagógia eszköztárának bővüléséhez, a határrégiós idegennyelv-tanítás elméleti alapjainak lerakásához. A határ mentén élők nyelvválasztási mutatói hatással lehetnek a kisebb nyelvek iránti érdeklődés felkeltésére.

A határterületeken élő lakosság sajátos módon kötődik egymáshoz. Akaratlanul is részesévé válnak egymás kultúrájának, hétköznapi életük számos területe hasonló. Ha a nyelvi határok nem szigetelődnek el egymástól erősen, akkor hozzájárulhatnak a politikai határok feloldásához, gyengítéséhez. A határ menti együttműködés alapja egymás nyelvének ismerete.

Fontos, hogy a határ-menti populáció rendelkezzen a szomszédos nép megismerése iránti fogékonysággal (civilizációs készséggel), hogy a másik nép kultúrájából megszerzett ismereteit arra használja fel, hogy azokat önmagára nézve is alkalmazza (kontrasztív civilizáció), hogy elfogadjon bizonyos „idegen” viselkedési módokat (empátia), hogy személyek közötti különbségeket közvetítsen (interkulturális kompetencia), hogy új szemléletet honosítson meg (intrakulturális kompetencia).

Céлом, hogy a disszertáció alapján az olvasónak pontos és konkrét ismeretei legyenek a határ menti idegennyelv-tanításról, a határ menti identitás kialakulásáról. A disszertáció egyúttal azt a célt is szolgálja, hogy a határ menti nyelvtanítás speciális módszertani fontosságára irányítsa a figyelmet.

Ez a disszertáció e tekintetben hiánypótló lehet, különösen akkor, ha annak komplexitását, a nyelvtanítást fejlesztő funkcióját több szempontból közelítő, elemző – értékelő - szintetizáló munkának tekintjük.

1.4 Kutatási kérdések és hipotézisek

Értekezésemben két nagy kérdéscsoport összesen öt kérdésére igyekeztem választ adni:

A határ menti idegen nyelv tanítás iránti igény az Európai Unió országában és Magyarországon:

1. Hogyan jelenik meg az európai uniós országok és hazánk oktatáspolitikájában a határ menti idegennyelv-tanítás?
2. Hogyan viszonyulnak a magyar-osztrák (Északnyugat-Dunántúl - Észak-Burgenland) határrégióban élők ahhoz az uniós ajánláshoz, hogy minden európai polgár anyanyelvén kívül legalább két idegen nyelven beszéljen, ezek közül az egyik lehetőleg a szomszédos nép nyelve legyen ?

A határ menti nyelvtanítás néhány nevelésszociológiai, didaktikai kérdése a magyar-osztrák határ mentén (Északnyugat-Dunántúl - Észak-Burgenland):

3. Hogyan vélekednek a határ két oldalán élő szülők a határrégió helyzetéről, a határrégiós idegennyelv-tanításról ?
4. Határrégióinkban a tanulók érdeklődnek-e a szomszéd nép nyelve iránt, van-e közös tananyagtartalom a határ menti idegennyelv-tanítás folyamatában?
5. Mi jellemzi a határ menti idegennyelv-tanítást a magyar-osztrák határ mentén?

A kutatási kérdésekhez az alábbi *hipotéziseket* fogalmaztam meg:

1. A határ menti idegennyelv-oktatásnak a nyugat-európai országokban több évtizedes hagyománya van, régióinkban még kevésbé ismert ennek jelentősége.
2. A magyar-osztrák határ mentén (Északnyugat-Dunántúl - Észak-Burgenland) a határ mindkét oldalán kölcsönös érdeklődés mutatkozik egymás nyelvének tanulása iránt.

3. A határrégiókban élő szülők a határrégió helyzetét kedvezően ítélik meg, támogatják a szomszéd nép nyelvének tanulását.
4. Határrégiókban a tanulók szívesen tanulják a szomszéd nyelvét, érdeklődnek a határrégiós tananyagtartalom iránt.
5. A határrégiós nyelvtanítás során a nyelvtanárok hagyományos módon tanítják a nyelvet. A határrégiós nyelvtanítás folyamatában azonban sajátos módszerek alkalmazására van szükség. A nyelvtanároknak legyen lehetőségük továbbképzésük keretében erre a feladatra felkészülni.

1.5 A disszertáció módszertana

A disszertáció alapvetően társadalompolitikai megközelítésből indul ki, a problémacentrikus feldolgozó módszer kvalitatív technikáit érvényesítve választja ki az oktatás területéről az idegen nyelvi képzést. A disszertáció első fejezete az Európai Unió nyelvpolitikájával, a többnyelvűség kérdésével, a lingua frankák szerepével, a választott „második anyanyelv” fogalmának értelmezésével foglalkozik, bemutatja az európaiak idegennyelv-tudását vizsgáló Eurobarométer 2006 felmérés eredményeit.²

Ezt követi a témához kapcsolódó hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintése, rendszerezve azokat az alapvető ismereteket (a határszituáció ismertetőjegyeit, a határ mente sajátos vonásait, a határszituáció eltérő percepcióját), amelyek szükségesek a disszertációban gyakran előforduló fogalmak tisztázásához.

A különböző európai határrégiók együttműködését tárgyaló fejezet a határ menti területek speciális közegét veszi sorra több ország példáján keresztül (cseh-osztrák, német-francia, holland-német határrégió). Ebben a fejezetben egy 1997-es európai uniós szemináriumon történő személyes részvételem tapasztalatait és a szeminárium munkaanyagát használok fel, amely kiegészül a már publikált szakirodalomra való hivatkozásokkal is.

² Eurobarométer 2006 felmérés: Az európaiak és nyelveik.

A központi téma levezetése a médiák, család, kooperáció struktúra elemeinek kiemelésével, a speciális nyelvi igények megjelenésének érzékeltetésével történik. A fogalmak tisztázása érdekében a további fejezeteknél sem marad el a kapcsolódó irodalmak rövid áttekintése, de ezeknél már elsősorban empirikus kutatásaimra támaszkodom, amelyek során alapvetően a nyugat-magyarországi - burgenlandi határrégió helyzetét értékelem, a térség idegennyelv-tanításának célorientált működését akadályozó külső és belső tényezőket kutatom.

A határ menti idegennyelv-tanítás és a határokon átívelő idegennyelv-tanítás látszólag hasonló fogalmak. Az önállósuló „border studies”, az ún. *határok tudománya* európai kutatói ma már egyértelműen definiálják a határ menti (cross-border), és a határon átnyúló (trans-border) együttműködéseket. Általában véve Magyarországon a határ menti térségek integrációjának alapjává elsősorban a határ menti együttműködések (CBC) váltak, míg a határon átnyúló együttműködések elsősorban a nyugat-európai határ menti térségekre jellemzőek.

Elemzéseimhez, értékeléseimhez a szakirodalmak mellett az alábbi empirikus kutatások nyújtottak információt, segítséget:

- az aktuális magyar és osztrák oktatásügyi dokumentumok, jogszabályok elemzése;
- az európai uniós bizottsági javaslatok, beszámolók, jelentések, határozatok tanulmányozása;
- az Eurobarométer idegennyelv-tudásra vonatkozó vizsgálatait;
- számos interjú készítése, melynek alanyai magyar és osztrák nyelvtanárok, intézményvezetők,
- valamint a szülők, gyermekek számára készített kérdőív, amely a határ menti idegennyelv-tanítás helyzetéről nyújt információkat.

A külföldi kitekintések főként azt a célt szolgálják, hogy hasonló modell alapján, hasonló célok mentén szerveződő nyugat-európai határrégiós példák érzékeltessék, hogy ez a nyelvtanítási modell milyen energiákat képes mozgósítani az idegennyelv-tudás fejlesztése, a határ menti identitás kialakulása terén, alátámasztva ezzel azt a

feltételezést, miszerint a határ menti régiókban egymás nyelvének tanítása-tanulása mennyire fontos funkciókat tölt be.

A nemzetközi határrégiós példák leírása után a „régiók Magyarországnak” leírására kerül sor. Az oktatási intézmény és belső társadalmának érdekei, igényei megjelennek a határ menti oktatási intézmények pedagógiai programjaiban. Empirikus kutatásaim nagyobb részét a Mosonmagyaróvár környéki hazai és a határ menti burgenlandi általános iskolák (Mosontarcsa, Boldogasszony) körében végeztem, ezért a dolgozat fő áramában ezek a tapasztalatok állnak. A közép és felsőfokú oktatás tényét érintem, de nem részletezem.

A disszertáció alapvetően a magyar-osztrák határszakasz egy konkrét területére, a nyugat-magyarországi- burgenlandi határrégió - az egykori Moson vármegye területére (Mosonmagyaróvár és környéke) - és az azzal határos osztrák határ menti települések oktatási intézményeire fókuszál.

Várhatóan az idegen nyelvi képzés eredményességét a határ menti cserekapcsolatok az alapképzésben középtávon garantálják, s hatnak a most kiépülő harmadfokú képzés hatékonyságának növelésére is. Aktuálisan e feladat a helyi társadalom érdekeinek oktatási igényeiben artikulálódik.

2 AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS A NYELVEK – EGYSÉG A NYELVI SOKSZÍNŰSÉGBEN

2.1 Az Európai Unió nyelvpolitikája

Az Európai Unió viszonylag kis földrajzi területén 27 állam 23 hivatalos nyelve él egymás mellett. Nagyon kevés olyan ország van, ahol mindenki ugyanazt a nyelvet beszéli, a legtöbb európai polgár nem egynyelvű környezetben él. Sokan, mint politikai menekültek és gazdasági migránsok telepednek le olyan országban vagy régióban, ahol a beszélt nyelv nem azonos az ő anyanyelvükkel. Ezen túlmenően a gazdasági és kulturális élet egyre nagyobb mértékben válik nemzetközivé. Az európaiak jelentős aránya él néhány órás utazással elérhető távolságra olyan régiótól, ahol eltérő nyelveket beszélnek. E helyzet legfeltűnőbb példája az un. „*Eurégió*”, amelyen belül holland, német és francia városok találhatók egymástól 40 kilométernél kisebb távolságra.

Pl. az „*Eurorégió*” olyan határokon túlnyúló terület, mely Németország, Belgium és Hollandia bizonyos részeit foglalja magában. Mintegy 3 700 000 ember él ezen a területen, melynek különböző városai kevesebb mint egy órányi útra fekszenek a középponttól³.

Az oktatás, ezen belül az idegen nyelvek tanításának, tanulásának ügye csak a legutóbbi évtizedben foglalta el méltó helyét az Európai Unió szakpolitikájában, de azóta folyamatosan a politikai döntéshozók érdeklődésének a középpontjában áll. A többnyelvűség valójában a kezdetek óta része a szervezet genetikai kódjának, mivel az elsőként elfogadott 1958. évi 1. rendelet meghatározta az EGK (Közös Piac) által használt nyelveket. A Közösség első négy évtizedében megtörtént a politikai-igazgatási-védelmi - stratégiai szervezet kialakítása, ezt követően a szakpolitikák teljesedtek ki. Ma már az Uniónak van gazdaság-, környezetvédelmi politikája és formálódik elsősorban a termeléshez kötődő kutatási ágazatokra koncentrált tudománypolitikája. (Forgács-Loboda, 2003)

³ Kulcsfontosságú adatok az Európai Unióban '94.

A 21. századba lépve, a szervezet fokozatos bővítésével elkerülhetetlenné vált az a felismerés, hogy az oktatás nem maradhat kizárólagosan nemzeti hatáskörbe tartozó ágazat. (Zöld könyv az oktatás európai dimenziójáról, 1993)

A globális gazdasági versengés kiéleződése, a tudományos-technológiai fejlesztéssel szemben támasztott követelmények felértékeltek a tudás, a készségek eredőjének tekinthető emberi erőforrás minőségét, amely a versenyképesség meghatározó alkotóeleme. A fokozatosan bővülő Európai Unió nem hagyhatta figyelmen kívül a ma már 27 tagállamában élő, 23 hivatalos államnyelven beszélő polgárainak kultúráját, anyanyelvét (regionális vagy kisebbségi nyelveit). Az európai polgárok a határok átjárhatóságának köszönhetően mozognak a kontinensen, be kell illeszkedniük új közösségekbe. Például szlovákoknak, magyaroknak, lengyeleknek Nyugat-Európába, a németeknek, franciáknak, angoloknak Kelet-Európába. Ezzel egy időben zajlik a kulturális globalizáció, a kulturális kommunikáció eszközeinek a forradalma, így az érintkezéskultúra új formái alakulnak ki. Ezért kell az Európai Uniónak kiemelten foglalkoznia azzal, hogy milyen nyelven fognak az emberek beszélni, milyen legyen Európa idegennyelv-oktatása?

Glatz (2001) arra hívja fel a figyelmet, hogy az uniós adófizetők életminőségének nemcsak az anyagi-materiális tényezők fontosak, hanem az értelmi-érzelmi tényezőkre is tekintettel kell lenni. Szerinte nem lenne szerencsés az amerikai politika ilyen irányú másolása, amelyik a kultúrát alapvetően az egyén dolgának fogja fel. Ezért üdvözlölni kell azt, hogy az Európai Uniónak kibontakozóban van egy humánpolitikai víziója, humán-stratégiája. Bízató az a tény, hogy 2000 óta előtérbe került az idegennyelv-tanítás kérdése, ezzel kapcsolatban bizottsági jelentések, nemzeti programok, határozatok, konkrét intézkedések jelennek meg. Glatz Ferenc a versenyképességről így ír a már említett tanulmányában:

„A 21. század visszavonhatatlanul a globalizáció százada lesz, ami azt jelenti, hogy minden falu, iskolaterem, sőt, dolgozószoa a világverseny részévé válik. Az információs forradalom egyelőre csak ipari-technikai forradalomnak látszik, de hamarosan látható lesz: itt egy világméretű kulturális forradalomról van szó. Egyrészt műveltséganyagunk modernizálásáról, másrészt az egész érintkezéskultúra átalakulásáról van szó. Aki nem tanulja meg a modern információs technikát, aki nem sajátja el az új érintkezéskultúra alapelemeit, az elbukik ebben a világversenyben”.

Az Európai Tanács 2000. márciusi lisszaboni ülésén azt az ambiciózus célt tűzte ki, hogy Európát a világ legversenyképesebb, legdinamikusabban fejlődő tudásalapú térségévé változtassa. E stratégia céljainak megvalósításában az Európai Unió kiemelkedő szerepet szán az oktatásnak, az idegennyelv-tanításnak. Ebben a szellemben 2001 már a Nyelvek Európai Éve, mely minden korábbinál erőteljesebben hívta fel a figyelmet a nyelvtanulás jelentőségére. Minderre azért került sor, mert a nyelvi és kulturális sokszínűség tiszteletben tartása az EU alapelvei közé tartozik, a többnyelvűség az EU olyan sajátos, egyedi jellemzője, amely az európai kultúra alapvető eleme és kiváló példája.

Az európaiak nyelvtudását vizsgáló felmérések eredményei szerint, valamint az európai nemzetek közötti megértéshez és egyetértéshez, a demokratikus értékek és a mobilitás erősítéséhez és a munkavállalás megkönnyítéséhez az idegen nyelvek tanulása, ismerete szükséges. A Nyelvek európai évének nemzetközi programjai hangsúlyozták Európa nyelvi örökségét és annak értékeit, az idegen nyelvek tanulására ösztönöztek. A cél az, hogy a jövőben *minden európai fiatal* – az anyanyelvén kívül – *legalább két nyelven beszéljen*. Az Európa Tanács szervezésében 2001 óta minden évben, szeptember 26-án kerül sor a Nyelvek európai napjára, melynek célja egyrészt a nyelvtanulás ösztönzése valamennyi korosztályban, másrészt a nyelvi sokszínűség jelentőségének hangsúlyozása.

Az anyanyelv + két nyelv ismeretének elérése miatt a szervezet nyelvpolitikájában előtérbe került a korai nyelvtanulás kérdése is. Az Európai Unió 2002 márciusi barcelonai ülésén azt a célt tűzték ki, hogy a gyerekek már *az iskoláskor előtt* tanuljanak legalább két idegen nyelvet. Hosszú távú célkitűzésként az egyéni többnyelvűség mértékének fokozását, az élethosszig tartó tanulás formájában jelölték meg, 2005-ben pedig döntöttek az *Európai nyelvi kompetenciamutató* bevezetéséről.

Az uniós tagállamokban sok fajta módszert használnak a nyelvtudás szintjének mérésére. Ez viszont lehetetlenné teszi az egyes képesítések összehasonlítását, ami megnehezíti a külföldön szerencsét próbáló munkavállalók és diákok helyzetét is. Az EU közös egységes értékelő rendszert szeretne bevezetni. Ez objektív tesztek alapján értékelné az olvasási, a szövegértési, a beszéd- és íráskészséget.

A bizottsági javaslat szerint először az Eurobarométer felmérése szerint a legtöbbször által tanult öt nyelven (angol, francia, német, spanyol és olasz) tesztelnék a módszert. Az Európai nyelvi kompetenciamutató bevezetését az indokolja, hogy az EU kulturális és nyelvi sokfélesége immár szerves része az európai identitásnak, a többnyelvűség pedig elősegíti a hatékonyabb kommunikációt és a jobb kölcsönös megértést, a nyelvismeret az európai oktatási és képzési rendszerek minőségének a mércéje. A további indokok között szerepel még az a fontos tény, hogy a tudás alapú társadalom elérése érdekében létfontosságú, hogy minden egyes polgár az anyanyelvén kívül legalább két másik nyelvet ismerjen ténylegesen, egyetlen közös kommunikációs nyelv (lingua franca) nem elegendő.

A *nyelvtanulás és a nyelvtanítás elősegítése* céljából az EU számos különböző tevékenységnek és programnak nyújt támogatást. Például a *SOCRATES és LEONARDO DA VINCI program* révén a Bizottság évente több mint 30 millió eurót fektet gyakorlati projektekbe, amelyek ösztönzőleg hatnak a nyelvtanulókra és tanáraikra. E projektek közé tartoznak az iskolai csereprogramok, a nyelvtanulási ösztöndíjak, valamint a tanárképzés és a különböző figyelemfelhívó kezdeményezések.

A *mobilitásra* is jelentős összeget fordítanak az *ERASMUS - program* és a testvérvárosi program keretében. A Bizottság a mobilitást kulcsfontosságú tényezőnek tekinti abból a szempontból, hogy ösztönözze a lakosságot határszomszédjai megismerésére és nyelvük elsajátítására. A 2003-ban megjelent *A nyelvtanulás és a nyelvi sokszínűség ösztönzése* című cselekvési terv három , a jövő szempontjából alapvető jelentőséggel bíró területet határozza meg:

- törekvés arra, hogy a nyelvtanulás előnyeiből valamennyi polgár részesüljön,
- a nyelvtanítás minőségének javítása,
- a nyelvek szempontjából kedvezőbb környezet kialakítása.

2.1.1 A többnyelvűség, mint európai érték

Az európai uniós nyelvpolitika alap gondolata: egység a sokféleségben, egység a kultúrák, a szokások, a meggyőződések és a nyelvek sokféleségében. Az Unió hivatalos nyelvei mellett körülbelül 60 további őshonos nyelv és számos, bevándorló közösségek által beszélt, nem őshonos nyelv létezik. Ez a sokféleség teszi az Európai Uniót azzá,

ami. Nem olvasztótégely, amelyben eltűnnek a különbségek, hanem, közös otthon, amelyben a sokféleségé a vezető szerep (Christ, 1980). Anyanyelvünk különbözősége a gazdagság forrása, híd, mely nagyobb fokú szolidaritáshoz és kölcsönös megértéshez vezet.⁴

A nyelv a kultúra legközvetlenebb kifejezőmódja, ez tesz bennünket emberré, és ez adja mindannyiunk azonosságtudatát. Az Európai Unió Alapjogi chartájának 22. cikke megállapítja, hogy az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget. A 21. cikk tiltja a megkülönböztetés különböző típusait, többek között a nyelvi alapú megkülönböztetést is. Az egyén tisztelete, a más kultúrák iránti nyitottság, a tolerancia és mások elfogadása mellett a nyelvi sokféleség az Európai Unió alapvető értéke. Így azok az intézkedések, melyeket az Unió és a tagállamok tesznek a többnyelvűség támogatása érdekében, közvetlen hatással vannak minden polgár életére.

A többnyelvűséget a következőképpen, még pontosabban így határozza meg a Közös európai referenciakeret:

„a többnyelvűség az egyén kommunikációban és interakcióban való azon nyelvhasználati képességére vonatkozik, amikor is az egyén társadalmi szereplőként több nyelv és több kultúra ismeretével rendelkezik. Ezt nem elkülönülő kompetenciák egymás fölé helyezésének vagy mellérendelésének tekintjük, hanem a nyelvhasználó által aktiválható komplex, sőt összetett kompetenciának.” (Közös európai referenciakeret, 2002)

A többnyelvűség szempontjából való megközelítés nem a nyelveket, hanem a nyelveket beszélőket helyezi a nyelvpolitikák középpontjába. Arra helyeződik a hangsúly, hogy értékeljék és fejlesszék az emberek azon képességét, hogy több nyelvet tanuljanak és használjanak, és olyan szintű többnyelvű oktatással növeljék ezt a képességet, amely hozzájárul a demokratikus társadalom alapjául szolgáló nyelvi tolerancia megteremtéséhez, amely nem más, mint a más nyelvi repertoárok tiszteletben tartása és megértése.

⁴ Új keretstratégia a többnyelvűség ösztönzésére, COM (2005) 596 végleges

A magyarországi idegennyelv-oktatás helyzetét elemző *Nyelvoktatás - politikai arculat* című tanulmány⁵ a hazánkban működő két tanítási nyelvű iskolák hagyományában, valamint az iskolákban tanulható idegen nyelvek széles választékában jelöli meg a többnyelvűség iránt kifejeződő érdeklődést és tiszteletet. A civil társadalom képviselői és a munkáltatók szerint határozottan létezik a nyelvoktatás gazdasági jelentőségének felismerése, igaz, ez különösen csak a nyugat-európai nyelvekre vonatkozik.

Hazánkban a jelenlegi társadalmi attitűdök egyre inkább az emberek nyelvi repertoárjának szűküléséhez és az általuk beszélt nyelvek számának csökkenéséhez vezetnek. A magyar közvélemény - a legtöbb európai államéhoz hasonlóan – az angol nyelvet tartja a munka, az általános jólét, a modernitás, az újra megtalált szabadság nyelvének. Az is megállapítható, hogy a magyarországi idegennyelv-oktatás fő célja egyelőre nem a többnyelvűség elérése, hanem a gazdasági fejlődés érdekében történő humán tőke fejlesztése.

Magyarországon a Nemzeti alaptanterv meglehetősen nagy szabadságot biztosít az idegen nyelvek tanítására. Az említett elemzés során gyűjtött adatokból kiderült, hogy az élő nyelveknek csak töredékét (angol, német) tanítja az iskolák többsége. A Nemzeti alaptanterv nem csupán a gazdasági szférában folytatott kommunikációt jelöli meg a nyelvtanulás céljaként, hanem az emberek személyes és állampolgári fejlődését is. A nyelvtanítás központi szerepet játszik a demokratikus állampolgárságra nevelésen, az emberi jogok oktatásán keresztül az egyén és a társadalom fejlődésében. A nyelvtanulásnak ezt a dimenzióját az oktatásfilozófia részévé kell tenni, és a különböző tanítási módszerek segítségével fel kell rá hívni a tanulók figyelmét.

A többnyelvűség elengedhetetlen az Európai Unió megfelelő működése szempontjából. A polgárok nyelvi készségeinek fejlesztése fontos szerepet játszik az európai szakpolitikák célkitűzéseinek megvalósításában, a növekvő globális verseny fényében, de abból a szempontból is, hogy jobban ki lehessen használni azokat a lehetőségeket,

⁵ Magyarország elsőként fogadta az Európa Tanács (Nyelvpolitikai Főosztály , Strasbourg) felajánlását, hogy segítséget nyújt az országos nyelvoktatás-politika értékeléséhez. Ez az önértékelés lehetőséget nyújtott a kritikus átgondoláshoz a kormány és a civil társadalom különböző partnereinek részvételével a nyelvoktatás-politikai kérdésekről szóló vita keretében zajló párbeszéd során. A nyelvoktatásra helyezett különösen nagy hangsúly megjelent az Oktatási Minisztérium Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya (Budapest) által elkészített idegen nyelvekről szóló nemzeti stratégiában is (Világ - Nyelv).

amelyeket Európa rejt a fenntartható fejlődés és a munkahelyek számának és minőségének javítása terén.

2.1.2 A lingua frankák – lokális lingua frankák

A nyelvismeret ma már szociális kérdés (Glatz, 2001). A globális tudásanyag hozzáférésehez szükséges az idegen nyelvek ismerete. Vitathatatlan, hogy az ideális megoldás a kétnyelvű – vagy akár többnyelvű – emberek „kinevelése” lenne, akik képesek beszélgetéseket folytatni eltérő nyelvű és kultúrájú embertársaikkal.

Egyelőre azonban még messze járunk ezen ideális cél elérésétől. Napjainkban az európai fiatalok nagy aránya fejezi be középfokú tanulmányait a nyelvi ismeretek nem megfelelő szintjével. Ezért a jelenleg felmerülő leginkább sürgető kérdés az, hogyan tehető az iskolai nyelvtanulás a lehető leghatékonyabbá? Az Európai Unió támogatja a nyelvi sokszínűséget, a tagállamok és állampolgárok közötti sikeres kommunikációt nem valamely tagállam nyelvének közös nyelvként való használatával látja megvalósulni. Ahhoz, hogy az európai polgárok a globális tudásanyaghoz hozzáférhessenek feltétlenül szükség van idegennyelv-ismeretre. Annak eldöntése, hogy mely nyelveket tanítsunk, részben politikai megfontolások függvénye. A kisebb nyelvek védelmét célzó, gyakran hangoztatott elhatározás szemben áll azzal a gyakorlatiasabb megfontolásokkal, amelyek szerint inkább a már széles körben beszélt egy vagy több nyelv oktatásának megszilárdítása kapjon nagyobb támogatást.

Felvetődik a kérdés: szükség van-e egyetlen közös nyelvre, ha igen, melyik legyen az a nyelv, továbbá a tagállamok nyelvi egyenlősége biztosított lenne-e így a többnyelvű Unióban? Különösen érdekes ez a mi szempontunkból, anyanyelvünk, a magyar nyelv helyét keresve.

Az uniós lingua franca szükségességének kérdése mellett egyre erősödik egy másik tendencia, a nyelvi jogokért folytatott harc, a nemzeti közösségek nyelvhasználatának egyre nagyobb védelme, amely megakadályozhatja a nyelvi egységesülést, s esélyegyenlőséget biztosíthat a kisebb európai nyelvek, többek között magyar anyanyelvünk számára is.

De melyik legyen a közvetítő nyelv? Az utóbbi évtizedekben az *angol* tűnik az egyetlen világnyelvnek, habár időnként megerősödik az *esperantó* tábor. A nyelv szakértői azt

javasolják, hogy az eszperantó váljon az Európai Unió közös nyelvévé, a szerintük elkerülhetetlennek tűnő angol nyelvi globalizáció helyett. Indoklásuk szerint az eszperantó nyelv könnyebb, azaz könnyebb magas irodalmi szintre eljutni benne, mint az angolban. Véleményük szerint az, hogy egy élő nemzeti nyelv második kötelező nyelvként funkcionáljon az Európai Unión belül, igazságtalan és diszkrimináló lenne a többi tagállammal szemben, ellenkezne az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával. Az eszperantó ezzel szemben tervezett nyelv, céltudatosan kidolgozott és kidolgozott, tehát alkalmas arra, hogy könnyen tanulható legyen.⁶

Hiábavaló azonban erőfeszítésük, hiszen az angol nyelv háttérében a világ legdinamikusabb gazdasági és katonai nagyhatalma áll és ez az anyagi érdek eldönti a teoretikus vitákat, ezzel behozhatatlan előnyhöz juttatja az angol anyanyelvűeket, de főleg az amerikaiakat. Tudomány, diplomácia, kereskedelem, informatikai fejlesztés ma már az angol nyelv nélkül lehetetlen. Ez konkrét evidencia, nem pedig érzelem kérdése.

A világnyelv mellett Glatz Ferenc szükségesnek tartja a „lokális lingua frankák” ismeretét, amilyen a francia, a német, a spanyol, az orosz, az arab, a kínai nyelv. A lingua frankák közvetítő nyelvek, a társadalom különböző területének érintkezési eszközei. Feleslegesnek bizonyult a világnyelvektől való abbéli félelem, hogy azok az anyanyelvet elsorvasztják. (Glatz, 2001)

Számos országában bebizonyosodott már, hogy a modern technikát, a világ bonyolult jelenségeit az ember csak az anyanyelvén érti meg. Az érzelmi világát is csak anyanyelvén tudja kiteljesíteni. Ezért kell a kisnyelveket is modernizálni, hogy a közoktatás különböző szintjein tanulmányait végző diákok ne kerüljenek már hatéves korukban szociális hátrányba a nyugat - európai vagy más nagy kultúrába született társaikkal szemben. A kisnyelvek konzerválódása is fenyegető veszély lehet, hiszen nyelvi alapú szociális diszkrimináció alakulhat ki. Ugyanis kiemelkedik egy felső középosztály, amely már a modern fogalomvilágot használja, korszerű világnyelvet

⁶ Az eszperantót „*modern latin*”-nak, vagy „*demokratikus latin*”-nak is nevezik, utalva ezzel a latin nyelv évszázadokon át játszott kettős szerepére - betöltötte a nemzetek közötti *lingua franca* funkcióját, valamint megfelelő alapot nyújtott más nyelvek elsajátításához.

beszél, azon ír, azon gondolkodik és kialakul egy kulturálatlan tömeg, amely csak a modernizálatlan, szubkultúrába süllyedt anyanyelvét beszéli. *A modern nyelvismeret eszközei tehát: a kisnyelvek modernizációja, világnyelv és lokális lingua frankák tanításának nemzeti- uniós anyagi támogatása.*

Európa népeinek sokfélesége a szokásokban, az életformában és a nyelvekben jelenik meg. Ezek közül legjelentősebb eszköz a nyelv, amely egyben a vallási, etnikai, kulturális sokszínűség hordozója is. Európa nyelveinek megőrzése a kulturális diverzitás megőrzésének az eszköze is.

A világnyelv, lokális lingua frankák és a modernizált anyanyelvek – ezek képezhetik az európai 21. századi versenyképesség alapjait. E hármas nyelvi szint kiépítése és támogatása nem csupán humánitológiai alapkérdés, hanem nagyon hasznos jövőnk szempontjából is.

2.1.3 Többyneműség a határ menti régiókban

Az Európa Unió nyelvoktatás-politikája az egyén többyneműségének alapvető fogalmán alapul. A többyneműség az egyének által használt nyelvváltozat-repertoárra vonatkozik, és bizonyos értelemben az egynyeműség ellentéte. Ebben a repertoárba tartozik az anyanyelvnek vagy első nyelvnek nevezett nyelvváltozat és számos más nyelv, illetve nyelvváltozat is. Nagyon fontos a nem azonos nyelveket beszélő emberek tolerancián és kölcsönös tiszteleten alapuló együttélésének előmozdítása, még akkor is, ha beszélnek közös nyelveket.⁷

Az Unió azt a merész célt tűzte ki maga elé, hogy a lehető legtöbb polgára beszéljen az anyanyelvén kívül legalább két nyelven. Ajánlásában az is szerepel, hogy a két nyelv közül az egyik a szomszédos nép nyelve legyen. Bár az Unió elfogadja, hogy az angol a legtöbb ember által beszélt nyelv Európában, egyúttal azt is igyekszik biztosítani, hogy ez a tény idővel ne váljék a nyelvi sokféleség ellen ható tényezővé, ezért az angol nyelven kívüli más idegen nyelvek tanulására ösztönöz.

⁷ Útmutató az európai nyelvoktatás-politikák fejlesztéséhez, vezetői változat, 1. tervezet (jav.)

Az idegen nyelvi érintkezés legtermészetesebb színtere az országhatárok mentén található. A határ két oldalán élő lakosság akarva-akaratlanul is egyfajta közösségben él.

Az Európa Unió szakpolitikuskai a többnyelvűség természetes közegben történő megvalósulásának egyik módját a határ menti nyelvtanítás / nyelvtanulás lehetőségében látják.

1997-ben az Európa Tanács kezdeményezésére Albert Raasch vezetésével munkacsoport alakult, amely a határ menti nyelvtanítás nevelésszociológiai, oktatásméleti kérdéseivel foglalkozott. A munkacsoport a Nyugat-Európában működő határ menti „jó gyakorlatot” gyűjtötte össze, módszertani ajánlásokkal kiegészítve azt a bővítés előtt álló tagállamok képviselőinek bemutatta, ismertette. A határ menti nyelvtanítás sikerét és eredményességét a határrégiókban megjelenő és egyre erősödő idegennyelv-használat igazolja (részletesebben a 2.3 és 2.4 pontokban).

2.1.4 „Egy becsvágyó és realista elképzelés” a többnyelvűségről

Az értelmiségi csoport tagjai a *Hálás feladat*⁸ című dokumentumban fogalmazták meg alapvetéseiket. Meglátásuk szerint a nyelvi sokszínűség nagy kihívást jelent Európára számára, ennek a sokszínűségnek a kezeléséhez, az Európai Uniónak olyan kérdéseket kell megvizsgálnia, amelyek napjainkra elsőrendű fontosságúvá váltak, és csak a jövő kockázatásával kerülhetők meg: Hogyan lehet elérni, hogy a különböző népek harmonikusan éljenek együtt? Hogyan lehet megértetni velük a közös sorsot és az együvé tartozást? Meg kell-e fogalmazni az európai identitást? Vajon ennek megfogalmazása összehangolhatja-e különbségeket? Magába tud ez az identitás olvasztani nem európai eredetű elemeket is? A különböző kultúrák tiszteletben tartása összehangolható-e az alapvető értékek tiszteletben tartásával?

Európa nyelvi sokszínűségét vizsgálva egyértelműen megállapítható, hogy a nyelvi sokféleségből kényszerek fakadnak; amelyek rányomják bélyegüket az európai

⁸ Az Európai Bizottság 2007-ben egy munkacsoportot hozott létre, amely javaslatokat és ajánlásokat tett a kultúrák közötti párbeszédnek és az Európai Unió polgárai egymás kölcsönös megértésének nyelvek által történő előmozdítására.

intézmények működésére is, és nagy anyagi és időbeni ráfordítást igényelnek. Ilyen bőséggel szemben nagy a kísértés, hogy létrejöjjön az a helyzet, amelyben egyetlen nyelv – az angol – kerülne túlsúlyba az európai intézmények munkanyelveként, ahol még két-három másik nyelv fennmaradna egy ideig, egyre hanyatló helyzetben, miközben az európai nyelvek nagy részének csak jelképes szerep jutna, és szinte soha nem használnák őket a közös munka során. Az Európai Unióhoz csatlakozott országok számára ez nem kívánatos jelenség, káros volna a földrész gazdasági és stratégiai érdekei, és a polgárok érdekei szempontjából, anyanyelvükre való tekintet nélkül. Ez ellentétes lenne továbbá magának az európai tervnek a szellemével, több szempontból is.

Először is a nyelvi sokféleségünk tiszteletben tartása nem csak a történelem során kialakult kulturális valóság figyelembevétele. Ez magának az európai gondolatnak az alapja, amely a 19. századot és a 20. század első felét jellemző konfliktusok romjai alól került elő. *Ha a legtöbb európai nemzet a saját nyelvi identitásának alapjára építkezett, az Európai Unió csak a nyelvi sokszínűségére építhet.* Ez különösen fontos összetartó erő. Az, hogy az együvé tartozás élménye a nyelvi és kulturális sokszínűségen alapul, rendkívül erős ellenszer a fanatizmus ellen, amely felé oly sokszor tértek le az útról az európai identitás-kinyilvánítások régen és napjainkban.

Másodszor nem elhanyagolható az a tény sem, hogy Európa ma a saját identitásán gondolkodik, és azon, hogyan határozhatná meg annak tartalmát anélkül, hogy bármit kizárna, és megőrizné a világra való nyitottságot. Úgy tűnik, hogy ezt a kényes kérdést saját nyelvi sokszínűségének átgondolt megközelítése révén vetheti fel a legépítőbb, legtárgyilagosabb és a legmegfelelőbb módon. Európa identitása most körvonalazódik, ez a fogalom éppen most formálódik, definiálódik.

Végül harmadik elvként jelenik meg az a szempont, ha nélkülözhetetlen is Európa számára a kulturális önmegvalósítás sokszínűsége, lényeges értékei egyetemességének kifejezése is ugyanannyira fontos. Ez ugyanazon hitvallásnak a két oldala, amely nélkül az európai gondolat értelmét veszítené. Ez adja az európai vállalkozás létjogosultságát, ahogyan azt a második világháború másnapján elhatározták – *a bizonyos értékekhez való ragaszkodást.*

A tanulmány szerzői a nyelvi sokszínűség kezelésére olyan megoldást javasolnak, amely egyszerre *becsvágyó*, és *realista* is. Becsvágyó, mivel az elérendő cél nem az „elkerülhetetlen késleltetése”, éppen ellenkezőleg, a nyelvi sokszínűség tartós beemelése az európaiak – polgárok, népek és intézmények – életébe, becsvágyó, mert a megoldásnak a figyelembe vett nyelvek számától függetlenül működnie kell, és azért is, mert nem egyszerűen olyan megoldásról van szó, amely nem hogy nem árt az európai integrációnak, hanem jelentős előrehaladást tesz lehetővé. A probléma megközelítése mindeközben – a szerzők véleménye szerint - realista maradt. Az ajánlott irány két pillérre támaszkodik, amelyek lényegében ugyanazon javaslat két oldalát mutatják. Az első pillér: az Európai Unió népei közötti **kétoldalú kapcsolatoknak** elsősorban **az adott két nép nyelvén** kellene folynia, és nem egy harmadik nyelven. Ez azzal járna, hogy az Unió minden országában minden európai nyelvet beszéljen egy kompetens és erősen motivált, jelentős létszámú csoport. Ezek száma a nyelvek alapján természetesen igen változó, de mindenütt megfelelően jelentősnek kell lennie ahhoz, hogy az ezeket a nyelveket beszélők minden szempontból – gazdasági, politikai, kulturális, és egyéb szempontok – „páros” kapcsolatot alkothassanak a két érintett ország között.

A szerzők szerinti második pillér: Ahhoz, hogy a nyelvet beszélők e csoportjai létrejöhessenek, az Európai Uniónak népszerűsítene kellene az önként választott **„második anyanyelv”** fogalmát. E fogalom a szerzők szerint azt jelenti, hogy minden európai szabadon választhatna egy nyelvet, amelyik nem a nemzeti hovatartozása szerinti nyelv, de nem is az, amelyet a nemzetközi kommunikációban használ.

Az elképzelés szerint **„a második anyanyelv”** nem egy második idegen nyelv lenne, hanem tényleg inkább *az anyanyelvhez hasonló kapcsolatot jelentene* egy tudatosan tanult nyelv esetében. A nyelvtanulás együtt járna annak az országnak a megismerésével, ahol azt beszélik, a nyelv és az azt beszélők irodalmának, kultúrájának, társadalmának és történelmének megismerésével. E megközelítésnek köszönhetően túl lehetne lépni a jelenleg az angol és más nyelvek között kialakult versengésen, amely ez utóbbiak gyengülésében nyilvánul meg, és amely nem használ az angol nyelvnek, és az angolul beszélőknek sem.

A **„második anyanyelv”** tekintetében a választás virtuálisan korlátlan lenne. Magától értetődő, hogy az európaiak nagy része valamelyik nagyobb, emblematisz nyelv választaná, amely jelentős szerepet játszott a kontinens életében; ezek hanyatlása így

megállítható lenne, és újra felvirágoznának. Ugyanakkor a kevesebb ember által beszélt nyelvek – még a kisebbségiek is – példátlan hatást gyakorolhatnának.

A „második anyanyelv” politikájának logikája lényegében az, hogy egy nyelv választása hasonlatos lenne a pályaválasztáshoz.

Egy viszonylag ritka nyelv elsajátítása további előnnyel járna az adott személy számára, ami olyan lenne, mint a szakosodás egy sajátos területen. E megközelítés egyik legfőbb következménye, hogy minden európai nyelvnek meglenne a maga kiváltságos helye az európai partnerekkel folytatott *kétoldalú kapcsolatokban*, egyiket sem ítélnék kihalásra, és egyik sem alacsonyodna helyi nyelvjárássá. Ebből következően e nyelv eredeti beszélőinek – még ha kevesen vannak is – nem kellene értéktelennek, kizártnak vagy másoktól elzártnak érezniük magukat.

Ha elhanyagolunk egy nyelvet, az azzal a kockázattal jár, hogy beszélőit közömbössé tesszük az európai gondolattal szemben. Senki nem csatlakozik jó szívvél Európához, ha nem érzi azt, hogy a kultúrája egyedi, és anyanyelvét teljes mértékben tiszteletben tartják, továbbá országának az Európai Unióhoz való csatlakozása hozzájárul saját nyelvének és kultúrájának felvirágoztatásához, nem pedig a peremre sodorja azt. Minden nyelv egyedi történelmi tapasztalat terméke, amely emlékeket, irodalmi örökséget, egyedi készségeket hordoz, és a kulturális identitás jogos alapja. A nyelvek nem cserélhetők fel egymás között, egyik sem nélkülözhető, egyik sem felesleges.

A *Hálás feladat* szerzői által javasolt megközelítés szerint, amely hű marad a modern Európa létét indokoló ideálokhoz – kézzel fogható hatásainak kell lennie a polgárok életminőségére, az európai nemzetek közötti kapcsolatok minőségére, a kontinens és a világ többi része közötti kapcsolatokra, a kultúrák harmonikus együttélésére a társadalmakon belül, a közösségi intézmények megfelelő működésére, és általánosságban az európai építmény megszilárdításának folytatására vonatkozóan.

A „második anyanyelv” gondolata a különböző országok közötti nyelvi kapcsolatok *kétoldalúságát* hangsúlyozza, ezért várhatóan pozitívan hat az európai emberek és népek közötti kapcsolatok minőségére. A kereskedelmi tárgyalások sokkal inkább elérik a céljukat, ha a partnerek szabadon fejezhetik ki magukat a saját nyelvükön.

Elképzelhető számos partnerségi kezdeményezés városok, oktatási intézmények, sportegyesületek, kiadók stb. között is. E kétoldalú szervezetek mindegyike az összepárosított két nyelv beszélői közötti kapcsolatok szorosabbá tételére tenne erőfeszítéseket, de magától értetődik, hogy az Unió minden országában hasonló struktúrákat kellene kiépíteni, amelyek hasonló lelkesedéssel fordulnának minden más ország felé; a várt eredmény egy egész Európát lefedő szoros „hálózat” lenne, amely megerősítené az együvé tartozást, összebékítve a különböző identitásokat.

A „másodika anyanyelv” előnye az lehetne, hogy bevezetéséhez nem kell arra várni, hogy a nemzeti vagy közösségi döntéshozók nyilatkozzanak. Mindenki maga hozhatja meg a döntést a *második anyanyelvről*, minden ország, város, közösség, vállalkozás, oktatási intézmény tehet ilyen irányú kezdeményezést.

Például egy iskolai intézmény elhatározza, hogy a programjába bevezet egy „különleges” nyelvet, amely eddig nem tartozott az ott általában oktatott nyelvek közé. Ez történhet akár a választott nyelv országának iskoláival folytatandó csereprogram keretében. Ennek nem kell sem széles körűnek, sem pedig látványosnak lennie. Vegyünk példaként egy portugál várossal testvérvárosi kapcsolatokat ápoló svéd várost, vagy egy olasz és egy lengyel helységet, amelyek testvérvárosnak választják egymást; a helyi hatóságok ösztönözhetnék a két párhuzamos iskolai hálózatot, mindegyik átvéve a másik nyelvét. Az így létrejött „testvérosztályok” évről évre elutazhatnak az adott országba, részt vehetnének közös tevékenységekben, erősíthetnék a kapcsolatokat. Ezek az élmények egyszerre csak néhány tucat tanulót érintenének, de ha a jelenség általánossá válna, ha kialakulna néhány ezer ilyen kezdeményezés – országok, régiók, városok, negyedek, intézmények, vállalkozások, társaságok stb. között –, az már igen dinamikus változásokat hozhatna.

Számos idegen nyelv tanítása olyan országokban, ahol az korábban nem volt szokás, bizonyára szervezési, pénzügyi és erőforrásbeli problémákat fog okozni, különösen a megfelelő és elegendő számú oktató képzése tekintetében. De az ilyen akadályok sokkal könnyebben leküzdhetők a modern technológia eszközeivel. Így teljesen reális elképzelés, hogy egy oktató *online* tart előadásokat a különböző helyeken tartózkodó diákoknak úgy, hogy azok közvetlenül kérdéseket tehetnek fel a számítógépeiken keresztül. Technikai szempontból a dolog ma tökéletesen megoldható, és még meg is sokszorozhatja egyazon *második anyanyelv* beszélői közötti kapcsolatokat, sokkal

hatékonyabban, mintha hagyományos nyelvtanfolyamra jártak volna. Ez a lehetőség kétségtelenül feltételezi az időzónák egységesítését azért, hogy ugyanazokat az időszavakat használhassák nyelvtanulásra a különböző országokban; egy adott órában minden európai tanuló csatlakozhatna a saját görög, holland, román vagy észt órájához. Ezek a közös órák maguk is dinamikusan és játékosan hatnának a tudás, az egyéni fejlődés területén, különösen, ha a rendszert lassanként egész Európára ki lehetne terjeszteni. A mi szempontunkból ékesszóló példa ez arra, hogyan könnyíthetik meg a közösségi döntések ezen a területen az új irányvonal bevezetését, továbbá úgy gondoljuk, hogy szemlélteti azt a hatást, amelyet az új nyelvi stratégia gyakorolhat a kialakult európai gondolatra.

A Hálás feladat szerzői által kidolgozott elképzelés nagy ívű és mindenképpen európeér gondolkodásmódot tükröz. Megalkotói azonban nem számoltak azzal, hogy intézményes formában a tanulók egy azonos nyelv iránti érdeklődésének ilyen nagy arányú egybeesésének nagyon kicsi az esélye. Nehezen képzelhető el az, hogy pl. egy svéd település lakói egyöntetűen a szlovén nyelv iránt érdeklődjenek, s az iskolahasználók; a szülők és tanulók örömmel fogadnák az iskola pedagógiai programjában a szlovén nyelv erősen ajánlott, esetleg kötelezően előírt jellegét.

Az egyén szintjén inkább elképzelhető, hogy minden országban van néhány ember, akinek közös vonása az, hogy egy adott nemzet iránt érdeklődik és annak nyelvét autodidakta módon elsajátítja.

2.1.5 Az európaiak és nyelveik, az Eurobarométer 64.3. felmérések

Ma az Európai Unió 450 millió, különböző etnikai, kulturális és nyelvi közegekben élő ember otthona. Az európai országok nyelvi térképe tarka képet mutat, azt a történelem, a földrajzi tényezők és a népek vándorlása alakította. A „többynyelvűség” kifejezést egyrészt arra a helyzetre használjuk, amikor egy bizonyos földrajzi területen több nyelvet beszélnek, másrészt az ember azon képességére, hogy több nyelvet használjon. A többynyelvűség mindkét értelemben Európa fontos sajátossága. Az idegen nyelvek ismeretéből származó előnyök megkérdőjelezhetetlenek. A nyelv az a csatorna, amelyen keresztül megérthetünk a sajátunktól eltérő életmódokat, ez a megértés pedig hozzásegít a kultúrák közötti tolerancia megteremtéséhez. A nyelvismeret ezen túlmenően

megkönnyíti a munkavállalást, a tanulást és az utazást szerte Európában, illetve lehetővé teszi a kultúrák közötti kommunikációt.

Az Európai Bizottság felmérési és elemzési szolgálata, az Eurobarométer két kutatási projektet folytatott le az Európai Unió polgárainak idegennyelv-tudásáról és az idegen nyelvekhez való hozzáállásáról. A felméréseket 2001-ben, illetve 2006-ban végezték, elegendő időt hagyva a két projekt között ahhoz, hogy az esetleges változásokat ki lehessen mutatni. Az Európai Unió bővítése miatt azonban a második felmérés szélesebb körű volt, mint az első. A 2006-os felmérésbe bevonták a 2004-ben csatlakozott tíz új tagállamot, valamint Bulgáriát, Horvátországot, Romániát és Törökországot is, így közel 30 000 polgárt kérdeztek meg.

Az Európai Unió igazi többnyelvű intézmény, amely táplálja a kulturálisan és nyelviileg sokszínű, mégis egységes Közösség eszményét. Ennek biztosítása érdekében az Európai Bizottság 2005 novemberében elfogadta a többnyelvűség témakörével foglalkozó első közleményét. A Bizottság többnyelvűségről szóló politikájának három fő célkitűzése, hogy ösztönözze a nyelvtanulást, elősegítse az egészséges, többnyelvű gazdaságot, és az EU valamennyi polgára számára saját nyelvén hozzáférhetővé tegye az Európai Unió jogszabályait, eljárásait és az Unióval kapcsolatos információkat.

Az Eurobarométer 2006-ban elkészült elemzése a többnyelvű társadalmat meghatározó tényezők három kérdéskörére összpontosít:

- arra a hosszú távú célkitűzésre, miszerint az EU valamennyi polgára anyanyelve mellett két másik nyelv ismeretét sajátítsa el,
- az igen fiatal korban elkezdett élethosszig tartó tanulásra,
- az oktatás fontosságára.

Az Európai Unió ma két értelemben többnyelvű: földrajzi területén számos anyanyelvet beszélnek, és a polgárok jó része több idegen nyelvet ismer. Mindazonáltal az idegennyelv-ismeret nem egyformán jellemző Európa valamennyi részén, és úgy tűnik, az európai polgárokat ösztönözni kell az idegennyelv-tanulásra.

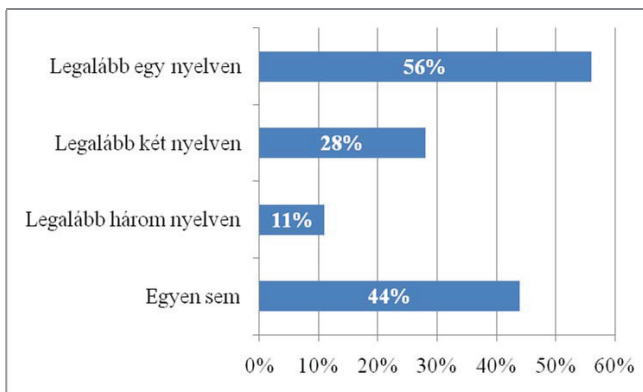
Nem meglepő, hogy az európaiak többségének anyanyelve hazája államnyelveinek egyike. A magyar és a portugál lakosság 100%-a hazája államnyelvét nevezte meg

anyanyelveként (1.a melléklet). Ugyanakkor a felmérésben részt vevő országok mindegyikében van olyan kisebbség, amely anyanyelveként nem az államnyelvet, hanem az EU egyik hivatalos nyelvét vagy egy nem európai nyelvet jelölt meg. A felmérés szerint⁹ Luxemburgban a válaszadók 14%-a beszél az ország három államnyelvén kívül még egy európai uniós nyelvet. Ez az országban letelepedett jelentős portugál kisebbségnek (9% anyanyelve), illetve a nemzetközi intézmények jelenlétének tudható be. Szlovákia esetében a válaszadók 10%-a vallja magát magyar anyanyelvűnek. A nem európai uniós nyelvek tekintetében Lettország és Észtország polgárainak jelentős része orosz anyanyelvű (26%, illetve 17%), ami történelmi és földrajzi okokból következik. Ugyanez a jelenség tapasztalható a tagjelölt Bulgáriában, ahol a válaszadók 8%-a vallja magát török anyanyelvűnek. Végül vannak olyan európai uniós polgárok is, akiknek anyanyelve az Unión kívüli származási országuk nyelve. E jelenség olyan országokban tapasztalható, amelyek hagyományosan nagyszámú bevándorló lakosságnak adnak otthont, mint Németország, Franciaország vagy az Egyesült Királyság.

Az EU - tagállamok polgárainak 56%-a tud az anyanyelvétől eltérő idegen nyelven társalgási szinten beszélni. Ez kilenc százalékponttal több, mint a 2001-ben az EU-15-ök körében mért eredmény. A luxemburgiak 99, a szlovákok 97, a letteknek pedig 95%-a jelezte, hogy legalább egy idegen nyelvet beszél.

⁹ Eurobarométer 64.3 felmérés

1. ábra: *Hány nyelven képes társalgási szinten beszélni az anyanyelvét leszámítva?*

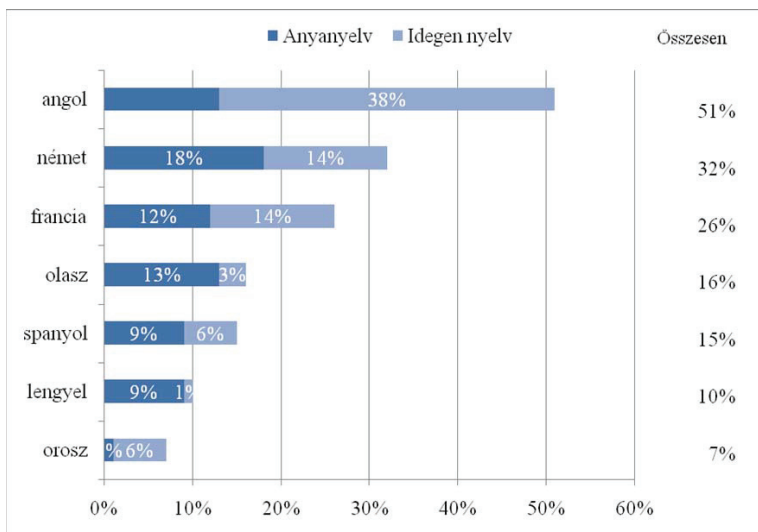

Ama célkitűzés tekintetében, miszerint az EU valamennyi polgára anyanyelve mellett két másik nyelv ismeretét sajátítsa el, a felmérés megállapította, hogy a válaszadók 28%-a beszél két idegen nyelvet legalább társalgási szinten.

Ez különösen Luxemburgia (92%), Hollandiára (75%) és Szlovéniára (71%) jellemző. A válaszadók 11% beszél anyanyelve mellett legalább három idegen nyelven.

Ugyanakkor a megkérdezettek közel fele, 44%-a ismerte el, hogy anyanyelvén kívül nem beszél más nyelvet. Hat tagállamban az állampolgárok többsége e csoporthoz tartozik, ezek a következők: Írország (66%), Egyesült Királyság (62%), Olaszország (59%), **Magyarország (58%)**, Portugália (58%) és Spanyolország.

2. ábra: Az Európai Unióban használt nyelvek - %

Továbbra is az angol a legelterjedtebb idegen nyelv Európa-szerte. Az európai uniós polgárok 38%-a mondja azt, hogy legalább társalgási szinten beszél angolul. A felmérésben részt vevő 29 ország közül 19-ben az anyanyelv mellett az angol a leginkább beszélt nyelv, különösen Svédországban (89%), Máltán (88%) és Hollandiában (87%).

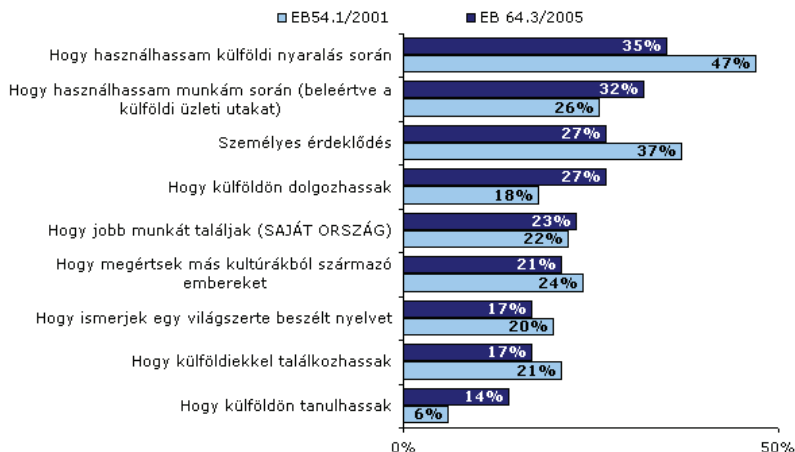
Az európaiak 14%-a beszél anyanyelve mellett franciául vagy németül. A francia a legelterjedtebb idegen nyelv az Egyesült Királyságban (23%) és Írországbán (20%), míg a Cseh Köztársaságban (28%) és Magyarországon (25%) leginkább németül beszélnek. Ezenkívül a spanyol és az orosz tartozik még az öt legelterjedtebb idegen nyelv közé, az európai polgárok 6–6%-a beszéli e két nyelv valamelyikét.

Mindebből levonható az a – nem meglepő – következtetés, hogy az EU-ban a legnépesebb tagállamok államnyelveit beszélik a legtöbben anyanyelvként, ezek közül is a német áll a rangsor élén (18%-kal). Ha ezt az eredményt összevetjük az idegen nyelvek terén megfigyeltekkel, elmondhatjuk, hogy egyértelműen az angol az Európai Unió leggyakrabban használt nyelve: a válaszadók több mint fele (51%-a) beszéli anyanyelvként vagy idegen nyelvként az angolt.

Ugyanakkor fontos rámutatni, hogy az idegennyelv-ismeret egyenlőtlenül oszlik meg egyrészt Európa földrajzi területei, másrészt társadalmi-demográfiai csoportjai között. Meglehetősen jó idegen nyelvi kompetenciáról tettek tanúbizonyságot a viszonylag kis tagállamok, ahol több államnyelv, kevésbé elterjedt anyanyelv vagy a szomszédos országokkal történő „nyelvi cserefolyamatok” jellemzőek. Ez a helyzet például Luxemburgban, ahol a lakosság 92%-a beszél legalább két nyelvet. A Dél-Európában vagy olyan országokban élők körében, ahol a nagy európai nyelvek valamelyike államnyelv, általában szerény az idegennyelv-ismeret. A törököknek csak 5%-a, az íreknek csak 13%-a, az olaszoknak pedig csak 16%-a beszél anyanyelven kívül legalább két nyelvet.

A „többnyelvű” európai általában fiatal, magasan képzett vagy még tanul, nem a lakóhelye szerinti országban született, munkája során használ idegen nyelveket és motivált a tanulásra. Következésképpen úgy tűnik, az európai társadalom nagy része nem élvezheti a többnyelvűség nyújtotta előnyöket.

3. ábra: *Melyek lennének a fő okai, ha új nyelv tanulása mellett döntene ?*

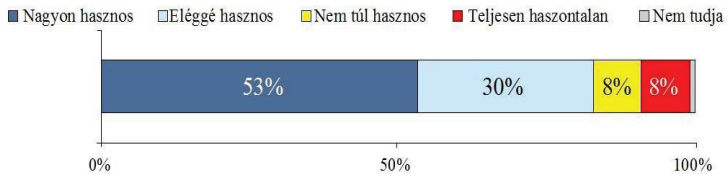
Végül az európai polgárok nyelvtanulási motivációja alacsony. Az európai polgárok 18%-a jelezte, hogy az elmúlt két évben fejlesztette idegennyelv-ismeretét, 21%-uknak

pedig szándékában áll ezt tenni a jövő évben. Ez alapján közel minden ötödik európaít lehet olyan aktív nyelvtanulóként jellemezni, aki nemrégiben foglalkozott idegennyelv-ismerete fejlesztésével, vagy készül erre a következő 12 hónapban. A válaszadók mindössze 12%-a fejlesztette nyelvtudását és kívánja is azt folytatni a következő évben, megfelelően ezzel a nagyon aktív nyelvtanuló kritériumainak.

A nyelvtanulást akadályozó tényezők közül a három leggyakrabban említett: az időhiány (34%), a motiváció hiánya (30%) és a nyelvórák költsége (22%). A felmérés szerint a nyelvtudás fejlesztésének ösztönzői a következők lennének: az ingyen nyelvórákat a megkérdezettek 26%-a, a rugalmas időbeosztású órákat 18%-a jelölte meg. Nagyobb általánosságban a korábbi négy év felméréseinek eredményéhez képest a nyelvtanulás okai egyre inkább a gyakorlati előnyök irányába tolódnak el, mint például a nyelvtudás használata a munka során (32%) vagy a külföldi munkavállalás (27%). Emellett azonban a nyelvtanulás „kevésbé komoly” okaira – nyelvtudás használata külföldi nyaraláskor (35%) vagy személyes érdeklődés (27%) – is bőven találunk példát. A jelenlegi helyzet komoly kihívásokat jelent a többnyelvű európai társadalom elé kitűzött célok jövőbeli megvalósítására nézve. E kihívások között szerepel a polgárok nyelvtanulási hajlandóságára való megfelelő reakció megtalálása, a célok szakpolitikai szintű teljesítése és az „anyanyelv + két idegen nyelv” célkitűzés megvalósítása.

Először is az európaiak között figyelemre méltó egyetértés uralkodik a több idegen nyelv ismeretének előnyei tekintetében. A megkérdezettek 83%-a ítéli úgy, hogy az idegennyelv-ismeret számára személy szerint hasznos vagy hasznos lehet, mintegy fele (53%-a) pedig igen hasznosnak tartja a nyelvtudást. A válaszadók mindössze 16% nem ismeri el a többnyelvűség előnyeit.

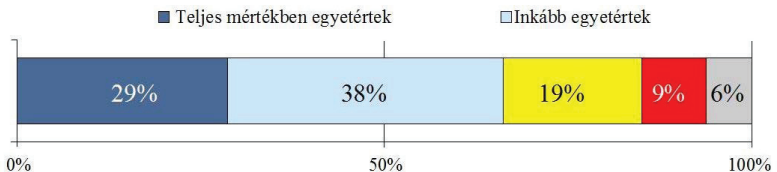
4. ábra: Mit gondol: Önnek személy szerint az anyanyelvén kívüli más nyelvek ismerete nagyon hasznos, eléggé hasznos, nem túl hasznos vagy teljesen haszontalan?

Svédországban (99%), Cipruson (98%) és Luxemburgban (97%) szinte mindenki elismeri a nyelvtudás előnyeit, és még a legalacsonyabb támogatottságot mutató országokban, Portugáliában és Görögországban is négy emberből hárman hasznosnak ítélik az idegen nyelvek ismeretét.

Ez a támogatottság a szakpolitika szintjére is kiterjed, hiszen a válaszadók 67%-a ért egyet azzal az állásponttal, hogy a nyelvtanítást politikai prioritásként kell kezelni, 29%-a pedig teljes mértékben egyetért ezzel.

5. ábra: A nyelvtanítást szakpolitikai prioritásként kell kezelni - %

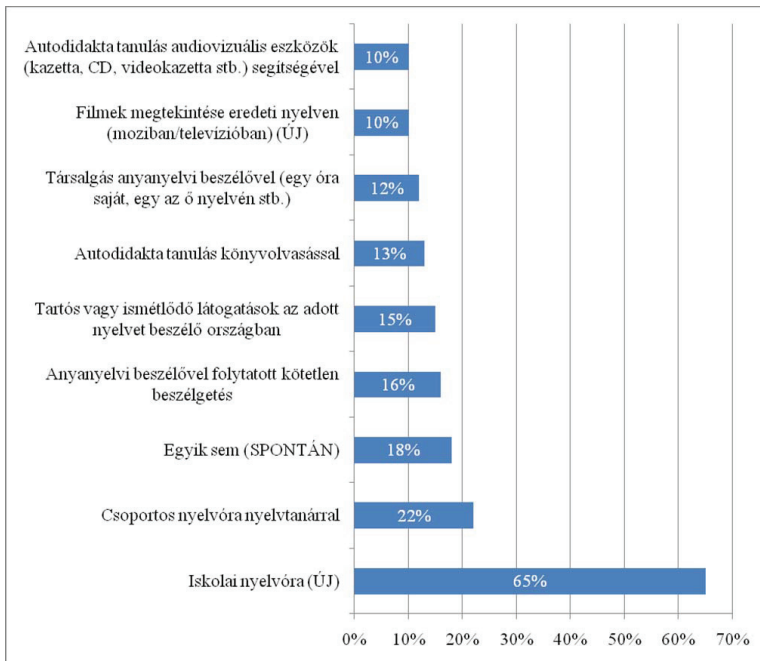
A felmérésben részt vevő 29 ország közül 26-ban a lakosság legnagyobb része támogatja ezt az álláspontot. Ez különösen igaz a dél-európai országokra, ahol az idegen nyelvi kompetencia igen alacsonynak bizonyult. A ciprusiak 87%-a és a görögök 82%-a szeretné a nyelvtanítást a szakpolitikai prioritások között látni, míg a tagjelölt Horvátországban (55%) és Finnországban (53%) a lakosság többsége ellenzi ezt az álláspontot.

Országokra lebontva igen nagy különbségek figyelhetők meg.¹⁰ Úgy tűnik, a dél-, illetve kelet-európai országok inkább támogatják ezt a célkitűzést, különösen Lengyelországban (75%), Görögországban (74%), Litvániában (69%), Magyarországon 68 %. Svédországban (27%) és a csatlakozás előtt álló Bulgáriában (27%) a legalacsonyabb az „anyanyelv + két idegen nyelv” elképzelést támogató lakosság aránya.

E célkitűzést először 2002 márciusában Barcelonában vetették fel az állam- és kormányfők, akik arra szólítottak fel, hogy a gyermekeknek tanítsanak legalább *két idegen* nyelvet már igen fiatal kortól kezdve. E célkitűzés hosszú távra szól, így a megkezdett munkát folytatni kell. A támogatottság alapja megvan, hiszen az európaiak 84%-a egyetért azzal, hogy az Európai Unióban anyanyelve mellett mindenkinek még legalább egy nyelvet kellene beszélnie.

¹⁰ Az Európai Unióban mindenkinek el kellene sajátítania egy második idegen nyelvet is az anyanyelvén kívül. (1.b melléklet)

6. ábra: *Melyek azok a nyelvtanulási módszerek, amelyeket az alábbiak közül valaha is alkalmazott ?*

Az európaiak az iskolában, elsősorban a középiskolában tanulnak nyelvet. Nagy többségük, 65%-uk az iskolai nyelvórákat jelölte meg az idegennyelv-tanulás helyeként. A nyelvtudás fejlesztésének helyét tudakoló kérdésre a válaszadók 59%-a a középiskolát, 24%-a az általános iskolát jelölte meg. Valóban úgy tűnik, hogy sok európai számára az iskola az idegennyelv-tanulás egyetlen lehetséges helye. Széles körű egyetértés uralkodik az európaiak körében arról, mennyire fontos a fiatalok nyelvtanulása. Az európai polgárok 83%-a szerint a fiatalok idegennyelv-tanulásának fő motivációját a jobb munkalehetőségek jelentik. Gyakorlatilag senki (0,4%) sem gondolja úgy, nem fontos, hogy a fiatalok nyelvet tanuljanak.

Az európaiak többsége szerint az első és a második idegen nyelv tanulásának elkezdésére egyaránt legalkalmasabb életkor a 6. életév (55, illetve 66%), vagyis az általános iskola. Két nyelv tanulásának korai életkorban való elkezdésével kapcsolatban

az európai polgárok 39%-a helyesli, hogy a gyermekek 6 éves koruk előtt kezdjék meg az anyanyelvük melletti első idegen nyelv tanulását. Azonban a második nyelv esetében a válaszadóknak már csak 17%-a osztja ezt a nézetet.

7. ábra: Az anyanyelv mellett a gyermekeknek melyik két nyelvet kellene tanulniuk ?

	angol	francia	német	spanyol	orosz	olasz	svéd
EU 25	77%	33%	28%	19%	3%	2%	0%
BE	88%	50%	7%	9%	0%	1%	-
CZ	89%	9%	66%	4%	9%	0%	-
DK	94%	13%	62%	13%	0%	0%	0%
DE	89%	45%	3%	16%	6%	2%	-
EE	94%	6%	22%	1%	47%	0%	1%
EL	96%	34%	50%	3%	0%	6%	-
ES	85%	44%	14%	4%	0%	1%	-
FR	91%	2%	24%	45%	0%	6%	-
IE	3%	64%	42%	35%	1%	4%	0%
IT	84%	34%	17%	17%	0%	0%	-
CY	98%	49%	19%	2%	4%	4%	0%
LV	94%	6%	28%	1%	42%	0%	0%
LT	93%	6%	34%	2%	43%	0%	0%
LU	59%	83%	43%	2%	0%	1%	-
HU	85%	4%	73%	3%	2%	2%	-
MT	90%	24%	13%	2%	-	61%	-
NL	90%	22%	40%	21%	0%	0%	-
AT	84%	29%	2%	10%	4%	11%	-
PL	90%	7%	69%	1%	10%	1%	-
PT	90%	60%	8%	7%	-	0%	-
SI	96%	6%	69%	3%	0%	12%	0%
SK	87%	7%	75%	3%	6%	1%	0%
FI	85%	10%	24%	3%	10%	0%	38%
SE	99%	17%	35%	31%	1%	0%	1%
UK	5%	71%	34%	39%	1%	3%	-
BG	87%	13%	49%	5%	14%	1%	-
HR	82%	5%	69%	2%	0%	14%	-
RO	64%	34%	17%	7%	2%	8%	-
TR	72%	12%	52%	1%	2%	1%	-

 = első nyelv
 = második nyelv

Az európai uniós polgárok 77%-a véli úgy, hogy a gyermekeknek első nyelvként angolul kell tanulniuk. Valamennyi országban az angol nyelv szerepel az első helyen, kivéve az Egyesült Királyságot, Írországot és Luxemburgot. A következő a francia nyelv 33%-kal, majd a német nyelv 28%-kal.

Az Eurobarométer 64.3 vizsgálat eredményeit összegezve megállapítható, hogy a többnyelvű Európára irányuló célkitűzések fényében a helyzetet kedvezőnek lehet értékelni. Az Eurobarométer 2001-ben végzett felméréseinek eredményeihez képest az elmúlt négy év fejleményei pozitívak:

- A legalább egy idegen nyelvet beszélő európai polgárok száma lineárisan 47%-ról 56 %-ra emelkedett 2005-re.
- Az európaiak saját nyelvtudásukról alkotott önértékelése javult. A 2001-es eredményekkel összehasonlítva az angolul, illetve spanyolul beszélők aránya 4 százalékponttal, a franciául, illetve németül beszélők aránya 3, illetve 2 százalékponttal emelkedett.

2.2 Határ menti térségek, határrégiók Európában

2.2.1 A határ fogalma egykor és ma

A *határ* fogalmát koronként különböző módon értelmezték és alapvetően mindig ambivalensen. Leggyakrabban két terület közötti szakadásként értelmezik, egyfajta diszkontinuitásként, vagy éppen ellenkezőleg az összekapcsolódás, a kölcsönösség eszméjét fejezik ki vele.

A Larousse (1992) szerint földterület *széle, szegélye, választóvonala*, országhatár, valaminek térbeli vagy időbeli pontja, a szélső értéke, legnagyobb foka.

A magyar nyelv értelmező szótára (1986) általában két szomszédos (föld)területet *elválasztó rész*, sáv, valamely szempontból egységet alkotó terület széleként, szegélyeként határozza meg a határt. Más jelentésben valaminek a szélső, végsőnek tekintett mértéke, lehetősége, korlát, két vagy több dolog jellege közötti választóvonal.

A Duden (1977) értelmezése szerint a német nyelvben a határ alapjelentése: *választóvonal* két állam között.

A Tout en Un, Encyclopédie des Connaissances humaines (1921) rövid meghatározást ad. *Vonal*, amely elválaszt két államot egymástól.

Révai Nagy Lexikona (1913) terjedelmes szócikkben ismerteti a fogalmat. A határ az a képzelt vagy jelzett *vonat*, mely valamely területet körül fog, vagy az a *területsáv*, mely

két állam közigazgatási területét elválasztja egymástól. A földrajz mesterséges és természetes határokat különböztet meg:

„amazokat a természet szabja meg, emezeket az ember. Politikai tekintetben legkedvezőbbek a *zártabb határok*, azaz olyanok, amelyek a területhez képest minél rövidebbek, minél inkább megközelítik a körvonalat, továbbá a hegységi és egyéb természeti határok, mert a határok hosszával és könnyű átlépésével egyenes arányban van a más népekkel való sűrűlódások , összekoccanások valószínűsége. A más népekkel való érintkezés szempontjából, a művelődés, kölcsönös érintkezés , csiszolódás, kereskedelem szempontjából éppen ellenkezőleg a nyíltabb, hosszabb határok, tehát a kisebb területek a kedvezőbbek.”(Révai Nagy Lexikona, 1913)

Napjaink egyik ismert határregióis francia kutatója, J.-P. Renard (1993) így vélekedik:

„Míg régebben gyakran úgy tekintettek a határra, mint védelmi eszközre a mássággal szemben, mint egy védőbástyára, mely az identitás záloga: a mai világrendszerben, amelyet egyre több áramlás (anyagi javak, személyek, nyelvek, ötletek) jellemez, szükségessé vált a határ fogalmát úgy elfogadnunk, mint egy – cserékben rendkívül gazdag – területi perifériát. Ebből adódóan a határ képes új dinamizmusok gerjesztésére mind a társadalmak, mind a területek számára. Nemrég a határ még katonai hangsúllyal bíró, protekcionizmusra épülő vonalként szerepelt, mára viszont a térséggé váló határmenté az Európai Unióban prioritást élvező, fejlesztendő területté vált, mely éppen az identitás/mátság összekapcsolódásából eredő előnyök hasznélvezője.”

A nyelv a maga kognitív és kommunikatív funkciója segítségével a megértés feltétele és eszköze. Ugyanakkor a nyelv a megértés akadály, gátja is tud lenni : a nyelv az, ami összeköt vagy elválaszt bennünket. A határ menti régiókban egyre nagyobb szerepe van a nyelvtanulásnak - nyelvtanításnak. Az európai uniós gondolat a kontinens ügyeinek egységben való felfogására irányul. A nyelvek esetében nem ilyen egyszerű a megoldás. Az emberek általában azokat a nyelveket tartják fontosak, amelyekkel nap mint nap találkoznak (Baranyi, 2007).

A határregióban élő lakosság számára a határ túloldalán élők a szomszédot jelentik. A *szomszédság* a család után a második legfontosabb társadalmi terepe a szociális tanulásnak. (Kozma, 1999). Az a környék, ahol a kisgyermek felnő. A szomszédság egy földrajzi helyen lakó és dolgozó emberek közösségét jelenti. Az egyén számára ismerős

környék az ott élő emberekkel együtt alakítja ki az otthon fogalmát. Ehhez a szubjektív térhez racionálisan és érzelmileg is kötődik, s ez támasztja alá az egyén identitástudatát. Az otthon tehát társadalmi tér, a környék az ott lakókkal és a hozzájuk fűződő kapcsolatokkal együtt. Az együtt élő és tevékenykedő emberek politikai erőteret (helyi társadalom) alkotnak.

Amikor a helyi társadalomba bevezetődünk, egyúttal ebbe a politikai térbe is belekerülünk. Nyilvánvaló, hogy a szomszédság – ebben az értelemben a határrégió - az informális nevelés színtere, hiszen azok a normák, minták és tapasztalatok, amelyek a szomszédokat – határrégióban élőket összekötik egymással az egyénre is hatni kezdenek. Ezzel kezdi meg az egyén a beilleszkedést a szomszédság kultúrájába. A szomszédság a rajta élő társadalmi közösségekkel együtt alkotja azt az objektív teret, amelyben a szociális tanulás kilép a családból és egyre átfogóbbá válik

A nemzeti identitás ideáltípusa magában foglalja a közös nyelvet vagy nyelvjárást, a közös kultúrát, a szokásokat, a közös történelemre vonatkozó emlékeket, továbbá a közös lakóterületet (Andorka, 2002).

A nemzet fogalmához általában hozzátartozik egy állam is, azonban ez nem törvényszerű. A lengyel nemzetnek a 19. században nem volt önálló állama vagy ellenkezőleg, a németek és az osztrákok ugyanazt a nyelvet beszélik, de külön nemzet tagjainak tekintik magukat.

A nemzettel foglalkozó szakirodalomban megkülönböztetik a *francia nemzetfogalmat*, amely az állampolgárságon alapul, tehát a nemzet tagja az, aki állampolgársággal rendelkezik. A *német kulturális nemzetfogalom* szerint a nemzet tagja az, aki azon kívül, hogy a nemzet nyelvét beszéli, a nemzeti kultúrához tartozónak vallja magát. A nemzeti érzés kutatására általában szubjektív jellegű kérdéseket szoktak feltenni, az arra adott válaszokból óvatosan lehet következtetéseket levonni.

El kell fogadni azt a tényt, hogy a modern társadalmakban különböző kultúrákhoz tartozók élnek együtt és kell, hogy békékesen együttműködjenek. A békés egymás mellett élést elősegítő külső feltételek többek között a következők :

- a nemzetállam politikai hatalmának decentralizációja, a régiók és helyi közösségek politikai szerepének erősítése,

- a nemzeti identitás megőrzésének nemzetközi jogi garantálása,
- az egyes emberek többes identifikációjának elterjedése,
- a nemzetközi civiltársadalom kialakulása.

Az egyes ember többes identifikációja azt jelenti, hogy ne a nemzet legyen az egyetlen uralkodó identitás, hanem mellette létezzen regionális, helyi, vallási, világnézeti, esetleg nemzetek feletti, például európai identitásérzés.

2.2.2 A határszituáció ismertetőjegyei

Ha abból indulunk ki, hogy a határ nemcsak *választó vonal*, hanem egy sajátos struktúrájú terület is, akkor megállapíthatjuk, hogy a határszituációk egyáltalán nem egyformák. *Tipizálásukhoz* válaszunk egy nyugat-európai példát 1997-ből a francia – német határ régióban.

A Saar – vidék *település szerkezete* eltér a franciától, hiszen a német oldalon a határ közelében nagyobb városok is vannak, a francia oldalon, Lotaringiában viszont nincsenek. Az idegenforgalmi feltárás, az idegenforgalmi lehetőségek kihasználása is eltérő. A lakosság különböző módon éli meg a határmentiség lényegét : A Saar – vidéket lakóit az összetartás, az összefogás jellemzi, olyannyira, hogy ez Németország egyik legegységesebb tartománya. A szomszédos Lotaringiára ez már nem jellemző, erősen érzékelhető Nancy és Metz városok közötti rivalizálás. A két régióban különböző származású bevándorlók élnek. Erős portugál és észak-afrikai migráció jellemző Franciaországban, míg a Saar – vidéken inkább törökök, olaszok és spanyolok élnek. Lényeges még, hogy mindkét terület közigazgatási struktúrája lényegesen különbözik egymástól.

E két határterület helyzete nyelvi és nyelvpolitikai szempontból semmi esetre sem izomorf. A nyelvek felosztásánál figyelembe kell venni a lotaringiai középkorú és idősebb generáció által beszélt germán dialektust (francique) és a nyelvi határokat, amelyek a dialektus szempontjából nem egyformák a nemzeti határokkal.

A gazdasági problémák a határ mindkét oldalán hasonlóak : a bányászati üzemek bezárása a montán – ipar tévesztéséhez vezetett, a munkanélküliség problémája mindkét területen nyomasztó mértékű. Napjainkban a határ régióban egy

kiegyensúlyozottan fejlődő együttműködés figyelhető meg, amely a települések fejlődését eredményezi. A speciális regionális ismeretekkel rendelkezők munkavállalóknak nagyobb esélye van a munkaerőpiacon való elhelyezkedésre.

A múltban a határt többször megváltoztatták, eltolták. Ez a tény a lakosságtól többszöri politikai és gazdasági beilleszkedést követelt meg. Ezeknek a területiális változtatásoknak mindig voltak pszichológiai, szociális, politikai és kulturális hatásai egyaránt. Könnyen felelevenednek az idősebb korosztály múltbéli sérelmei, ha érzékeny területeken merülnek fel problémák. Egy kétnyelvű zónában mindig körültekintően kell döntéseket hozni, nehogy azok mély sebeket szakítsanak fel, pl.: kétnyelvű utcatáblák elhelyezése vagy leszerelése.

A határátlépés, a határ átjárhatósága még azokban az időkben sem jelentett akadályt, amikor a francia – német határ zárt volt. Ebben a határrégióban mindig is létezett egy hallgatólagos, tiltott határátlépés, a zöld határ. E felett még a hatóságok is szemet hunytak. Az emberek más módon is kifejezték összetartozásukat, a határok feloldása iránti szándékukat. A két ország képzőművészei nyaranta a határon dolgoztak és „határköveket” készítettek. Sokáig húzódott a Forbach / Saarbrücken közötti közös vasúti határátkelőhely megépítése is.

A határvidékek általában az anyaország peremterületei. Egy határ menti régió kialakulása a terület fellendülését eredményez(het)i, így új központok alakulnak ki mindkét oldalon. Amennyiben eredményesek ezek a kettős határ-menti együttműködések, akkor ezek később országos szintűvé válhatnak. A Saar - vidék, Lotaringia és Luxemburg együttműködése jó példa a hármas határrégiós együttműködésre. Ebben a térségben sajátos jelenség figyelhető meg. A lakosság nagy része identifikációs ingadozást él meg : felismeri saját lakóhelyének peremvidék jellegből származó előnyeit-hátrányait, ugyanakkor elbizonytalanodik a két vagy többnemzetiségű határszituációban. Nehezen tudja eldönteni érzelmileg, hogy saját nemzete vagy határvidéke érdekeit részesítse-e előnyben.

Sajátos jelenség az is, hogy sokan úgy tekintenek a határrégió másik oldalára, mintha az nem is egy másik ország lenne. A határrégióban élő emberek a határ másik oldalát általában nem tekintik cél-országnak (pl.: nyári szabadságok idején csak átutaznak

ezek a területeken). A szomszédos régió iránti érdeklődés ebben az esetben korlátozott.

A határ közelsége miatt a régió lakói bepillantást nyernek a szomszédos ország életkörülményeibe, pl.: kulturális kínálatok, előnyös bevásárlások stb. Ezekben a térségekben nincs szükség egymás kölcsönös informálására, hiszen a lakosság közvetlenül megtapasztalja a mindennapok jelenségeit, az ebből eredő nyelvtanulás magától értetődő. A Saar - vidéki lakosságot leginkább a franciatanulás iránti elkötelezettséggel és a francia oldalon zajló események iránti érdeklődéssel jellemezhetjük. A médiák, lokális adók és a személyes kapcsolatok segítik a területtel való azonosulást. A két ország és terület néphagyományai, hivatalos állami ünnepei mindkét nemzetben tudatosulnak.

A határ közelsége egyfajta „nyelvi átkelőhelyet” is képez. Gyakran megváltozik a kiejtés ill. egy-egy szó tartalma. Egyre gyakrabban keveredik a két nyelv, gyakran lehet a Saar - vidéki plakátokon francia , vagy vegyes nyelvű reklámszöveget olvasni. Arra is van példa, hogy a határ közelsége nem segíti feltétlenül a kétnyelvűséget. A francia – német határzár idején a franciák leépítették a területiális kétnyelvűséget. A Saar - vidékiekkel szemben a lotaringiai franciákra inkább csak az individuális kétnyelvűség jellemző. A mindkét nyelvet jól beszélő franciáknak a nyelvtudás ma már komoly szakmai előny, sokan dolgoznak a Saar - vidéki szállodaiparban és vendéglátóiparban.

Lotaringia és Saar - vidék közötti kooperáció egyenletesen, lassan fejlődik, melyhez mindkét részről további türelem és megértés szükséges . A szomszéd oldalról érkező impulzusok meghatározhatóak lehetnek.

A határ – mentiség érzése, a határ-menti identitás meghatározó a térségben, egyre inkább érezhető a Saar – Lor -Lux lakosság egységes szemlélete. Ez az új „képződmény” tulajdonképpen ignorálja a határt. Ebben az értelemben Saar-Lor-Lux térség pozitívan *konnotált*.

A határhelyzet elősegíti a nyelvi problémák iránti érzékenységet. Egy kétnyelvű zóna gondolata viszonylag pozitív reakciót vált ki. Talán nem is véletlen, hogy egy első „Nyelvi tanács” éppen a Saar - vidék, Lotaringia és Luxemburg részvételével alakult meg.

A határvonalak mindenkori meghúzása hosszú idők óta családokat választanak szét, családreszek élnek a határon innen és túl. Ez a tény a múltban történt politikai és gazdasági ellentétek ellenére ma már növeli a térség összetartozását, de segíti a partneryelv és partnerkultúra ismeretét is.

A határ közelsége előnyösen hat a kooperációs lehetőségekre. A *spillover effektus elve* (Bajomi, 1997) lényegében azt jelenti, hogy a kezdetben csak szűk, főként gazdasági területekre kiterjedő együttműködés előbb-utóbb szinte szükségszerűen együtt jár újabb területeknek az integrációba való bevonásával. Ennek az elvnek az érvényesülése jól megfigyelhető az oktatás területén is, hisz bármily hangsúlyosan is fogalmazódik meg az elv, hogy a nemzetállamok felelősek az oktatás szerkezetének és tartalmának meghatározásáért, a más szférákban jelentkező egységesítési folyamatok hatásai mérhetetlenül átgyűrűznek az oktatás területére.

A szociális, kulturális és gazdasági létesítmények strukturális különbségei itt a határnál élesebben jelentkeznek, mint bárhol máshol. Ezek a jelenségek gyakran meg nem értést, csaldódottságot, frusztrációt eredményeznek. A határ mentén természetes igény van a két idegen nyelv ismerete, birtoklása iránt. A Saar - vidéken a francia és az angol, Lotaringiában a német és az angol nyelvnek van image-a. A francia és az angol nyelvnek a Saar - vidéken különböző funkciói vannak. Pl. a rendőrségen a külföldiekkel való ügyintézés során nagy előny, ha az alkalmazott mindkét nyelvet jól beszéli. Az angol egy harmadik nép esetében közvetítő nyelvként jelenik meg.

A Saar - vidéken speciális szaknyelvi igények is fellépnek. A területre jellemző a kézművesipar. A kézművességen túl más területek is igénylik a szakmai nyelvtudást, pl. reklám szöveg szerkesztése, reklamációs szituációkhoz kapcsolódó nyelvismeret, pályázati nyelv megismerése, stb.) A határ mentén léteznek speciális didaktikai lehetőségek. Projektek keretében felsőfokú intézmények végeznek rövid távú kutatásokat. A munka elvégzéséhez szükséges előnyös feltételek jelen vannak, pl. a kétnyelvűség, a konnotáció, a különböző magatartási és találkozási formák. A felsorolást sokáig lehetné még folytatni. Számos olyan jelenség van, amely segíti vagy éppen nehezíti a határ – menti területek életét, fejlődését. A környezet, a földrajzi fekvés sokféleképpen hat a nyelvtanulásra. Ez specifikus szemantikai töltéshez, sajátos követelményekhez vezethet. Specifikus konnotációkat mozgósíthat, elindíthat specifikus pszichés és szociálpszichés szerkezeteket, amelyek nagy komplexitásban

fedik egymást. A Saar - vidék összes általános iskolájában bevezették a franciatanítást, a szomszédos Moselle megyében német nyelvet tanítanak az általános iskolákban. A térség lakóira egyre jellemzőbb az intrakulturalitás, az európeér gondolkodásmód, a határrégióban való gondolkodás, az EU Interreg projektjeiben való részvétel. A Saar-Lor-Lux koncepció (1980-as évek) megszületése nagy mértékben hozzájárult a nyelvtanulási, nyelvtanítási és nyelvhasználati szokások megváltozásához, példát mutatva később a huszonhét tagállammá bővült Európai Unió határterületeinek.

2.2.3 A határ menti pedagógiai együttműködések

Két évtizede már, hogy az egységesülő Európában az európai regionális szakpolitikák figyelme egyre nagyobb érdeklődéssel fordult a politikai államhatárok, a határrégiók, a határmentiség és a határon átnyúló együttműködés kérdéseinek tanulmányozása irányába. Még inkább érvényes ez az érdeklődés Közép- és Kelet-Európában, ahol meglehetősen sajátos módon, a Trianonban kikényszerített új politikai államhatárok – különösen Magyarország esetében – szabdalták szét a korábban szervesen egységesülő vagy már egységes gazdasági tereket, régiókezdemenyeket és régiókat. (Baranyi, 2007)

A kutatási területük középpontjába a határ menti együttműködések állító tudományos elemzők közül Kozma Tamás (2002) a határ menti együttműködések az alábbiak szerint csoportosítja és jellemzi: *a hagyományos magyarázat* szerint a határ két oldalán lakók között akkor alakul ki együttműködés, ha területi – társadalmi közösséget alkotnak. A határ menti együttműködések befolyásolják az infrastrukturális feltételek, de meghatározó az állami akarat is (Kozma, 2002).

Az együttműködés egyik formája az, amikor *a társadalmi kapcsolatok megelőzik* az államiságot megtestesítő *határt*. A történelmileg már kialakult területi – társadalmi közösségeket elválasztó határ az együttműködések megalapozza, a megosztott közösség tevékenysége annál intenzívebb, minél tudatosabb politikai vezetői vannak. Az együttműködés másik formája akkor alakul ki a határ mentén élő lakosság között, ha őket *tartós együttélés* köti össze. A határ elválasztó jellege ellenére a lakosság tradicionális családi, rokoni alapú együttműködések folytat.

A határ menti együttműködés *modern magyarázata* szerint a gazdasági, kulturális, szolgáltató funkciók fokozatosan eljelentéktelenítik a határt. A gazdasági együttműködések esetén a határok feleslegessé válnak. *A gazdasági fellendülés* a határ

egyik oldaláról a másikra vonzza a munkaerőt, a térségi ingázás a jövedelmek kiegyenlítődséhez vezet. A humán szolgáltatások határ menti együttműködésében a piacosodó, egyedi igényeket kielégítő oktatásnak van kitüntetett szerepe.

A korszerű határ menti együttműködések egy – egy város, vagy várospáros *vonzáskörzetében* virágoznak fel igazán. A városhiányos határszakaszok együttműködése már nehézségekbe ütközik. A határ menti együttműködések elsősorban a hagyományos társadalmi tevékenységekben nyilvánulnak meg. A harmadfokú képzés a modernizáció fontos fokmérője. A társadalom fejlettségének fontos mutatója a határrégióban kialakuló harmadfokú képzés integrációja.

Az eurorégiók a határokon átnyúló regionális együttműködés jellegzetes formáit jelentik. A határ menti együttműködés gondolata az 1950-es évek végén, az európai integrációs folyamat első lépéseit követően vált Nyugat-Európában időszerűvé. A kezdetben lassú folyamat az 1980-as évek végétől jelentősen felgyorsult. Ehhez nagy mértékben hozzájárult az egységes belső piac tervének elfogadása, a német egyesítés, a szovjet csapatok kivonása Közép-Európából, az Európa Tanács aktív kiállása a határokon átnyúló együttműködés és a helyi demokrácia megerősítése mellett.

Földrajzi szempontból az eurorégió határait jellemzően nem a közigazgatási egységek, hanem a közös érdekek határozzák meg. Az eurorégió nem jelenti a helyi vagy a regionális kormányzat új szintjét, hanem a határ két oldalán már létező állami vagy privát testületek csomópontjaként, illetve a különböző meglévő kompetenciák egyensúlyaként működik. Az együttműködések számára igen jelentős pénzügyi forráslehetőséget jelentenek az EU által biztosított, egyre bővülő pénzügyi keretek (*INTERREG, PHARE CBC, TACIS CBC*).

A határ menti régiók földrajzi fekvésük és gyakran kedvezőtlen gazdasági helyzetük miatt általában eleve hátrányos helyzetből kísérelik meg a felzárkózást. Éppen ezért különösen nagy jelentőségűek az infrastruktúra kiépítését, illetve modernizálását célzó programok. Tapasztalatok alapján elmondható, hogy az eurorégiók gazdasági téren leginkább ott működnek hatékonyan, ahol a gazdasági környezet változásai is az együttműködés irányába hatnak.

A határ menti együttműködési stratégia kiindulópontja a régió definiálása, a régió egységes társadalmi – gazdasági és földrajzi entitásként történő kezelése. Az adott régió

demográfiai helyzetelemzése, a fejlesztési lehetőségek bemutatása az általános célkitűzések, a prioritások meghatározását, a konkrét programok megfogalmazását teszik lehetővé.

A nyitott határ nagy változásokat hozott az iskolák életében is, hatása érzékelhető a magyar-osztrák határ mindkét oldalán. A magyar oldalon a leglátványosabb változás a nyelvtanításban következett be. A tapasztalatok nemcsak a nyelvtanulási kedv fellendülését mutatják minden iskolafokozaton, hanem a német nyelv választásának prioritását is. Az 1991/91-es tanévben Győr – Moson -Sopron megyében az iskolai tanulók 75%-a tanulta a németet idegen nyelvként, míg az országos átlag 21,67% volt (Imre, 1993).

Az osztrák oldalon tapasztalható legjelentősebb változás a magyar tanulók megjelenése volt az ausztriai iskolákban.

A határhoz közeli magyar településekről megkezdődött a magyar tanulók ausztriai iskolákba történő beíratásának mérsékelt folyamata. Mérsékelt, mert egyrészt csak kezdeti próbálkozások történtek, másrészt csak a szülők egy szűk rétege tehetett ezt meg. Vannak olyan szülők, akik a mindennapos utazás (utaztatás) költségeit vállalni tudják, mások meg ausztriai munkahelyeik miatt egyébként is ingáznak.

A nyelvtanulási kedv nem csak a magyar oldalon lendült fel, hanem a másik oldalon is, főleg azokban az iskolákban, amelyekben magyar tanulók is tanultak. Az osztrákok motivációja a magyar, mint határ menti idegen nyelv tanulásában a határ menti kereskedelemben jól hasznosítható magyar nyelvtudás volt. A magyar nyelv tanítására az osztrák iskolák a magyar oldalról igyekeztek nyelvtanárokat megnyerni, akik a magyart általában szakköri formában kezdték el tanítani.

Napjainkban egyre általánosabbá válik a határ menti osztrák oktatási intézmények pedagógiai programjában a határregións nevelés, mint a nevelőmunka egy sajátos területe illetve a szomszéd nyelv fakultatív tanulásának biztosítása.

2.3 A határ menti idegennyelv-tanítás Európa uniós projektje

Az európai integráció felgyorsulásával az Európai Unió oktatáspolitikájában egyre hangsúlyosabb szerepet kap az idegen nyelvek tanítása, a határ menti pedagógiai együttműködés. Az európai politikai, társadalmi és gazdasági fejlődés magában hordozta azt a gondolatot, hogy – a nemzeti identitás megtartása mellett – az uniós polgárok regionális és európai identitással is rendelkezzenek. Ennek az uniós törekvésnek nélkülözhetetlen eleme lett a határ mentén élő szomszédos népek nyelvtanításának elméleti - módszertani kidolgoása.

Az Európa Tanács Grazban működő Élő Idegen Nyelvek Központja koordinálta 1997-2000 között azt a szemináriumsorozatot, amely a határ menti régiók idegen nyelv tanításának kérdésével foglalkozott.

2.3.1 A projekt előkészítő szakasza

1997 márciusában Csehországban megszervezett *Az idegen nyelvek helyzete a határrégiókban* elnevezésű *szakértői szemináriumot* kettős céllal hívták életre. Egyrészt az európai határok fogalmának akkori értelmezése volt a cél, másrészt sor került azoknak a határ menti pedagógiai együttműködéseknek a számbavételére, amelyek az együttműködések kezdeti lépéseit jelentette. A szeminárium záró dokumentuma megfogalmazott egy szempontsort, amelynek segítségével jellemezni lehet az európai határ menti együttműködések, az akkori határhelyzetet, a határrégiós idegen nyelv tanításának speciális jellegét. (2.sz. melléklet)

2.3.2 Központi szeminárium

Az 1997 novemberében Grazban megrendezett *Idegen nyelvek – Határ menti didaktika* elnevezésű *központi szemináriumon* 24 európai ország képviselője vett részt. A szakmai csoportok munkáját a grazi Élő Idegen Nyelvek Központja irányította az alábbi nemzetközi szervezetek bevonásával: Goethe Intézet (München), Kulturkontakt (Wien), Talenacademie Maastricht).

A nemzetközi műhelymunka során az alábbi kulcsfogalmak fogalmazódtak meg :

- az egynyelvű habitus
- „a szomszéd nyelvét soha többé nem tanuljuk” elv helyett a szomszéd nyelvét újból tanuljuk elv érvényesül
- az együttműködési szerződések, integráció közötti különbség
- a kisebbségek, amelyek a szomszéd nyelvét beszélik / kisebbségi nyelv, mint a szomszéd nyelve
- az angol nyelv dominanciája (a lingua franca elmélet)
- többnyelvűség
- egyenlőtlenség a nyelvek iránti érdeklődés és a nyelvismeret között

A határ menti pedagógiai együttműködések alaptípusainak konkrét lehetőségeit és nehézségeit három európai határrégió példája szemlélte.

2.3.2.1 A cseh - osztrák határtérség (Retz- Znojmo)

A cseh – osztrák határrégióban élő emberek az EU csatlakozás előtt a határt *vonalként* és *térségként* értelmezték. A vonalnak történelmi dimenziói voltak, a történelmi és politikai események következtében (1918, 1935, 1945, 1947) hol az összetartozás, hol a teljes elszigetelődés jellemezte ezt a vidéket. A második világháború után kialakult elszigetelődés érzése tovább élt az ottani emberekben, hiszen itt volt az EU - külső határa, az államhatár, a nyelvi határ, a pénznem határa. Szerencsére mindig voltak a kapcsolatokat támogató iniciatívák is.

A határrégió cseh lakói Ausztria EU-hoz történő csatlakozás óta még zártabbnak érezték a határt. A cseh - osztrák határ-vidéket a politikai és közigazgatási rendszer különbözősége jellemezte. A két nép hosszú ideig tartó elszigeteltsége az emberek mentalitásának és viselkedésének megváltozásához vezetett. Ezen a határszakaszon két, struktúrájában gyenge régió találkozott (kevés munkahely, nagy elvándorlás, gyenge kulturális kínálat), ehhez hozzájárultak még az Ausztria és Csehország közötti közismert életszínvonalbeli különbségek. A strukturálisan gyenge szerkezetnek voltak előnyei is, nem jelent meg a tömeg-turizmus, a környezetszennyezés, stb.

Az olcsó cseh árak az osztrák vásárlóerő Cseh Köztársaságba való elvándorlásához vezettek. Ezt az egyre elnehezülő gazdasági helyzet miatt negatív jelenséggént

értékelték az osztrák határvidéken. A bevásárló turizmus következtében növekedtek az árak a cseh oldalon, ez negatívan hatott a csehek vásárlóerejére is. Egyre több osztrák üzem telepedett le Csehországban, ennek következtében ausztriai munkahelyek szűnnek meg. A térség egyedül, önálló erőből alakult ki. A két város, Znojmo és Retz önkormányzatai közötti kapcsolat és együttműködés jó. A kapcsolatok alakulásában a két település vezetőinek személyes elkötelezettsége meghatározó volt. Az eltérő szokások, az államigazgatási szabályok kreatív magánkezdeményezésekhez vezettek. A kommunikáció eszközeire nagy szükség volt, hiszen a határ-menti kapcsolatok intézményesített struktúrái hiányoztak.

A térségben megfigyelhetőek voltak már az 1990-es évek közepén a határon átnyúló identitás ismertetőjegyei is, melynek gyökerei a háború előtti időszakra nyúltak vissza.. A regionális identitásérzés kétségtelenül erős érzelmi alapokon nyugszik még ma is : az idősebb emberek még németül beszélnek a cseh határvidéken, az építkezési kultúrában közös építészeti jegyek (házak formája) figyelhetők meg, közös az ott élő emberek népzeneje, közös a borkultúra a határon innen és túl. Az összetartozás érzését a határtérségben azonban nem lehetett érezni. A határrégiókra jellemző egyértelmű, baráti viszony itt nem figyelhető meg. Nincs konkrétan leírható általános politikai akarat a régióban történő együttélésre vonatkozóan, de szórványosan léteznek megállapodások és projektek. Ausztriában erősebb politikai szándék figyelhető meg, mint Csehországban.

A gyakorlatban megvalósuló tevékenységekben és a kinyilvánított akaratban egyenlőtlenség, diszkrepancia áll fenn. Majdnem minden tevékenység többnyire egyéni kezdeményezéseken alapul. Nagyon sok egyesület jött létre, erősödött az osztrák és cseh fiatalok közötti barátság. Tartós és intézményesített határokon átvívelő együttműködés csak a térség néhány iskolájában van (znojmoi két tannyelvű gimnázium - osztrák pedagógusok tanítanak egy csereprogram keretén belül, vegyes osztályok a retzi Interkulturális Szállodaipari Szakfőiskolán és a retzi Kereskedelmi Iskolában).

A régióban való együttélést az alábbi tevékenységeknek javították : tanulmányi utak Csehországba, diáktalálkozó, üzemi gyakorlatok, személyes kapcsolatok teremtése. A turizmus fejlődését az osztrák –cseh kerékpárutak megépítése, a két ország területén lévő nemzeti park fejlesztése nagy mértékben segítette. A cseh területen létesített

szabadkereskedelmi övezet problémája komolyan sértette Csehország EU csatlakozása előtt az osztrák gazdasági érdekeket. A nehézségeket itt hosszú távú együttműködéssel, a kommunikáció eszközeivel, a szomszédos nép nyelvének megismerésével, a pozitívumok bemutatásával lehet leküzdeni.

A kapcsolatok javulását a hiányzó nyelvismeret, az eltérő mentalitás, a meglévő előítéletek és a szomszédok megismerése iránti érdektelenség lassítja. Ahhoz, hogy ezeken a nehézségeken túl lehessen jutni olyan nyelvtanfolyamokra és koordinációs szervezetekre lenne szükség, melyek az üzemek, oktatási intézmények, egyesületek együttműködését szerveznék. A cseh oldalon a nyelvtanítás a szakmai érdekeket szem előtt tartó nyelvtanulásra és a továbbtanuláshoz fontos kedvező lehetőségekre irányul. Az EU csatlakozás előtt nem tartották fontosnak az országismereti és kulturális ismeretek bevonását a nyelvtanításba. A nyelvtanulást az egyén jövőjét megalapozó perspektívának tekintették, ilyen értelemben a német nyelv megtanulása fontos szerepet játszott, mert image-a van, elterjedt nyelv, a gazdasági életben jól kamatoztatható.

Az osztrák oldalon a cseh nyelv megtanulása iránt kis igény mutatkozott, mert nehéznek tartották. Azért sem tartották fontosnak, mert a csehországi hétköznapi szituációkban nem volt szükség a cseh nyelvtudásra, a bevásárlásnál és tankolásnál nem kellett, hiszen a cseh kereskedők jól beszéltek németül. A cseh nyelvet az osztrákok inkább csak egy-egy szakterületen tartották fontosnak. Az osztrák vállalkozók csehországi vállalataiknál csehül is beszélő szakembereket alkalmaznak. Ezek a szakemberek általában belső továbbképzéseken szerzik meg cseh nyelvtudásukat. A népfőiskolákon meghirdetett tanfolyamokra kevesen jelentkeznek. A cseh nyelv ausztriai oktatását az is nehezíti, hogy nincsenek jó nyelvkönyvek.

A nyelv által közvetített kultúra mértéke a határtérségben nem változott meg. A „határrégió-specifikus kultúra” fogalma még nem érzékelhető. Napjainkban a határrégióval kapcsolatos ismeretek már szerepelnek a tananyagban. Csehországban a diákok inkább az angolt választják első élő idegen nyelvként, a határvidéken inkább a németet. Természetesen mindkét országban működnek nyelvi tagozatos iskolák. A határ közelében folytatott oktatásnak nincs hatása a határtól távol fekvő területekre.

Különleges, határrégióra jellemző aspektusokat nem találunk a nyelvtanításban. A tananyagok és a programok az általános nyelvtanításra készültek. A határ-menti cseh

kísérleti iskolákban Ausztriában kiadott tankönyveket használnak. A két nép közötti nyelvtanulás nincs egyensúlyban, a cseh nehéz nyelvnek számít, inkább csak a szakmai nyelv iránt érdeklődnek az osztrákok. A csehek számára a német gazdasági okokból hasznos, ezért szívesen tanulják. A korai nyelvtanulást segítő motivációt mindkét határállamban különböző hatások befolyásolják. Ahogy különbség van a partnerországokon belül is a belföldi élet és a határtérség között, ugyanúgy a két állam belső működése közötti különbség is meghatározó. A német nyelv tanulása szakmai előnyökkel jár, ezért az átlagosnál nagyobb motiváció jellemző ezeken a településeken.

1989 után az osztrák oldalon sok nyelvtanfolyamot indítottak, majdnem minden faluban lehetőség nyílt a cseh nyelv tanulására, azonban napjainkban már alig működik néhány. Többnyire csak a nagyobb városokban lehet cseh nyelvet tanulni. A tanfolyami hallgatók elsősorban a vállalkozók köréből kerülnek ki.

2.3.2.2 A német – francia - luxemburgi határrégió

Ebben a régióban a határt inkább „*határtérségként*” lehet jellemezni. E határtérségen belül korábban számos határ létezett, közülük ma is sok érzékelhető: politikai, nyelvi, kulturális határok, stb. A régióban mindig is érzékelhető volt a térséggé válás szándéka. A „határtérség” és „határvonalak” komplex történelmi, földrajzi, nyelvi, kulturális és gazdasági valóságot képeznek. Különböznek az iskola- és továbbképzőrendszerek, eltérő politikai és jogrendszerek működnek (centralizmus Franciaországban, föderalizmus Németországban). Ezek a rendszerfüggő különbségek inkább gátolják, mint segítik az együttműködési szándékot. A heterogenitás, a mentális viselkedési módok és kulturális jegyek azonban segíthetnek is, akkor, ha tudatossá tesszük azokat és megoldásokat keresünk.

A „Saar - Lor - Lux” határtérséget *régió*nak nevezhetjük. Ezt a fogalmat ma már elsősorban a gazdasági, kulturális, képzéspolitikai, média területen és a határon túli kooperációk keretén belül említik. Azonban még ezt sem lehet egy határon átívelő identitásnak nevezni, sőt még csak nagyon kezdeti szinten van. Az identitás kialakulásához a közösségi tudat érzése szükséges.

Napjainkban már egyre több olyan közös ismertetőjegy ismerhető fel, melyek az összetartozás érzésére utalnak. Különösen a kultúra és a társadalmi élet területén van sok kezdeményezés: aktív egyesületi élet, közös kulturális rendezvények és kiállítások

szervezése, a „Kövek a határon” elnevezésű művészmozgalom, stb. Az emberek akceptálják és üdvözik a határokon átívelő projekteket és együttműködéseket. Ez a pozitív hozzáállás és rezonancia azonban nem elegendő ahhoz, hogy egy fokozatosan fejlődő, határon túlmenő identitásról lehessen beszélni.

Jelentős politikai szándék figyelhető meg mindkét oldal vezetőinél és irányítóinál, a határon túlmenő kooperáció tekintetében. Ez a szándék többek között az egyezmények és megállapodások növekvő számában, a gazdaság, a turisztika, a kultúra ill. a képzési és környezetpolitika területén nyilvánul meg. Jelentős cél, egy *közös gazdasági térség* kialakítása és a projekteken megmutatkozó nehézségek leküzdése az együttműködés elősegítése érdekében. A gyakorlat azonban bizonyos tekintetben másképp néz ki.

Ezek az együttműködések vagy egyedi „magán” kezdeményezések vagy megalapozott, összefüggő, átfogóan megtervezett tevékenységek (pl.: a kooperációs programok az oktatásügyben vagy a területi testületek ill. gazdaság szintjén, stb.). A meglévő politikai akarat vagy a rendszerek lényeges ismertetőjegyei segítik a konkrét intézkedések és tevékenységek kifejlesztését. Az egyéni kezdeményezések sikere általában felkelti a különböző szervezetek vagy illetékes fórumok érdeklődését, ami később a program támogatásához és az abban való részvételhez vezet.

A már létező kulturális, gazdasági és oktatáspolitikai egyezmények és megállapodások ellenére továbbra is adódnak *nehézségek* a határ – menti tevékenységek tervezésénél és megvalósításában. Ezek az államigazgatás és iskolarendszerek közötti különbségből, a képzés és továbbképzési programokból, az irányelvekből és szabályokból erednek. A nehézségek leküzdéséhez alapos információgyűjtésre, a szomszédos ország különleges adottságainak a megismerésére van szükség. A kompromisszumkészség és a folyamatos egyeztetések segítenek ezen utak megvalósításában.

A kulturális sajátosságok és a különböző társadalmi rendszerekben élés miatt az együttműködések alakulásában fontos szerepet játszanak az eltérő felfogások, reakciók és társadalmi viselkedési módok a felnőtteknél és a gyerekeknél. A társadalmi együttélés során különböző gondolkodásminták és felfogások ütköznek egymással.

Ahhoz, hogy a komplex akadályokat és problémákat le lehessen küzdeni, mindenek előtt szükség van a szomszédokhoz, a partnerországokhoz való pozitív hozzáállásra. A határon túlmenő tevékenységeket az illetékes hivatalok és kormányzó szervek jogilag

rögzített egyezményekkel segíthetik, a programok előkészítésekor és megvalósításakor el kell háritaniuk az akadályokat (pl.: határátlépés). A cserekapcsolatokban dolgozó pedagógusoknak a szomszéd nép kultúráját bemutató továbbképzéseken kell részt venniük, hogy később integrálni tudják ezeket saját kulturális rendszerükbe és azt tovább tudják adni. (Brammerts-Calvert, 1996)

A Saar - Lor - Lux térségben - más régiókhoz hasonlóan - különleges érzékenységet mutatnak az emberek az idegen nyelvekkel szemben, különösen a szomszédos nyelv iránt. A szomszédos nép nyelvének megismerése és megtanulása iránti igény a régió mindkét oldalán megtalálható. A nyelvoktatás a kétnyelvűség határ régióban történő megteremtése által tudna hozzájárulni egy határon átvívelő identitás kialakulásához, mint ahogy ez Luxemburgban és Lotaringiában már kialakult.

Az erre irányuló tevékenységek sokrétűek, a lakosság ki is használja a határ közelségét (tanárok csereprogramja, nyelvtanfolyamok a szomszédos országban, partneriskola stb.), amely lehetővé teszi az autentikus nyelvtanulást.

Ezek a tevékenységek hozzájárulnak a régióban a nyelvoktatás keretén belül a *diákok és állskeresők mobilitásához*. A szakma-specifikus idegen nyelvi kínálatok növelhetik a Saar – vidéki vállalkozások versenyképességét. A programok kimenetele azzal magyarázható ebben a térségben, hogy a Saar - vidéken relatíve magas azoknak a személyeknek a száma, akik alapfokú francia nyelvtudással rendelkeznek. A kétnyelvűség, a közép- és a felsőfokú nyelvtudás a lakosság egészen kis részére jellemző. A határtérségre jellemző kultúra nem képezi részét sem a tananyagnak, sem a képzésnek, sem a tankönyveknek, ezért szükség van speciális didaktikai elveken alapuló tankönyvekre, anyagokra. A továbbképzés területén a saarbrückeni főiskola egy új tanfolyamtípussal megtette az első lépéseket ebbe az irányba, mely során a francianyelv oktatását kombinálta a régióra jellemző, gyakorlatban átélt országismereti anyaggal és cserekapcsolatokkal. A cél egy *„Saar - Lor - Lux- bizonyítvány”* kidolgozása.

A határ mentén a nyelvtanulás mellett sokféle lehetőség nyílik a nyelvi ismeretek fejlesztésére. A határ közelsége miatt viszonylag könnyű bepillantást nyerni a szomszédos országban uralkodó viszonyokba (kulturális kínálat, Saar - vidéki /Lotaringiai üzletek árleszállítási reklámjai a napilapokban, stb) és a mindennapi

kultúrába. A sokrétű tanulási lehetőségek közé tartozik a média (helyi rádió ,és tévéadók, regionális sajtó), fontosak a baráti és családi kapcsolatok is. A határ-menti nyelvoktatás hatásait a nyelvoktatásra és annak koncepcióit a határtól távolfekvő vidékeken nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A közvélemény a németet és a franciát tartja a „ szomszédok nyelvének”. Idegen nyelvként mindkét nép a másik nyelvtől nehézkesebbnek tartja, bár a dialektust beszélő lotaringiaiak számára lényegesen egyszerűbb a német nyelv megtanulása. A régióban a szomszéd nyelvének tanulását erőteljesen hangsúlyozzák, bár vannak olyanok is, akik az angolt szeretnék a kommunikáció nyelvének a két régió lakosai között. A francia nyelv ismerete a Saar - vidéki gazdaság és az egyéni szakmai képzés elősegítésének egyre fontosabb tényezője. Lotaringiában a német nyelv ismeretét szintén úgy értékeli, hogy növelheti a szakmai esélyt.

A történelem nehéz időszakai ellenére a partneryelv ma már nem terhes a lakosság számára. Ezzel szemben

„a történelem más időszakaiban a Saar - vidék és Moselle politikai próbálkozásoknak volt kitéve. Ennek a lényege az volt, hogy az ott élő lakosságra kényszerítsenek bizonyos nemzeti és kulturális irányultságot, a nyelvi kisebbségeket kiirtsák”.¹¹

Ma a szomszédos országok olyan programokat dolgoznak ki, melyek a szomszéd nyelvének megtanulását segítik.

Ha a nyelvtanulás aspektusát egy „életen át tartó tanulásként” fogjuk fel, úgy különbséget kell tenni azok között a szakaszok között, melyekben intézményesített formában biztosított programokon tanulnak és azok között, melyekben inkább önkéntes nyelvtanulást folytatnak. A nyelvtanulás súlypontja a középfokú oktatási intézmények programjára helyeződik. Az ezt megelőző óvodai és általános iskolai nyelvi képzést a nyelvtanulást korai kezdeteként kell értelmezni. Ez a korai kezdet a Saar - vidéken és Moselle-ben eltérően alakul. Ezek a különbségek többek között a rendszerfüggő különbségeken alapulnak. Németországban az általános iskola a Oktatási, Kulturális és Tudományos Minisztériumhoz tartozik, az óvoda a Nőügyi, Munkaügyi, Egészségügyi és Társadalmi Minisztériumhoz. A szomszéd nép korai idegen nyelv tanítása az

¹¹ La coopération transfrontalière de proximité - Határon átnyúló szomszédnyelvi együttműködés, 1995.

1992/93-as tanévtől a harmadik és negyedik évfolyamos tanterv részét képezi, heti 2 órában. Az óvodákban is olyan projekteket indítanak be, melyek a korai nyelvtanulással segítik elő. Franciaországban az óvoda és az általános iskola az alapfokú nevelés része, a Nevelésügyi Minisztériumhoz tartozik. A francia részen különböző működési szintek vannak. A szomszéd nép nyelvének korai nyelvtanulása az alapfok minden korcsoportjában lehetséges, de nem kötelező. A Moselle-i régió (*voie spécifique mosellane*) különleges programjának keretén belül a korai nyelvtanulást intenzíven, magasabb heti óraszámokban és korábban véghez lehet vinni, mint a német oldalon. A szomszéd nép nyelvének korai tanulása mindkét régió gyermekcsere programjában szerepel. A csereprogramok pedagógiája foglalkozik a korai nyelvtanulás lehetőségeivel is.

A felnőttképzésben különbséget kell tenni a szakmát kiegészítő továbbképzés és az egyetemi /főiskolai felnőttképzés között. A főiskolákon az együttműködési formák jobban intézményesítettek, mint a szakmát kiegészítő, az állami nevelési és képzési rendszeren kívülre eső területen. Itt a határ-menti kapcsolatok és a megfelelő tevékenységek ugyan sokrétűek, de többnyire csak egyes részeket érintenek.

Ezt lényegében az indokolja, hogy a továbbképzési rendszer Lotaringiában máshogy épül fel, mint a Saar - vidéken ill. Németországban. Eddig nem létezett olyan hivatalos, határ-menti együttműködést szervező intézmény, mely a saarvidéki - lotaringiai kooperációs projekteket, különösen az idegen nyelv tanítás területén koordinálná ill. anyagilag és erkölcsileg támogatná. Nagy lehetőségek rejlenek az EU Interreg – programjában.

2.3.2.3 A holland - német határterület

A határ fogalmát a német - holland nyelvi térségben elsősorban *választóvonal*ként értelmezik, mely két önálló egység, vagy két város, két régió vagy nemzet, ez esetben Hollandia és Németország között áll fenn. Ezt a választóvonalat nem könnyű átlépni. A német nyelvben más, azonos szótövű fogalmak is hangsúlyozzák az elválasztó jelleget, pl. természetes határ, történelmi határ vagy nyelvi határ. Mind a három kifejezés a szóban forgó területek között fennálló elválasztódást, elszigetelődést fejezik ki. A német - holland határterület nagyrészt széles és részben folyók által elválasztott

zöldövezet, melyet mezőgazdasági célokra használnak vagy természetvédelmi terület. Urbanizált területek itt alig léteznek.

A térségnek közös történelme van és évszázadokon keresztül többé kevésbé egy egységet képezett, közös regionális nyelvekkel és szokásokkal. A terület politikai döntésen alapuló kettéosztása akkor történt meg, amikor 1815-ben a Bécsi Döntésben kijelölték a ma is fennálló holland - német államhatárt, de ez a természeti adottságokat azonban nem vette figyelembe. A nemzetállamok kialakulásával a 19. század során ezt önálló nyelvi, kulturális, gazdasági, szociális és nemzeti iskolai rendszerek kifejlődése követte. A megváltozott szocio- kulturális háttér nyomot hagyott az emberek gondolkodásában és viselkedésében, melynek külső jegyei ma is érzékelhetők, pl. az egymástól feltűnően különböző építkezési mód, mely egyben az életforma kifejezője is. A nemzetállamban a határrégiók lakói merev határokkal találkoznak. Ez az elszigetelődés később nem csak a második világháború történései miatt erősödött meg, bár ezek biztosan hozzájárultak az elhatárolódáshoz és különösen a holland oldalon okoztak nagy csalódást, bizalmatlanságot.

Az is beigazolódott, hogy a nemzeti identitás lényegében a másik néptől való elszigetelődésben fogalmazódik meg. Néhány évvel ezelőtt a holland Clingendael kutatóintézet megjelentetett egy „*Németország-kép, holland fiatalok szemével*” elnevezésű tanulmányt, mely mindkét országban nagy visszhangra talált.

Ebben nemcsak a „hatalmas” (agresszív, parancsoló) keleti szomszéddal szemben kifejezett negatív vélemény a domináns, hanem mindenek előtt a töretlen pozitív kép a saját országról (és a kis szomszédokról, Belgiumról). A 60-as években mindkét országban robbanásszerűen fejlődött a gazdaság. Németország Hollandia legfontosabb kereskedelmi partnere lett. A gazdasági csoda sok holland szakembert vonzott a határon túlra. A német lakosság kihasználta a kedvező bevásárlási lehetőségeket Hollandiában és fordítva is ez történt. A német családok számára Hollandia kedvelt nyaralóhellyé vált.

Sok holland a nyarat Németország határ-közeléi térségeiben töltötte. Ezek a gazdasági vagy személyes háttérű találkozások még máig sem vezettek a jobb, kölcsönös megértéshez, sőt a gyakori félreértések miatt inkább növelték az elszigetelődést. A határtérségben már a múlt század közepén megtaláljuk a napjainkra jellemző

egységesülő európai gondolat jegyeit, az azt segítő politikai impulzusokat. Már az 1950-es években eurégiókká fonódnak össze a német - holland határégiók. Már akkor az volt a cél, hogy elősegítsék az együttműködést a különböző területeken, fejlesszék a kooperáló gazdasági régiókat és hogy a periféria helyzetet leküzdjék.

Hogy hogyan fejlődik az európai gondolat gazdasági politikából integrációs politikává, ehhez a kulturális és oktatáspolitikai aspektusokat is meg kell vizsgálni. A kooperációhoz szükséges nyelvi feltételeket meg kell teremteni, mert a kulturális csereprogramok az embereket egymáshoz közelebb hozzák.

Ilyen politikailag is támogatott tervekhez európai és nemzeti projektek állnak rendelkezésre. A holland kultuszminisztérium elindított egy „*Németország - Hollandia - Plusz*” elnevezésű támogató programot, amely német és holland iskolának kiegészítő anyagi támogatást biztosít partneriskolai programok létrehozásához. Megalakult egy olyan munkacsoport is, amely Hollandia és a szomszédos szövetségi tartományok közötti (Niedersachsen és Nordrhein – Westfalen) együttműködés javításával és irányításával foglalkozik. Olyan szakmai központok jöttek létre, amelyek segítik a szomszédos ország kultúrájával és nyelvével kapcsolatos ismeretek megszerzését.

Másik oldalon a „*Németország - Hollandia - Plusz*” támogató iniciatíva keretén belül Németországban egy olyan rendelet született, amely a német és holland iskolák közti együttműködésnek nagyobb lehetőséget biztosít, mint az eddig volt és a holland pedagógusok Nordrhein – Westfalen tartományban továbbképzéseken vehetnek részt. Ez az (oktatás)politikai konszenzus, mely a viszony javítását célozza, a határtérségben konkrét projektekben jelenik meg (Künzle-Müller, 1990).

A határégiókban elkezdett tevékenységek kezdeményező jelleggel hatnak az országos politikára is: a határégióban megkezdett tevékenységek országos szintre emelkednek. Ilyen volt például a német-holland adóegyezmény, amely az egymás országaiban való tartózkodást és munkavállalást jelentősen megkönnyítette.

A gazdasági ill. nemzeti érdekek azonban gyakran határt szabnak a politikai akaratként, amelynek nincs egységes koncepciója. Így a holland általános iskolákban a német nyelv oktatása csak a kultuszminisztérium külön engedélyével lehetséges, melyet az adott iskolának évente kérelmeznie kell. A politikai konszenzus során olyan keretfeltételek jöttek létre, amelyek a határt átfogó együttműködésre vonatkoznak, ezek néhány évvel

ezelőtt még nem léteztek. Az eurégiók létrehozása ahhoz vezet, hogy az egymás iránti érdeklődés javult, az emberek szemben állása valamelyest csökkent. Ugyan a gazdasági megfontolások, melyeket politikai grémiumok szorgalmaznak elsőbbséget élveznek továbbra is. Ezek elsősorban az infrastrukturális adottságokat javítják (határon túlmenő ipari parkok, út-, és vasútépítés), de oktatási és kulturális téren is nagyon sok kezdeményezés születik.

Városok és iskolák közötti csereprogramok, olyan projektek, melyek a közös örökségre való visszaemlékezést célozzák meg (a határtérseget érintő oktatási anyagok kifejlesztése történelemből, földrajzból és gazdaságból, a regionális nyelvek ápolása, hagyományörző kiállítások). Az együttműködés intenzitása egyelőre nem túl nagy. Sok terv nem valósul meg, mert azok kezdeményezői, akik gyakran vállalkozó kedvű egyedi „harcosok”, az együttműködés nehézségeit és akadályait nem mérik fel előre.

A különböző rendszerek és az ezekben felépített kommunikációs és döntési szerkezetek jelentik azokat az akadályokat, amelyek csak a konkrét együttműködés keretein belül lehet felismerni. Az alsó tagozatos oktatás megszervezése nagyon különbözik egymástól: Hollandiában négy éves kortól iskolázzák be a gyermekeket, Németországban hat éves kortól. Hollandiában nyolc évig tart az alsó tagozatos képzés, Németországban négy évig. Hasonló vonatkozik a felnőtt és szakmai képzésre is. Az ilyen fajta rendszerbeli különbségek nemcsak nehezítik az együttműködést, gyakran meg is akadályozzák azt. Pl. Limburg déli részén a nép főiskolákon nem sikerült közös tanfolyamkínálat kidolgozása amiatt, hogy a holland nép főiskola a némettel ellentétben többé kevésbé saját fenntartású, és így magasabb tanfolyami díjjal dolgoznának. Nem ismerik el azokat a zavarokat, melyek a saját nemzet felé táplált etnocentrikus gondolkodáshoz és cselekvéshez vezettek, és melyeket a találkozásokkor nem lehetett interkulturálisan feldolgozni. Az együttműködést nehezíti a hiányzó nyelvi kompetencia is. A határ mindkét oldalán vannak közös regionális nyelvek. Német oldalon eddig alig beszéltek hollandul. Holland oldalon már csak az idős emberek beszélnek németül, a fiatalok inkább az angolt választják.

A német nyelv tanulásának hasznossága a holland határhozvetben és azon túl vitathatatlan; számos vizsgálat igazolja a gazdasági szükségességét. A középfokú iskolákban a német sokáig választható tantárgy volt; most második vagy harmadik

idegen nyelvként választható kötelezőtantárgy. A német nyelv image-a megfelel az országgal kapcsolatos előítéletes felfogásnak, „csúnya kommandós nyelv”-nek tartják.

A némettanítás Hollandiában évtizedekig a nyelvtani szabályok és kivételek magolását jelentette. Középiskolai végzettségű 70 éves hollandok még ma is hibátlanul tudják a nyelvtani szabályokat. Nem véletlen a némettanárok továbbképzését támogató munkacsoport elnevezése sem: „A német nyelv örömet okoz.” A határ régiók lakói számára a nyelvtanulás sokkal könnyebb, mert a regionális nyelvi környezet, a német tévéadások, a sok találkozás mindezt megkönnyíti. A felnőttképzési tanfolyamok, de főleg a szaknyelvi tanfolyamok, a szakmai-gazdasági német nyelv megtanulására irányulnak.

Németországban a holland nyelv tanítása kizárólag a határ régiókra korlátozódik. Egyre több kezdeményezés születik a holland nyelv iskolai képzésben történő megerősítésére. Az általános iskolában a hollandot a két nép közötti *találkozási nyelvként* tanítják. Az ötödik évfolyamtól a hollandot második ill. harmadik idegen nyelvként oktatják; néhány két tannyelvű iskola működik. A főiskolákon nagy a kínálat holland alap és haladó tanfolyamokból. Gazdasági holland nyelvtanfolyam nincs vagy a csekély érdeklődés miatt nem indul.

A nyelvi kompetencia nemcsak szemantikai vagy szintaktikai képességeket tartalmaz, a nyelv által is közvetített kulturális minták észrevétele és megértése a sikeres kommunikáció kulcsa. Az a feltétele, hogy az idegen nyelv oktatása kapcsolódjon a kulturális jelenségekhez és az abban rejlő mintákra lehessen összpontosítani. A holland - német határtérségben az általános iskola alsó tagozatán és a felnőttképzésben vannak ilyen irányú kezdeményezések.

Mindenféle jó szándék ellenére továbbra is szakadék marad az órán kialakított nyelvi valóság szimulációja és egy autentikus kommunikációs helyzet realitása között. Ezen okból néhány a holland - német határtérségben lévő főiskola úgynevezett tandemtanfolyamokat indít, melyeken a résztvevők kétnyelvű két fős csoportokban tanulhatják a szomszédok nyelvét. A tanítás részben az osztályteremben zajlik, részben projektek szerinti helyszíneken: bíróságon, anyakönyvi hivatalban, étteremben, közlekedési intézményekben stb. Eddig csak néhány tanfolyamot sikerült megszervezni,

a legnagyobb nehézségek a fent említett rendszerbeli különbségekből és a különböző nyelvi feltételekből erednek.

Az 1992-ben Nordrhein-Westfalen tartományban kiadott „*találkozási nyelv*” – *rendelet* az általános iskola alsó tagozatos osztályaiban egy új modell kialakítását kezdeményezte. Ehhez később Niedersachsen tartomány is csatlakozott.

A csereprogram nyelveknek az a célja, hogy

- Ébressze fel a tanulóban a nyelvek iránti érdeklődést és a velük való foglalkozás örömet,
- a tanulók ismerjék fel és tudatosuljon bennük a nyelvek és kultúrák egyenértékűsége, ezáltal járuljon hozzá az interkulturális neveléshez,
- támogassa a gyerekeket abban, hogy a másokkal való játék és a nyelvi cselekvés közben próbálja ki a kommunikáció bővített lehetőségeit ,
- hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a gyerekek a saját anyanyelvük megjelenési formáit könnyebben felismerjék és a sokrétű kifejezőeszközökkel differenciáltan bánjanak,
- kölcsönös megértésre kell nevelnie és hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a gyerekekben ne alakuljanak ki előítéletek és etnocentrikus gondolkodási módok.¹²

Az általános iskola minden osztályában be kell építeni a tananyagba a más nyelvekkel való találkozást. Fontos, hogy nem egy nyelvrendszeri kezdeményezésről van szó, hanem egy szituációs-kommunikatív hétköznapi nyelvhasználatról. Ez a didaktikai szempont rávilágít arra, hogy más nyelveket beszélő emberek kultúrájáról és életmódjáról is szó van. Egy további alkotóelemet képez a tanulók találkozása a tanulókkal ill. a tanároké a tanárokkal. Az autentikus anyagokat, dalokat, rímeket és az iskolán kívüli autentikus tanulási helyeket is be kell vonni a nyelvtanulásba.

¹² A Kultuszminiszter körlevele 1992.02.13-án - (GAB1.NW.I.S.50)

A határ közeli területeken a holland találkozási nyelvnek számít, de egyelőre csak néhány iskolában tanítják. Az angol oktathatóbbnak tűnik a tanárok saját iskolai szocializációja alapján és a felsőoktatásban továbbtanulóknak is nagyobb esélyük van az angol nyelvvel. A hiányzó nyelvismeret és a hiányos oktatási anyagok is szerepet játszanak a hollandtanítás elutasításában.

A találkozási nyelv koncepcióját különös félelem övezi, ezt valószínűleg az idegen nyelv, de sokkal inkább a konkrét szituációk kezelése idéz elő. A még nagyobb terheléstől való félelem, de a hiányzó betekintés egy ilyen iskolai képzési feladat szükségességébe válik hangsúlyosabbá. Ezek jelzések, hogy az iskolákat a rendelkezés végrehajtásával nem szabad egyedül hagyni, hanem egyenként tanácskozni kell velük, igazgatókkal folytatott konferenciákon módozatokat kell felmutatni, már meglévő kezdeményezéseket fel kell karolni és meg kell erősíteni.

Segítségként és részben kezdeményezésként tanártovábbképzéseket szerveznek. A tanártovábbképzés lényegét a szomszédok nyelve, a találkozás nyelvének didaktikai koncepciója, és olyan interkulturális aspektusok képezik, melyek az életben az egymással való bánásmód és az ismerkedés területén fontosak. Oktatási anyagokat fejlesztenek ki, hogy az osztályokban folytatott munkát meg lehessen könnyíteni. Ilyen módon Borken körzetében 44 általános iskola kezdte el a hollandot találkozási nyelvként tanítani. Néhány középfokú intézményben ezt a kezdeményezést kétnyelvű formában vagy második idegen nyelvként folytatják.

Létre jött néhány partnerkapcsolat holland iskolával is. Azonban ezek a próbálkozások néha sikertelenek voltak, többek között a fent említett rendszerkülönbségekből, más kommunikációs struktúrák és a német, mint találkozási nyelv hiányából kifolyólag. Nagyon fontos lenne más partnerkapcsolatok alapítására és támogatására a megfelelő koordináló helyek támogatása.

A leírt határrégiós példák jól reprezentálják az európai integrációs folyamatokban ható tényezők sokféleségét.

Összegzésként így írható le a határszituáció 1997-ben az említett térségekben:

Az osztrák – cseh együttműködést nem a két nép közötti történelmi múlt nehezíti, hanem az előző évtizedek eltérő társadalmi – politikai rendszeréből adódó különbségek. Az

együttműködés inkább egyoldalúnak minősíthető, a cseheknek inkább érdeke a fejlettebb szomszédhoz való felzárkózás. A találkozási nyelvek nem egyenrangúak, az osztrákok nem érdekeltek a cseh nyelvtanulásban, az együttműködést egyértelműen csak az anyagi érdekek indikálják.

A német - luxemburgi – francia határvidék lakói a múltbéli történelmi események fölét tudtak emelkedni, a térséget áthatja a lakosság többes identitásérzése. Az egymással szomszédos országok hasonló fejlettségűek, nyelvhasználatukra a kölcsönösség jellemző, intézményesített formában. Együttműködésük eredményes és gyümölcsöző.

A holland - német régió még nem szabadult fel a nyomasztó történelmi múlt emlékei alól. A két ország területi nagyságából adódó különbségek a találkozási nyelvhez való hozzáállást is meghatározzák. A jó gazdasági együttműködés ellenére a két népmentális közeledése lassú. A nyelvhasználat egyoldalúan a németre korlátozódik.

Valamennyi példa egyértelműen bizonyítja, hogy a határ menti kapcsolatok meghatározó eleme egymás nyelvének kölcsönös ismerete. A legszembevetőbb eredmények a német - luxemburgi – francia határvidéken tapasztalhatók, ahol a nyelvi akadályok minimálisak, az ott lakó népesség kölcsönösen beszéli egymás nyelvét, a találkozási nyelv tanítása pedig intézményesített formában, a közoktatás részévé vált.

2.3.3 Transzmissziós szeminárium

Az *Idegen nyelvek - szomszédnyelvek* elnevezésű transzmissziós saarbrückeni szeminárium (1999 júniusa) az előző szemináriumok eredményére épült, alapvető célkitűzése az volt, hogy az eddig végzett munkák és elgondolások eredményeit kamatoztatni kell más régiókba és a szociokulturális összefüggésekbe való átvitel esetében is („transzmisszió”). A szakmai fórum eredményeit széles körben publikálták azzal a céllal, hogy az ösztönzést adjon és a határregiók idegennyelv-tanítás didaktikájának fejlesztésére motiváljon. Középtávú célként a projekt belátható időn belül be kívánta vonni a balti országokat, különösen Észtországot és Lettországot, Finnországgal és Oroszországgal együtt.

A transzmissziós szeminárium kulcsfogalmai a „*határon átnyúló*” és a „*transzmisszió*” kifejezések voltak. A nemzetközi csoport 16 tagja négy határregió példáját vizsgálva értelmezte e két fogalom jelentését. Az adott térség helyzetét elemezve megvizsgálták a

már létező együttműködési formákat és az érvek, ellenérvek ütköztetése nyomán megfogalmazódtak a „jó gyakorlatok” közül a más régiókba átvihető formák.

A „határon átnyúló” fogalommal kapcsolatos asszociációk következők voltak:

- „Villamossal (Saarbahn-nal) napjainkban úgy kelünk át a határon, mintha ugyanazon városon belül mozognánk.”
- „A határörbódék elhagyatottan állnak a tájban, nincs többé funkciójuk.”
- „Sok ember számára a nyitott határ és egy „határrégió” kialakulása nem jelent többet, mint hogy vásárolni átjár a másik országba (pl. Luxemburgba).”
- „Aszerint, hogy éppen hol tartózkodunk, az „innen és túl” („riwer és niwwer”) különböző dolgokat jelent. A tartózkodási hely megváltoztatása és a határokon átnyúló mobilitás új identitásélményt teremt.”
- „Az európai kapcsolatok az iskolák mindennapjainak részévé váltak, de a különböző szakos szaktanárok maguk is gyakorolhatnak a határon való átlépést.” (A német pedagógusoknak nyitottabbaknak kell lenniük a partnerkapcsolatok irányában.)
- „A mindennapos csere a bizalom megteremtését szolgálja, segíti leküzdeni a félelmeket és a fenntartásokat.”
- „A konkrét, célirányos projekteken alapuló, határokon átnyúló együttműködések az időközben gyakran már a mindennapok kultúrájához tartozó cserék ill. határokon átnyúló látogatások egyik szükséges kiegészítőjévé váltak.”
- „A tapasztalat azt mutatja, hogy a határ nem ugyanazt jelenti mindenki számára. Némelyeknek a határ már egyet jelent a mindennapos cserével és kapcsolattal.”
- „A határon átnyúló kulturális csere által gazdagodunk: pl. mozi- és színházlátogatások élményei, stb.”
- „Az én lakóhelyemhez (belga Ardennek) ugyan közel Németország, de szinte soha nem megyünk át. Ez csak most itt, Saarbrückenben tudatosult bennem”.

- „A határokon átnyúló kapcsolat pszichikai jelenség is: egyfajta kitérőmozgás, a másfajtság megismerése (önmagunkra vonatkozóan is), filozofikusan megfogalmazva arról van szó, hogy a fejekben is le kell bontani a határokat.”
- „A határokon átnyúló kapcsolat és az együttműködés pozitív érzést közvetít: nem *egyén mellett*, hanem *egyénessel* élünk.”
- „A határok nem csupán nemzeti határok: „Ide felé jövet Németországban sok határon átléptem (szász, frank, Saar-vidéki, stb.)”.
- „A napi találkozás nem korlátozódik csak a látogatásra, turizmusra, bevásárlásra stb.: engem pl. a foglalkozásom köt Lengyelországhoz.”
- „Az idegen ország gyakran nyomasztó is (hosszú sorok, csempészés, utazó bűnözés).”
- „És amit újra és újra megtapasztalunk: túl kevés ismerettel rendelkezünk a másiktól, ezért aztán gyakorta előfordul, hogy kulturális érzékenységekre nem is figyelünk oda.”

Mit értenek a szakemberek a „transzmisszió” fogalma alatt?

- „A transzmisszió erő /energia/ átvitelét jelenti valami másra.”
- „A transzmisszió áttétel, mint pl. a kerékpárnál (a pedálok segítségével erőátvitel történik a kerekekre).”
- „A szeminárium résztvevői a „transzmissziós hajtószíjak”.
- „A transzmisszió átvitelt jelent, a személyek körének bővítését.”
- „A transzmisszió egy modell más intézményekre való áttételét jelenti (pl. az iskoláról főiskolára).”
- „A transzmisszió azt jelenti, hogy projektek alapján lehetővé válik az együttműködés.”

- „A transzmisszió jelentése: kiindulás a meglévő tapasztalatokból és modellezés univerzális keretben, de alkalmazkodás is az illető régióhoz és más összefüggésekhez.”
- „A transzmisszió jelentése: átalakulás, az „egymás melletti”-ből „egymással, együttesen” lesz .”
- „A transzmisszió lényege az, hogy célokat és jövőbeli elképzeléseket ad tovább példák segítségével másoknak.”
- „A transzmisszió az, amit transzportálnak (= táplálék a határokon átrepülő galamboknak).”
- „A transzmisszió gondolatok és tapasztalatok transzferálása, ám azt olyan formába kell önteni, hogy mások megértsék és profitálhassanak belőle.”

2.3.3.1 A német – cseh határregió

A régióban létezik már néhány határ menti projekt. Ezek közé tartozik egy 1999 februárjában, Berlinben a Friedrich Ebert Alapítvány kezdeményezésére rendezett országismereti szeminárium. Ennek a tanácskozásnak a célja olyan tananyagok fejlesztése volt, amelyek középpontjában az országismereti tartalmak közvetítése áll a nyelvtan helyett.

A térségben lebonyolítottak továbbá egy eurorégiós projektet: egy *trinacionális tanár-továbbképzést* a Neisse Zittau-Bogadynia-Liberec eu-régióban. 1999 júniusában szerveztek egy *játék-szemináriumot*, amelyen három nemzet 24 tanára vett részt, akik a 400 gyerekekkel foglalkoztak. A szemináriumra épülő projektként 2000 júniusában hasonló gyermeknapot terveztek, melynek témája a színházi tartalmak voltak.

A harmadik találkozó címe „*megélt történelem*” volt. Lengyelek és csehek találkoztak, akik a mai napig inkább egymás mellett, mint egymással élnek, és csak kevésbé vagy egyáltalán nem közelednek egymás felé. Célja az volt, hogy a találkozón résztvevők multimediális formában közvetített történelmi inputot kapjanak, amely kommunikációra készíteteti őket. Munkaformaként a workshop-ot választották, a téma a német kisebbségek integrálása volt.

Uthild Schütze-Nöhmke¹³ nyelvtanítási tapasztalatai alapján a cseh nyelvtanárokat így jellemzi:

„A cseh tanár elvileg motivált, a problémák inkább a tanár személyében vannak. A tanárok részben rendkívül jól képzettek, másrészt vannak átképzett orosz-tanárok, akiknek a politikai helyzet változását követően módosítaniuk kellett. Ez utóbbiak gyakran bizonytalanok és aggályoskodóak, ráadásul a fizetésük is nagyon rossz. Az előző politikai helyzet alapján az „interkulturalitás” „idegen szó” számukra. Ez az autoriter rendszer az egyik oka annak, hogy miért nem mernek nyilvánosan bírálni és valami újat kezdeményezni. A határokon való átlépéshez való viszonyuk többszörösen ambivalens: egyrészt új tapasztalatokat akarnak gyűjteni, másrészt viszont a régi rendszerből átörökölt szokásaikat csak nehezen képesek legyőzni és levetkőzni. A diktatúrában ezen túlmenően a tanár-diák viszony is teljesen más volt, tekintélyelvű. Az ezelőtt alkalmazott módszerek nem felelnek meg a legújabb pedagógiai ismereteknek.”

U. Schütze-Nöhmke és a Goethe Intézet most új módszerekkel próbálja ezeket a tanárokat motiválni és magatartásváltozásra ösztönözni. Mottójuk: a fordítás alapú idegennyelv-oktatás helyett tanulóközpontú oktatást! Ha olyan tanárokat képeznek, akik „át merik lépni a határokat”, akkor az egyes iskolarendszerek közötti különbségeket is figyelembe kell venni.

A tanárok motiválásának egy másik lehetősége U. Schütze-Nöhmke szerint a Lengyelország -Csehország - Németország „három nemzetiségében” fedezhető fel. A saját problémák, szakmai nehézségek viszonylagossá válnak az összehasonlítás során.

A cseh- német határrégióban megvalósuló projektek tapasztalatai

- A határrégiós idegen nyelvi didaktika nagy lehetősége abban rejlik az érintett pedagógusok szerint, hogy országismereti régiós témákat kell szerepeltetni az 5-8. osztályos tanulók szomszédos nyelven történő oktatásában. A szándék azonban kevés, minél előbb konkrét tanterveket kell kidolgozni .

M. L. Karppinen¹⁴ megemlíti egy példát a skandináv országokból, ahol azokat az adottságokat, amelyek ezekben az országokban közösek, a határ mindkét oldalán

¹³ Uthild Schütze- Nöhmke, Goethe-Institut, Prag (Goethe Intézet, Prága)

beépítik az oktatásba (például: klíma). A másik nyelv elsajátításához a kiinduló pont mindig a „téma” és nem is annyira a kommunikatív kompetencia.

- Csehországban 1998-ban kezdtek hangsúlyt helyezni az idegen nyelv tanítás korai szakaszára; azóta a tanulók a 4. osztálytól kezdve tanulják a németet. A csehországi némettanulás sikere vagy kudarca egyértelműen a nyelvtanárban keresendő, akinek az új módszerek és ismeretek multiplikátoraként kell tevékenykednie.

Transzmissziós lehetőségek a térségben :

További cél lehet ebben a határrégióban a holland-német tandem-projekt átvétele, amelynek lényege: a két ország tanulói az írásos kapcsolatfelvételt követően találkoznak egymással, majd tipikus országismereti témákat dolgoznak fel.

Problémák és lehetőségek

A jelenlegi helyzetben az idegennyelv-oktatás egyik nagy gondja a nyelvi-kommunikációs teljesítményeinek értékelése. A szülők, de eddig a tanárok is, az érdemjegy – és teszt rendszerhez ragaszkodtak. Távolabbi cél tehát a „teljesítmény” besorolásának módosítása is. A határrégiók idegen nyelvi didaktikája fejlődésének egyik akadálya a cseh térségben a többnemzetiségű ország egynemzetiségűvé válása is (a kétnyelvű Csehszlovákia két önálló állammá vált). Zavaró tényezőt jelentenek a határ menti közeledésben azok a német kisebbségek is, akik reakciós cseh-ellenes magatartásukat továbbadják a következő generációnak. Pozitív azonban az a tendencia, hogy a Németországban élő, határ menti nyelvtanárok el akarják sajátítani, és oktatni is akarják a cseh nyelvet. Az „egzotikus” nyelvvel kapcsolatos nyitás inkább Szászországban, mint Bajorországban tapasztalható.

¹⁴ Marja-Liisa Karpinnen, Regierungsschulrätin, Zentralamt für Unterrichtswesen, Helsinki (az Oktatástügyi Központi Hivatal tanácsosa, Helsinki)

2.3.3.2 A német-holland határ régió

Határ menti projektek megvalósításához megfelelő oktatáspolitikai keretfeltételek szükségesek. Vagy iskolai szinten (iskolai autonómia esetében), vagy az oktatásra vonatkozó törvénykezés szintjén.

A hollandiai keretfeltételek H. Hülsdünker¹⁵ felsorolásában:

- az Oktatásügyi és Tudományos Minisztérium nemzeti előírásai,
- miniszteriális szint Hollandiában: pl. az Európai platform anyagi lehetőségeket kap és átveszi a nemzeti képviselők feladatát.

További intézetek, amelyek a projektek megvalósítását támogatják:

Pl. DAAD (Német Felsőoktatási Csereszolgálat), CDG (Carl Duisberg Társaság), Pedagógiai Csereszolgálat, NUFFIC (Hollandiában)

H. Hülsdünker szerint az jelenti a legnagyobb gondot, hogy ezek a szervezetek illetve ezek a struktúrák nem vagy nehezen összehasonlíthatóak. Szükség van emiatt a „kölcsonösszegré”, a konvergáló szerkezetátalakításra és az iskolák bevonására a tervezésbe.

Felmerül a kérdés, hogy átengedjék-e vagy milyen mértékben engedjék át a nyelvpolitikai döntéseket az iskolának?

Még ha meg is határozzák az irányvonalakat, a megvalósítás lépéseit az egyes iskoláknak egyénileg kell kidolgozniuk. Nyilván problémák jelentkeznek a projektek megvalósítása során, mivel pl. azok a tanárok, akik a kétnyelvű oktatást szeretnék bevezetni, kevés támogatásra találnak. Szükségesnek tűnik a tananyagok és tantervek közös, határon átnyúló kidolgozása; javítani kell tovább a tanárképzést és – továbbképzési rendszert is. Öröndetes, hogy a holland szakember úgy éli meg és ki is nyilvánítja, hogy hazájában az oktatási intézmények függetlenek a politikától és a társadalomtól. Tanárok és intézmények kölcsönhatására és projektorientált

¹⁵ Hajo Hülsdünker, Fachbeauftragter Für Niederländisch bei der Bezirks-Regierung Weser-Ems, Osnabrück, Aurich (holland nyelvi szaktanácsadó)

továbbképzésre van szükség. Javítani kell az intézmények és a tanárok közötti együttműködést is.

A hollandiai iskolai autonómiával kapcsolatban felvetődik az a gondolat: ha pl. a nyelvválasztást illetően a döntést a szülőknek kell meghozniuk, úgy a választás egyértelműen az angol nyelvre esne. Vannak akik úgy gondolják, hogy a határregió támogatása és az autonómia ambivalens téma. Vitatott az az út, amely sikerhez vezethetne. Az egyik oldalról tanártovábbképző hálózatot szeretnének szervezni, és fontosnak tartják, hogy politika felett álló struktúrákat hozzanak létre, mivel pl. Amszterdamban a tananyagok „saját készítésűek” és nehézségek merülnek fel a minőségbiztosítással kapcsolatban. Másrészt több értelme lenne a projekthetek és osztálykirándulások szervezésének ahelyett, hogy struktúrákat adnak át. Mindig fontos azonban az, hogy értékeljék a projektek tartósságát és elismerést kapjanak az iskolai projektek.

A transzmisszió lehetőségei - A német-holland határra vonatkozóan a következő „receptek” képzelhetők el:

1. A határ, mint ösztönző erő a transzmisszió vonatkozásában.
2. Az intézményeknek legyenek partnereik a másik országban.
3. „Tükörképet” kell létrehozni, pl. a Művelődési Minisztérium útján.
4. A régiórészekben az utakat csatlakoztatni kell egymáshoz.
5. Struktúrákra van szükség.
6. „Organigrammok-at” kell létrehozni.
7. A gyengeségeket fel kell tárni, hogy segíteni lehessen.
8. Projektleírásból kiindulva ki kell küszöbölni a veszteségeket.
9. Előkészítő munkát kell végezni.
10. A tartalmi evaluáció követelménye fontos.
11. Az evaluáció kívülről történjék
12. Az önálló tanulás követelménye és ne a tanárközpontú oktatás valósuljon meg.
13. Fontos a struktúrák és didaktika megkülönböztetése.
14. A határközelség kihasználása, mert különben elveszik a minőség egy része.

A transzmisszióknak a következő célokat kell követnie:

1. Küzdelem az un. „határrégiós kompetenciáért”.
2. Nyitásnak kell végbemennie a projekt irányultságán túlmenően.
3. A projektek legyenek struktúráteremtők.
4. Az új ötleteket, mint pl. az „Interreg” a német-holland határon, meg kell valósítani máshol is.
5. Ki kell használni minden támogatási lehetőséget.
6. Legfontosabb feladat egy regionalis módszertani tankönyvet létrehozása
7. A jó tanárképzés és jó partnerségi viszony kialakítására kell törekedni a határrégióban.
8. A keretfeltételek evaluációjának kívánalma.
9. Azt a kérdést is fel kell tenni, mi következik a projekt után, hogyan folytatódik a közösen elkezdett munka.

2.3.3.3 A német – dán határrégió

Németországban gyakran felteszik azt a kérdést, érdemes-e egyáltalán dánul tanulni? Dániában viszont kedvezőbb a helyzet a német nyelv tanulását illetően.

Két tannyelvű (dán-német) oktatás csak az un. kisebbségi iskolákban folyik; ez a modell pályázati okokból nem alkalmazható más iskolákra. Más iskolákban az oktatás főleg német-angol két tanítási nyelvű.

Általános problémát jelent az, hogy kevés a dán tanár. Jelenleg a dán nyelvet alapszíntén túlnyomórészt olyan tanárok tanítják, akik dánul ugyan beszélnek, de nincs dán nyelvtanári végzettségük. A tanítás során jól használható tanítási eszközök vannak. A motivációt a határon átnyúló találkozási lehetőségek biztosítják. Egy további problémát jelent Németországban az, hogy a dán nyelvet a 3. és 4. osztályban oktatják, de az 5. osztálytól megkezdődik az angol nyelv tanítása, azaz nincs lehetőség a dán oktatásának folytatására. Az 5. osztályok homogenitása is gond. A dán nyelv tanítása Németországban pénz- és tanárhiány okán gyakran nem valósul meg. A dán nyelv oktatására kevés a mozgástér, mivel ezeket az órákat utólag kell beépíteni az órarendbe. Továbbá nem szerepel minden általános iskola kínálatában a dán nyelv. A német határ menti gimnáziumokban csak a 9. osztálytól kezdődően lehet választani a dánt.

Javaslatként felmerült, hogy továbbképzési lehetőségeket kellene az aktív dántanároknak felkínálni. A képzés finanszírozása ún. pénzek segítségével megoldható lenne.

A résztvevők érintették a képzési formák sokszínűségét is. A heti két órás oktatás helyett pl. egy két hónapos intenzív nyelvoktatás eredményesebbnek bizonyul. Ez a struktúra Dániában a 10. osztályban működik. Németországban erre szerkezetileg nincs lehetőség, ezt esetleg pilot projekt keretében ott is ki lehetne próbálni.

A Schoolhopping, az időszakos határ menti tanácsere megvalósítása nehézségekbe ütközik, mert nincsenek egységes struktúrák, különösen a közigazgatási területen. Vannak, pl. tanácsrerékkal kapcsolatban Németországban és Vallóniában olyan jogi problémák, amelyek még mindig nem teljesen tisztázottak. Elvileg azonban a Schoolhopping a törvényeket tekintve középfokon egyszerűbb, mint alapszinten.

A német-dán egyetemi képzési projekt különbözik az Etudes transfrontalières – től, amelyek átfogóbbnak tűnnek. Ott különböző képesítéseket lehet szerezni. A pedagógiát párosítják a gazdaságtannal. Három nyelv tanulható a felsőoktatásban: német, dán és az angol.

Javaslat:

Lorraine régióban kialakítottak egy állandó tanácsadó irodát két tanácsadóval. A partnerországok mindenkori struktúráinak keretében szerveznek határokon átnyúló továbbképzést. Létezik egy keret-megállapodás az egyenrangú hatóságok között, amely biztosítja ennek az intézmény a létezését, feladatokat oszt el és finanszíroz.

A két ország közötti tanácsere egyelőre nehézkesen működik, mivel a dántanárok csak kevés befolyással bíró kis csoportot alkotnak. Nem nyílik lehetőség speciális tanfolyamok kínálatára, mivel megszervezésük költséges lenne.

A két ország esetében különbség van a tanári képzítés megszerzését illetően is. Dániában a tanár szakos hallgatók a képzést követően közvetlenül az iskolába kerülnek,

Németországban azonban szükség van az ún. második szakaszra (második államvizsgára).

A második idegen nyelv létezik mindkét ország iskoláinak tanterveiben, Dániában a németet idegen nyelvként kínálják, Németországban a dán a reáliskolák tanterveiben szerepel, de nem minden iskolában lehet azt tanulni, mert nincs elegendő számú tanár.

Itt is problematikus a transzmissziós modellek átvitele.

2.3.3.4 A német - lengyel határrégió

A német-lengyel határövezet kb. 200 km hosszú . A háborút követően három várost is kettéosztottak (pl. Frankfurt an der Oder és Slubice – 1945-ig egy város volt, a város történelmi része a német oldalra került). A német és a lengyel lakosokat úgy telepítették ebbe a régióba, tehát nincs közös dialektus, ilyen értelemben nincs közös történelmi háttér sem. A határ jelenleg is egy vonalat jelent (még nem vált térséggé).

Projektek

- Testvérvárosi partnerkapcsolatok alakultak ki.
- Iskolai partnerkapcsolatok jelentős számban működnek.
- Működik egy két tanítási nyelvű gimnázium Frankfurt an der Oder városában. (A németek a lengyelt csak tantárgyként tanulják, míg a lengyeleknek minden tárgyat német nyelven oktatnak. A határ két oldalán még nincs meg az egyensúly!)
- VIADRINA Európa Egyetem működése
- „Találkozások nyelve” projekt (Begegnungssprachenprojekt), mintegy 300 tanuló bevonásával folyamatosan működik.

Problémák és lehetőségek :

- Az érdeklődés alapvetően még aszimmetrikus: a német nyelv a lengyelek számára továbbra is „ablak nyugatra”.
- A kölcsönös érdeklődés leginkább anyagi indíttatású (a németek cigarettát vásárolnak, jelentős a benzinturizmus, fodrász, fogorvos; a lengyelek: elektronikus készülékeket stb. vásárolnak)

- Pozitívként értékelhető, hogy a subicei lengyelek élnek a német oldalon lévő kulturális kínálattal; a magasabb képzettséggel rendelkező németek kezdenek érdeklődni a lengyel kultúra és nyelv iránt.
- Pozitív jelenség a német oldalon, hogy a német eladók egy része lengyelül tanul.
- A projektek koordinálását segíti az a tény, hogy a közeljövőben kialakítanak 16 régiót, amelyeket több autonómia illet meg. Ezek lesznek majd a partnerek, és remélhetőleg jobb lesz az együttműködés.

Transzmissziós lehetőségek és követelmények

Schoolhopping : „alulról” nem indult el ez a kezdeményezés, ezért a szakpolitika szintjéről kell támogatni. A lengyelországi német nyelvtanítást segíti a német állam azzal, hogy 150 némettanárt küldtek Lengyelországba. Lengyeltanárok hasonló alkalmazására Németországban nincs igény.

A német politikának segítenie kell a német határterületen a lengyel nyelv elfogadottságát, hogy ne alakulhasson ki ilyen jelentős aszimmetria és az érzelmi ellenszenv a határrégióban a két nép között. Az első lépés ehhez az lenne, ha előbb a súlypontot a receptív kompetenciára helyeznék.

A lengyel nyelv vonzerejét azzal lehetne növelni, hogy a „szláv nyelv- és kulturterület kulcsa”-ként mutatjuk be.

A meglévő projekteknek anyagi segítséget kell kapniuk és a multiplikátoroknak jobban együtt kell működniük. A német- lengyel határrégióban az érdeklődést fel lehetne kelteni azzal, hogy egy harmadik nemzetiséget is bevonnak a cserébe, az együttműködésbe.

A cél a látásmód szélesítése, a három-nemzetiség katalizáló hatása lenne; ebben az esetben a németre gyakorolt hatásokat kellene megfigyelni. Öröndetes, hogy a határ menti együttműködések komoly visszhangra találtak a médiákban. A már tapasztalható pozitív megjelenítését tovább kell fejleszteni, hogy ezzel is a szakpolitikai akaratot erősítsük.

D. Kirsch (Franciaország) azt javasolja, hogy a nyolcsarkos didaktikai modellt bővíteni kellene még három - politika, tudomány és kultúra- elemmel. Ezek háromszögként rendeződnek a nyolcszöveg körülvevő társadalom köré és ezzel szimbolizálják hatásukat az összes elemre.

2.3.3.5 A német – francia határrégió (Elzász)

- Albert Hudlett¹⁶ (Franciaország) a német nyelv helyzetét Elzász (pontosabban Délbaden /Felső-Elzász 'Eurorégió' a Basel körüli vidékkel együtt) területén a következőképpen jellemzi:

„A németet ott nem feltétlenül a szomszéd ország nyelvének, hanem inkább a dialektus írásbeli részének tekintik és mindezt nyelvtörténeti szempontból is így értelmezik. Maga a dialektus csupán elemzés tárgyául szolgál; se iskolában, se főiskolán nem tanítanak sehol rendszerszerűen dialektust. Előnyt jelent ugyan az általános iskolába való bejutáshoz, de egyébként ott már nem gyakorolják. A dialektofon tanulókkal kapcsolatos projektek száma jelenleg ismét csökkenőben van. Enne oka az, hogy túl kevés a nyelvhasználó.”

- Hivatalosan a németet idegen nyelvként oktatják Elzászban. (A regionális nyelvek jelentősége Franciaországban nagyon csekély!)

Projektek

- Az EUROCOR projekt hét egyetem együttműködését jelenti. A képzés és az együttműködés során a nyelvet itt eszközként használják (pl. a társadalomtudományokban).
- Eurorégiós tanárok képzése: integrált német-francia stúdium általános iskolai tanárok számára. A tanulmányok részét képezi egy egyhónapos német iskolai gyakorlat. Országonként öt-öt hallgató engedélyezett (paritásos felvétel).

Gyakran felmerülő kérdés a német-francia együttműködések során a tanári képesítés elismerésével kapcsolatos kérdések. Pl. azok a németek, akik un. „professeurs des

¹⁶ Prof. Dr. Albert Hudlett, Faculté des Lettres, Mulhouse

écoles” végzettséggel zárják tanulmányaikat nem végezhetik el tanítási gyakorlatukat Németországban.

A transzmissziós lehetőségek a német –francia határ régióban:

A különböző kulturális modellek alapján problémák adódhatnak az átvihetőséggel: Franciaországban alig elképzelhető, hogy földrajzot á l’allemande, (németül) tanítsanak! Itt nem működik a transzmisszió!

A régióra vonatkozóan saját didaktikai anyagra van szükség (a különbözőségek hangsúlyozásával); ez aztán az európai szint alapjául is szolgálhat. A témaválasztásnál fontosnak tűnik, hogy lehetőség szerint sok legyen a közös téma. Többoldalú megvilágítás szükséges, ami a gondolkozásmódban is transzmissziót eredményezne.

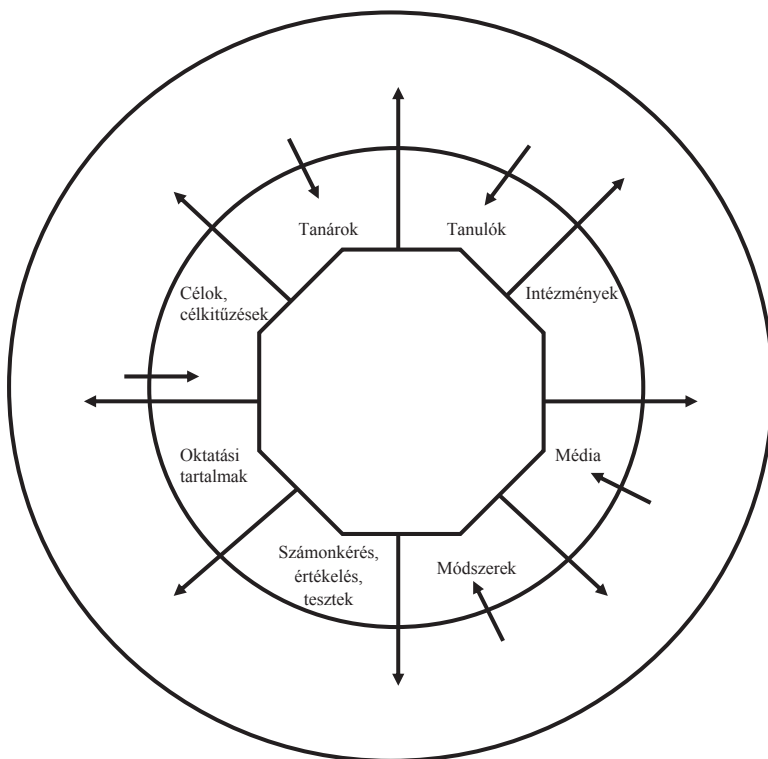
Jó lenne a különbségeket inkább kölcsönösen megérteni, mint mindig feltétlenül megszüntetni! Különböző alapvetések provokáló ütköztetése gyakran éppen még motiváló hatású is lehet! Vannak bürokratikus / adminisztratív akadályok is: egészen konkrétan, pl. a gyakorlatvezetők javadalmazásánál vagy a leendő tanárok fizetésének kérdésében Franciaországban ill. Németországban, vagy a képesítések elismerésében.

Az európai tanárok képzésének áttétele Saar-Lor viszonylatában elképzelhető lenne, Hollandia / Németország vonatkozásában azonban nem (különbség egyrészt az általános iskola között, másrészt az alapfokú – 3-5. osztály – képzésben van).

2.4 A határrégiós nyelvtanítás didaktikája, a didaktika határai

2.4.1 A határ menti idegennyelv-tanításra ható tényezők

8. ábra: Didaktikai nyolcsszög

A. Raasch (2000), a határ menti idegen nyelv tanítást befolyásoló tényezők érzékeltetésére felvázolt egy olyan modellt, amely rendszerszerű összefüggésben ábrázolja az oktatás tényezőit; ez a didaktikai nyolcszög képezi mélyrehatóbb megfontolásai alapját a „Határrégiók idegennyelv-didaktikája” tárgyában.

A didaktikai nyolcszög a következő tényezőket foglalja magában:

A nyolcszög körül egy kör helyezkedik el, amely a társadalmi környezetet reprezentálja, a nyolcszög tehát nem zárt rendszer; dokumentálja a kívülről (társadalomból) érkező hatásokat éppúgy, mint a kifelé (a társadalomba) irányulókat. A didaktikai történet ezzel része a társadalmi történetnek.

A nyolcszög rugalmasságánál fogva alkalmas modell a tanítás és tanulás didaktikai folyamataira, helyet biztosít további elemek elhelyezésére is, pl. nyelvpolitikai viták és projektek számára, amelyek hatással lehetnek a határ menti projektekre.

A nyelvpolitikai folyamatok az „*intézmények*” (intézményi keretfeltételek) részbe illeszthetők be. Fontos azonban, hogy önmagának az intézménynek is változnia kell, ehhez politikai nyomásra van szükség, de az oktatók szenzibilizálására is; nyelvpolitikai „nyomást” kell tehát gyakorolni a társadalomra, a társadalomnak pedig a didaktikai folyamat szereplőire.

A „*célkitűzés*” tényezőnél is dinamikát kell vinni a modellbe: pl. a képzés szerkezetének módosításával (esetleg nagyobb hangsúly a szóbeliségre a vizsgák esetében is).

A didaktikai nyolcszög szerinti nyelvtanítási módnak egy ország makro síkján éppen úgy végbe kell mennie, mint egy (autonóm) iskola mikro síkján. A didaktikai modell ugyanilyen módon fogja át a cselekvési szcenárió területét is. (Raasch, 2008b)

2.4.2 A nyelvek didaktikája a határrégióban, a didaktika határa ?

2.4.2.1 Nyelvek didaktikája a határrégióban

A „didaktika a határrégióban” fogalmon a szomszéd nyelvének tanítását / tanulását értjük. (Bufer, 2001)

Vajon milyen különbség van a „*szomszéd nyelve*” és az „*iskolai nyelv*” között?

Az iskolai nyelv egy olyan virtuális nyelv, amely főleg a *pedagógiai szimuláció* körébe tartozik. Minthogy azt egy oktatási intézményen belül használjuk, ez inkább egy látens nyelv. Azért tanuljuk a nyelvet, hogy egy napon, valamikor majd használjuk, tehát messze vagyunk a cselekvési mezőtől. Ezzel szemben, minthogy a szomszéd nyelve egy adott régióba ágyazódott be, valóságos használata *állandó kihívást* jelent. A két

régió közelségének köszönhetően a nyelvek tanítása/tanulása lényegesen könnyebbé válik (Pelz, 1989).

A németországi Saar-vidéken és a franciaországi Lotaringiában a németek francia nyelvtanulásáról és a franciák német nyelvtanulásáról van tehát szó. A határ menti didaktika egyik jellegzetessége a nyelvek tanulásának *kölcsönössége*. Ebben az értelemben a Saarbrücken városi Volkshochschule, a lotaringiai Houiller-medence-i GRETA és a Metzi Egyetem egy *Interreg II.* projektet indított el, amely a szomszéd régió nyelvének és kultúrájának a kölcsönös tanulására vonatkozik.

A szomszéd nyelvét nem szabad összetéveszteni a FLE-vel, *francia mint idegen nyelv*, vagy pedig a DAF-fal, *a német, mint idegen nyelv*. Ami a FLE-t és a DAF-ot jellemzi, ezek főleg az iskolai nyelvek *többletkövetithetőségét* jelentik nemzeti vagy nemzetek feletti szinten a mindennapi kommunikáció szintjén történő *helyi követithetőség* kárára. (vö. Laumesfeld 1984, 211).

Határ régióban az oktatás tárgyát képező nyelvek jól beágyazódnak a két szomszédos térségben. A szóban forgó két nyelv közötti többféle kapcsolat nemcsak a topográfiára, hanem a történelemre, a gazdaságra, stb. is vonatkozik. Többoldalú hálózatról beszélhetünk tehát a két nyelv-kultúra között, olyan hálózatról, amely a határ menti didaktika alapját képezi. Minthogy a tanfolyam résztvevői rendelkeznek már „regionális” kezdeti kompetenciával mind nyelvi területen, mind (inter)kulturális területen, az elmélyült regionális kompetencia eléréséhez megteendő út ki van már jelölve.

A szomszéd nyelve lehet a nemzeti nyelv egy bizonyos mintája, mint amilyen a regionális francia nyelv, vagy lehet egy eltérő nyelvváltozat, mint amilyen a Lotaringiában és a Saar-vidéken beszélt frank nyelv. Így tehát, mintegy *pars pro toto*ként, az első típusba tartozó szomszéd nyelve a nemzeti nyelv szerves részét képezi, anélkül azonban, hogy ezzel teljesen azonos lenne. A nemzeti nyelvhez viszonyítva a regionális kompetencia mégis redukációs kategóriaként jelenhet meg (amennyiben a regionális nyelv nem mindig felel meg a standard nyelv normája követelményeinek).

W. Buße (2001) rámutat arra, hogy ami a „regionális” kompetenciát illeti, ugródeszkául szolgálhat egy olyan szocio-kulturális kompetencia eléréséhez, amely a hagyományos iskolai kompetenciát messze meghaladja.

2.4.2.2 A találkozás pedagógiája

Vajon a nyelvek tanulása ugyanolyan módon szerveződik-e határrégióban, mint magában az ország belsejében? Vegyük figyelembe először azt a tényt, hogy a határrégióban sokkal könnyebb és minden bizonnyal sokkal olcsóbb a célország képviselőivel találkozni, mint amikor az ország belsejében vagyunk.

A tanár és a diákok közötti kapcsolat – a hagyományos intézményi keretben - előre meghatározott kapcsolat. Miután az osztály megszerveződött, a tanár és a diákok közötti hálózat egyrészt, maguk a diákok közötti hálózat is másrészt, stabil marad.

Ezzel szemben a találkozás pedagógiájában a „terepen” dolgozó diákok közötti hálózatnak először össze kell állnia. A különböző társadalmi környezetekhez tartozó emberek közötti kapcsolat kialakítása tehát a határ menti pedagógia szerves részét képezi. Mindebből az következik, hogy nem véletlen találkozásokról, hanem a találkozásokat megelőző didaktikai célkitűzés függvényében történő kapcsolatlétesítésről van szó.

Többféle típusú találkozásokat képzelhetünk el: formális vagy hivatalos találkozások, családi találkozások, ismétlődő találkozások, hosszú időtartamú találkozások, stb. Látjuk tehát, hogy a találkozás több tényezőtől függ, mint amilyen a kitűzött cél, a hely, az idő, a résztvevők társadalmi származása és a kontextusok.

2.4.2.3 A nyelvi didaktika sajátos funkciója

Miért akarjuk azonban a határ menti didaktikát tanulási modellként tekinteni, ha csak nem azért, hogy semlegesítsük a nyelvi didaktikának azt a sajátos funkcióját, amelynek elsődleges tárgya a kiinduló ország és a befogadó ország nyelve és kultúrája közötti mediációs funkció? (Bufe, 2000)

A hagyományos nyelvi didaktika létezési oka éppen e két terület közötti távolságon alapszik, a tanár, aki tartja a kapcsolatot a célországgal a diák helyett és érte. Az utóbbinak csak egy minimális nyelvi kompetencia megszerzésétől kezdődően lesz bátorsága átlépni a határt, hogy emberekkel lépjen kapcsolatba valóságos szituációban.

A célország nyelvéhez és kultúrájához való hozzáférés tehát csak a didaktikai határfelületnek, más szóval az idegen nyelvi funkcionális kompetenciának

köszönhetően válik lehetségessé, figyelmen kívül hagyva a fordítást és értelmezést, mint a célkultúrához vezető eszközöket. Tekintettel a célországgal való szomszédságra, a határrégiós didaktika esetében átfedés van a nyelvi ismeretszerzés és használat szakaszai között.

Felmerülhet a kérdés, hogy nem vállalnak-e azonban a diákok kockázatot azzal, hogy használják az idegen nyelvet akkor, amikor kompetenciájuk még nem eléggé fejlett, ami végső soron azt jelentené, hogy csak az amatőrismust erősítjük? Ennek a kérdésnek a megválaszolása érdekében fejtünk ki egy új szempontot.

Még azoknak a diákoknak is, akik jól beszélnek az idegen nyelvet, állandóan váratlan pillanatokkal kell szembenéznük, ami nehéz helyzetekbe hozhatja őket. Az erre az állapotra magyarázatot szolgáltató egyik ok éppen az a tény, hogy egyes diákok csak nyelvi ismereteik reprodukálására képesek. Ami többé vagy kevésbé hiányzik számukra, az a stratégiai kompetencia, amely lehetővé teszi, hogy spontán helyzeteken úrrá legyenek.

A határrégió, éppen azért, mert számos alkalmat szolgáltat a nyelv használatára, kivételezett területet jelent ennek a stratégiai kompetenciának a gyakorlatba ültetésére. Márpedig a klasszikus nyelvi didaktika ennek a célkitűzésnek az elérésére nem képes.

2.4.2.4 Az intra muros és extra muros szakaszok váltakozása a határrégióban

Az egyik legjobb módja annak, hogy a diák spontán kompetenciát szerezzen a szóbeli kifejezés során éppen az, hogy a lehető legkorábban kihozzuk őt az iskolai védőburokból, hogy valódi kommunikációs szituációkba helyezzük. Más szóval, meg kell törni az alábbi kanonikus sorrendet: 1.) széleskörű iskolai szakaszban történő nyelvi ismeretszerzés, 2.) a valóságos nyelv késői szakaszban történő használata.

A túlságosan szisztematikus, a hangsúlyt a nyelvtani és lexikális ismeretszerzésre helyező pedagógia túlkapása ritkán járul hozzá a beszélt nyelv igazi tudásához. A kanonikus sorrendnek át kell adnia helyét egy olyan sorrendnek, amely lehetővé teszi az *intra muros* tanulás és az *extra muros* tanulás közötti váltakozást, amelyet a nyelvek-kultúrák tanulása *kettős kapcsolódásának* nevezhetünk el, ez a két dimenzió nélkülözhetetlennek látszik a szóbeli kifejezés jó tudása érdekében (Bufe: 1984, 220).

Éppen a határ menti didaktikára hárul az intézményes tanulás és a terepen való ismeretszerzés közötti szintézis megteremtésének a szerepe. Meg akarván tiltani a diákok számára, hogy átlépjék a határt, arra hivatkozva, hogy nincs még elégséges nyelvi és interkulturális kompetenciájuk, egy olyan nyelvi didaktika abszurdítására utal, amely túlságosan propedeutikus, ugyanakkor pedig túlságosan maximalista is akar lenni.

Éppen a határrégióban találja magát a diák kissé olyan helyzetben, mint a bevándorló, olyan nagyon gazdag, hogy ne mondjuk túlságosan is gazdag nyelvi szituációban, amely állandó kihívást jelent számára.

Ebben a helyzetben két reakció állhat elő: 1.) Az intézményes típusú előrehaladáshoz viszonyított túlságosan gazdag *input* a diák frusztrációját idézheti elő, amely többé vagy kevésbé teljes demoralizáláshoz vezet. 2.) A diák olyan stratégiai képességeit fedezi fel, amelyeket a terepen megélt tapasztalatok idéznek elő, ennek tudatosítása pedig motivációját jelentősen növelheti.

Az oktatásnak arra kell ügyelnie, hogy egyensúly álljon be az intézményes módszer és a találkozás pedagógiája között, miközben figyelembe veszi mindenki nyelvi és pszichológiai szükségleteit.

A határ menti didaktika, Janus-fejhez hasonlóan, olyan didaktikai potenciált jelent, amely össze tud egyeztetni olyan ellentéteket, mint amilyen az irányított oktatás/önálló tanulás, az intézményes oktatás/terepen való tanulás, a mediatizált oktatás/közvetlen tanulás. Éppen ezek azok a feszültségek, amelyek a megjelölt dimenziók között uralkodnak, és amelyek egy dialektikus perspektívában alapvető változást idézhetnek elő a diák magatartásában azzal a nyelvvel-kultúrával szemben, amelyet el akar sajátítani.

2.4.2.5 A határ menti didaktika előnyei és hátrányai

Előnyök

Melyek a határ menti didaktika előnyei a hagyományos típusú intézményes idegen nyelvoktatáshoz viszonyítva?

- A diák számára korán adódik lehetőség arra, hogy közvetlen kapcsolatba lépjen az anyanyelvi beszélővel, anélkül, hogy köteles lenne az oktatási intézmény kiterőjét megtennie.
- A határ menti didaktika felszabadítja a diákot az iskolai környezet nyelvének mesterkéeltségétől.
- A diák nincs állandó várakozási körforgásban, mint a hagyományos nyelvoktatásban. A „terepen” megszerzett nyelvi ismereteket közvetlenül használhatja.
- Kihasznlva az anyanyelvi beszélők modellkompetenciáját, a diák gazdagíthatja idegen nyelvi kompetenciáját.
- Az interperszonális kommunikációban a diák számára az idegen nyelv természetes beszédeszközzé válik.
- A diák közvetlen tapasztalatot szerez a Másik kulturális realitásairól.
- A határvidéken megszerzett nyelvi ismeretek a diákot arra vezethetik, hogy közvetlen természetes lakóhelyét kiszélesítse. (A szokásos módon a diák el van szakadva attól a célsországtól, amelynek nyelvét tanulja. Határrégióban ezzel szemben megengedheti magának azt a „luxust”, hogy két különböző nyelvben, kultúrában éljen.)
- A diák nem úgy lép kapcsolatba szomszédjával, mint a nyelvi tanulás egy technokratájával, hanem úgy, mint emberi kapcsolatok keresésének a tárgyával.
- A osztály közösségéhez viszonyítva egyénibb módon tud dolgozni.

Hátrányok

A határ menti didaktika azonban néhány problémát is felvet, mint amilyenek az alábbiak:

- Az intézményes oktatáshoz képest ez a didaktika magasabb energiaráfordítást tesz szükségessé mind a szervezés, mind az időbeosztás területén.

- Minthogy ez a didaktika széles körben kivonja magát a tanár ellenőrzése alól, az ismeretek értékelését nehezebb megvalósítani.
- A diák részéről ez a didaktika olyan magatartásformákat követel meg, amelyek az iskolai habitusnak részben ellentmondhatnak.
- Sok diák számára a terep nehéz kockázatot és kihívást jelent.
- Rendszerező iskolai tevékenységek hiányában a diáknak néha az a benyomása, hogy az anyanyelvi beszélőkkel való kapcsolatai során nem sok mindent tanul.
- A tanulás eltérhet a hivatalos pedagógiai programtól, sőt konfliktusba is kerülhet ezzel.
- A terepen való találkozások esetleges jellege gyakran a tartalmak egy bizonyos banalitását idézi elő.

2.4.2.6 Javaslatok és modellek a határ menti idegennyelv-tanítás gyakorlatából

Az európai határ menti idegennyelv-tanítás eddigi gyakorlata azt bizonyítja, hogy több olyan eredményes együttműködés valósult meg már eddig is, amely érdemes arra, hogy modellként szolgáljon más határrégiók számára. Az együttműködések leggyakoribb formája a közös projektek lebonyolítása, a projekt módszer alkalmazása. Az eddigi tapasztalatok egyrészt azt igazolták, hogy a kis projektek könnyebben kezelhetők, mint egy nagy, másrészt viszont a sok kis projekt koordinálása nehezebben valósítható meg, mivel tartalmaik túlságosan különbözőek lehetnek. (Bufer, 1999)

W. Schmidt¹⁷ a határ menti projektek sajátosságát az alábbiakban látja:

- Első lépésként az oktatási intézmények közötti kapcsolat megszilárdítására kell törekedni, kezdetben mindig csak kis lépésekben szabad haladni.
- Az együttműködés, a sikeres munka alapszabálya, hogy lehetőleg egyenértékű partnert kell keresni !

¹⁷ Wilfried Schmidt, Fachbereichsleiter, VHS Stadtverband Saarbrücken (szakterület vezető)

- A partnerrel együtt ki kell tűzni egy célt , annak „érzékeny pontjait” is meg kell határozni, ezáltal megteremtődik egy olyan bizalmi alap, amely később az egész projekt hangulatát, eredményességét meg fogja határozni.
- A reflektív tanítási stílust követő pedagógus a nyelvtanítást ne előre meghatározott információegységek passzív átadásaként fogja fel. A projekt sikere szempontjából fontos a tanár motiváltsága.
- Az együttműködések alapját az alkalmas, jól használható szakmai anyagok jelentik. A szakmai anyagok elkészítésének legmegfelelőbb szintere a tanártovábbképzés.
- „Schoolhoppingra” (határozott idejű tanárcserére) legyen minden határ régióban lehetőség.
- Három nemzetiség közötti partnerkapcsolatoknak sajátos, tehermentesítő funkciója lehet. A trinacionális határ menti együttműködések során új utakat fedezhetünk fel a saját identitás felismeréséhez.

2.4.2.7 A „Schoolhopping” (időszakos tanárcsere) transzmissziós modell

9. ábra: A „Schoolhopping” (időszakos tanárcsere) transzmissziós modell

HATÁRRÉGIÓ				
X	Schoolhopping	Y	Z	
X	Időszakos tanárcsere	Y	Z	
X	3.-5. osztály (un. primar-szakasz)	Y	Z	
	Miért?	Mit?	Hogyan?	Evaluáció
Tanulók	Nyitás	A határon átlépés tapasztalatai	Iskolán kívüli tanulás	
	A határokon átlépés magától értetődő			
Intézmények	Iskolakultúrák	Tantervek		
	Rugalmas struktúrák			
	Víziók			
Tanárok	Új tanárszemélyiség	Időszakos immerzió	Kölcsönösség	
	Nyitás	Tapasztalás	Modellszerzés	
Előfeltételek: <i>Készségek</i>	Tapasztalat	Tantárgy tanulás a nyelvtanuláshoz	Tanítási stílusok	
<i>Félelemmentesség</i>			Tanulási hagyományok	
<i>Teamképesség</i>				
<i>Mozgástér</i>				
<i>Tudás</i>				
Tartalmak	Tantárgyakon átlépülő	Közös tartalmak a meglévő anyagok alapulvételével		
	Határokon átlépő	A gyermekek világából merített témák		

A transzmissziós modell bemutatása:

A határ menti tanárcsere lehetősége kizárólag a határ régióra jellemző – ezért ez a fogalom áll a modell középpontjában. A holland-német határ régióban működő Schoolhopping - projekt a transzmissziós modell inspirációs forrása.

A „Schoolhopping” fogalmát a projektben résztvevők „*meghatározott idejű tanárcsere*”-ként definiálják. A lehetséges variációkat, azaz hogy pl. a tanulók válhatnak, cserélhetnek iskolát meghatározott időre, az x, y, z betűk jelölik. A modell értelmezésekor abból kell kiindulni, hogy a Schoolhopping az oktatás alapszintjén – az un. primar szinten - történik. A Schoolhopping más iskolatípusban történő megvalósítását szintén az x, y, z betűk jelzik. A projekt megvalósításának elengedhetetlen feltétele a szülői részvétele és egyetértés valamint az iskola autonómiája.

A Raasch-féle didaktikai nyolcszög elemei közül négy függőlegesen képez négy oszlopot. Ezek a *Miért?*, *Mit?*, *Hogyan?* és *Evaluáció* fogalmak. Ezekhez a fogalmakhoz kapcsolódnak vízszintesen a nyolcszög-fogalmak (tanuló, intézmény, tanár, tartalmak)

Az így kialakult hálózatban helyezkednek el a határ menti időszakos tanárcsere jellemzői.

A **tanár**ra vonatkozó feltételek között a „hatóképesség”, azaz a tanár rugalmas és sokrétű befolyásolási területe, a módszertani és szakmai képzettsége, team-képessége, ismeretei a másik iskolarendszerről és a félelemmentesség (azaz ne legyen a tanár frusztrált, olyan, aki a másik országban végzendő munkáját menekülési lehetőségnek tekinti) szerepel.

A **Miért** alapkérdéshez a tanulókra vonatkozóan a *nyitás* és a *határ átlépésének magától értetődő volta* fogalmak rendelődnek. Az általános iskolai tanulók előtt meg kell nyitni az utat a szomszédos nyelvhez és kultúrához. A *határ átlépésének tapasztalatai* felirat a 'Miért?' és 'Mit?' között helyezkedik el, mivel ez a Schoolhoppingnak célja és ugyanakkor része is.

Az intézményekhez az *iskolai kultúra*, a *rugalmas szerkezetek* (az un. primer szinten inkább adott, mint más iskolatípusokban, mivel a különböző szakok csak kevés tanár között oszlanak meg) és a *Víziók* fogalmak szerepelnek.

A tanár szó alatt található az *új tanári személyiség* és a *nyitás* címszó is. A tanár személyisége különösen az un. primer szinten játszik nagy szerepet, mivel a fiatal gyermekekre nagyobb hatással bír.

A *tapasztalat* címszó a Miért és a Mit? alapkérdés alatt is megtalálható, mivel ez a tanár számára egyszerre célja és tartalma is az oktatásnak.

A **tartalmakra** vonatkozóan a *tantárgyakat átfogó* és *határokon átlépő* szavakat használják.

A **Mit?** alapkérdés alatt a már említett átfedések mellett a *tantervek* címszót említik intézményekre vonatkozóan. A tanár sorban található olyan címszavak, mint *időszakos immerzivitás* (belemerülés a nyelvbe) és az a tény, hogy a „tantárgyak tanulása most nyelvtanulás is lesz”.

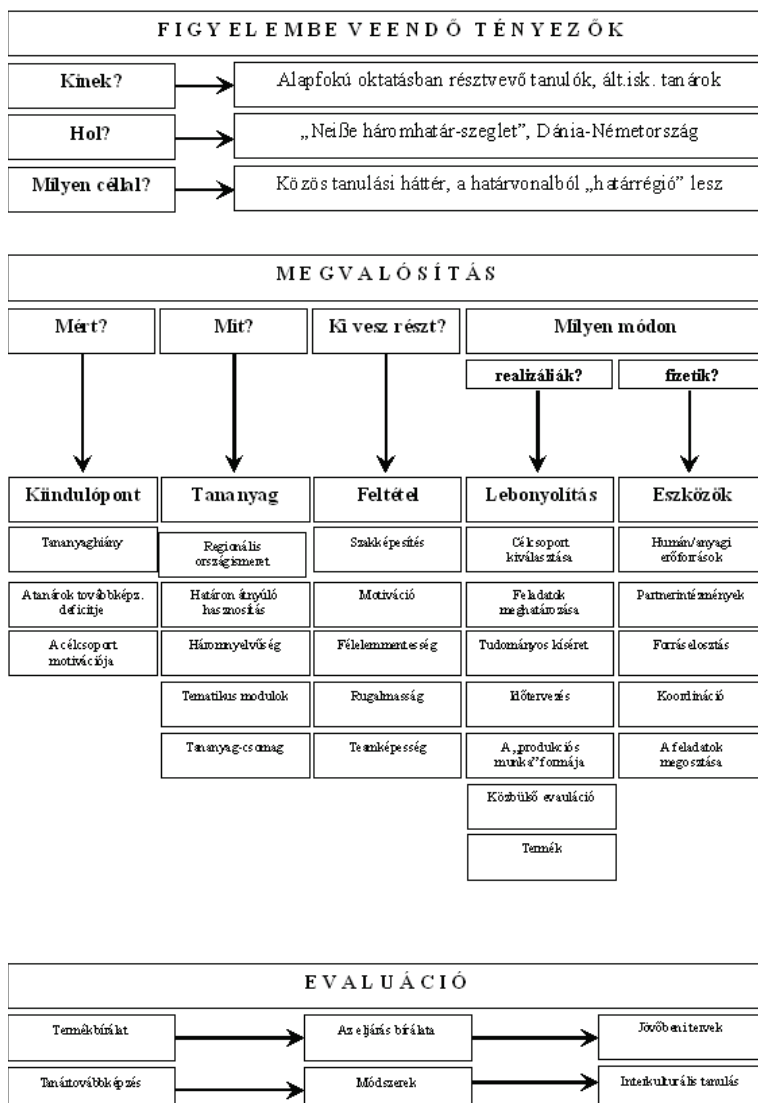
A **tartalmak** vonatkozásában a határ menti tanárcsere a meglévő anyagokon alapuló közös tartalmakat jelenti, a témák pedig a gyermekek életéből származnak.

A **Hogyan?**- alapkérdés a tanulóknál az *iskolán kívüli tanulást* jelenti.

A **tanár** sorban olyan címszavak fordulnak elő, mint *kölcsönösség*, *modellértékűség*, *oktatási stílusok* és a *tanulás hagyományai*.

2.4.2.8 Tananyagok készítése a határrégió számára transzmissziós modell

10. ábra: Tananyagok készítése a határrégió számára transzmissziós modell

A transzmissziós modell bemutatása: Projekttervezés - rendszerszerűen

Kinek készül ?

Tananyagok készítése azon tanulók számára, akik a szomszéd ország nyelvét szeretnék tanulni.

Hol?

Három ország találkozásánál, pl. Csehország – Németország - Lengyelország

Határvidéken, pl. Dánia-Németország

Milyen céllal?

Érezhetően erősödik az a kívánság, hogy az idegen nyelvet tanulók a határ mindkét oldalán együtt „nevelkedjenek”. Így tehát kézenfekvő, hogy egyforma tananyagokat oktassunk. Ha a nyelvtanuló észreveszi, hogy az élettere alig különbözik a szomszédostól, a korábban elválasztó jellegű határvonal lassan „határtérséggé” változik. A szomszédos nyelv azonos tanulási tartalmak mellett egyre inkább ismerős lesz és elveszíti az „idegenszerű jelleget”. Amikor nyelvtanulók találkoznak, van már egy közös tanulási háttérük, amelyről kicserélhetik gondolataikat. Ezzel le tudják küzdeni a találkozással kapcsolatos kezdeti félelmeket.

Miért?

A határ menti országismereti anyagok készítésének okai:

- Gyakran nem áll rendelkezésre olyan oktatási anyag, amely figyelembe venné a specifikus határhelyzetet, és lehetőséget teremtené tapasztalatcserékre.
- A határrégió nyelvtanárai a határ mindkét oldalán gyakran nem megfelelően képzettek az idegennyelv-tanári feladatokra az alapoktatás szintjén (Primarbereich). Ezért fontos, hogy felkészítsük őket új feladatokra, megismertessük velük a nyelvtanulás különböző módszereit, és eközben lehetőséget biztosítsunk számukra saját anyagok készítésére. Meg kell teremteni azt a lehetőséget, hogy az egymásmellettségéből ösztönzést nyerjenek.

Mit?

3.-5. osztályok számára regionális országismeretet tartalmazó két- ill. háromnyelvű oktatási anyagokat kell kidolgozni, amelyeket határokon átnyúlóan lehet alkalmazni. Ezek az anyagok tematikus modulokból állnak össze, ahol a nyelvi progresszió a tartalmihoz képest alárendelt szereppel bír. Egy témamodul a következő elemeket tartalmazza: játékok, szövegek, dalok, fényképek, projektek, hallásértés, számítógépes anyagok, tudásellenőrzés. Először a már meglévő anyagokat nézzük át és vizsgáljuk meg felhasználhatóságukat.

Előfeltételek a projektben résztvevők számára

Motivált tanárok különösen alkalmasak arra, hogy részt vegyenek ebben a projektben. Csak azok a pedagógusok felelnek meg egy ilyen munka elvégzéséhez szükséges feltételeknek, akik félelem nélkül állnak neki az új feladatnak, szakmailag képzettek, szívesen végeznek kreatív munkát, rugalmasnak mutatkoznak, hozzászoktak a team munkához. Késznek kell lenniük arra, hogy saját ötleteiket kidolgozzák, majd vitára bocsássák, és alkalmasint módosítsák azt. A résztvevők kiválasztásánál részesítsük előnybe azokat a tanárokat, akik a szomszédos nyelvben alapismeretekkel rendelkeznek.

Lebonyolítás

A projekt indításakor összeülnek a projekt résztvevői és értelmezik a feladat kijelölését. A projekt célja a következő: Kétnyelvű vagy háromnyelvű országismereti, a határtérségre vonatkozó anyagok elkészítése.

Tartalmak

Az országismereti anyagok kiválasztásánál a tanulók érdeklődési területei állnak a középpontban. A három országban megkérdezik a tanulókat az őket leginkább érdeklő témák felől. Ezeket aztán kidolgozzák. A témák iránti közös érdeklődés ösztönzést is ad a gyerekeknek, hogy ezekről megnyilatkozzanak saját nyelvükön és – amennyire lehetséges – a szomszéd nép nyelvén.

Módszerek

Olyan anyagokat fejlesztenek ki, amelyeknél a nyelvtanuló áll a középpontban. Az anyagoknak figyelembe kell venniük a tanulás-lélektani ismereteket és úgy állnak össze, hogy a tanuló tudjon önállóan tanulni és fejlődjön a kreativitása. A nyelvi progresszió (szókincs, nyelvtan) a tematikus országismeretihez képes alárendelt szerepet kap.

Megvitatásra kerül

- mely témasúlypontok érdeklik a tanulókat mindkét oldalon,
- mely anyagok tartoznak ahhoz a modulhoz, amit ki kell dolgozni,
- milyen időközönként szervezzenek megbeszéléseket a „részttermékek” bemutatása és értékelése céljából.

A megvitatás után ki kell dolgozni egy ütemtervet, amely a projektet szakaszokra bontja, és egy **un. „produkciós ívet”** (Produktionsbogen) von a teljes projekt fölé az elejétől a végéig.

Azt is meg kell határozni, hogy a produkciós folyamat melyik szakaszába vonjanak be kívülről tudományos szakembereket azért, hogy biztosítani lehessen olyan minőségiszintet, amely korszerű színvonalú.

Miután elkészült egy részprojekt, a gyakorlatban kipróbálják és az előzetesen rögzítésre kerülő szempontok alapján értékelik.

A teljes projekt munkájának eredménye egy tananyagcsomag, amely az egész határrégióban használható.

Eszközök

A pedagógiai tervezéssel párhuzamosan folyik a pénzeszközök tervezése is.

Még megkezdésük előtt meg kell vizsgálni,

- mely intézményeket vonjanak be a projektbe,

- kik tartoznak a produkciós teamhez,
- ki veszi át a felelős vezetést,
- mely partnerek támogatják anyagilag és szervezetiileg a projektet,
- hogyan oszlanak meg az emberi és anyagi erőforrások.

Mindenekelőtt meg kell határozni egy külső anyagi és időbeli keretet, amelyet kötelezően be kell tartani, és amelyről beszámolnak.

A teljes terv rögzítését követően felosztásra kerülnek a feladatok és azokkal együtt a felelősség is.

A koordinációs tervet rendes körülmények között csak közös határozattal lehet módosítani.

Evaluáció

Minden egyes részlépés után értékelés következik, hogy kritikusan követhető legyen a projekt előrehaladása. Az utolsó evaluáció központi vitatéma lehet abban a vonatkozásban, mennyiben módosítja és teszi kötetlenebbé az egymásmellettséget egy ilyen kis projekt igazán apró lépésekben.

Mellék-eredményként meg lehet vizsgálni, hogy az akciónak köszönhetően mennyiben váltak szabadabbá cselekvéseiket illetően a tanárok és hogy sajátították el az egymás iránti interkulturális magatartást.

Hogyan tovább?

Az európai gondolat további mozaikdarabja a binacionális vagy akár trinacionális intézmények együttműködése. Ha természetes úton-módon nő a közeledés egymás felé, akkor a határvonal menti terület is lassan „határtárséggé” alakul át. Az itt élők megfogalmazzák kívánságaikat az egymással való egyszerű érintkezést illetően, projekteket dolgoznak ki, amelyeket aztán előadnak a politikusoknak, hogy törvényi változásokat érjenek el. Elindul egy mozgalom lentől felfelé, tehát a „határtárségtől” egészen Berlinig, Prágáig és Varsóig. Helyi problémák megoldására gyakorlati eljárásokat dolgoznak ki.

2.5 A határ menti idegennyelv-oktatás a magyar – osztrák határ mentén

2.5.1 „A régiók Magyarországa”

A regionális együttműködések nagy mértékben meghatározza az állam és a régió viszonya. Ennek megfelelően a *regionalizáció* - az állam és a mikrorégió kapcsolatának függvényében – a régiókat az állam fölülről induló kezdeményezése eredményének tekinti. A regionalizáció mértéke nagy mértékben függ attól, hogy a központi hatalom mennyire képes politikai, oktatási, gazdasági hatásköreit az állam alatti szintre átengedni.

Magyarország területi felépítése változóban van, jelenleg még az alapvető átrendeződések sem fejeződtek be. Bár bizonyos irányú változások felerősödnek és új jelenségek vannak kialakulóban, hatásuk egyenlőre nem egyértelmű. Az országban a regionális különbségek nem mérséklődtek, sőt felismerhető, hogy az ország középső térségeiben (Közép – és Dél – Dunántúl, Duna – Tisza köze) az átmenet bizonytalanságai határozottan érvényesülnek, miközben a keleti országrészek elmaradottsága egyre látványosabb.

Az ország tagoltsága tehát fennmaradt: Budapest és környéke, a nyugati (Pannónia), a keleti országrész (Alföld), valamint Közép- és Dél - Magyarország . A nyugati térségekbe irányuló migrációt legális és illegális tökmozgások kísérik. A jövedelmi különbségek tartósan fennmaradnak a településhálózatokon belül, de a térszerkezet egészében is, s mindezek regionális szinten fokozhatják a politikai – társadalmi feszültségeket a jövőben. A területi lobbyk a politikában még nem formálódtak ki, de szerveződésük elkezdődött. A regionális érdekek még nem törtek a felszínre, viszont feszítik az intézményi kereteket.

Európai uniós értelemben a régió ország-csoportokat is jelenthet, olyan egységeket, amelyek kistérségekből vagy megyékből állnak össze.

1. táblázat: *Régiók felosztása (Forrás: Forray R. Katalin – Kozma Tamás : Regionális folyamatok és térségi oktatáspolitikai, 1992)*

régió	megye
Központi	Budapest, Pest
Észak-kelet	Nógrád, Heves, B-A-Z
Észak - Alföld	Szabolcs-Szatmár-Bereg, Jász - Nagykun-Szolnok, Hajdú -Bihar
Dél – Alföld	Békés, Csongrád, Bács-Kiskun
Dél – Dunántúl	Baranya – Tolna – Somogy
Közép – Dunántúl	Fejér, Veszprém, Komárom-Esztergom
Nyugat - Dunántúl	Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala

Hazánk a Kárpát – medence központjában fekszik, hét országgal határos. A szomszédos országok közül Ausztria, Szlovákia, Románia és Szlovénia az EU tagja. A további három ország esélyei kicsik ahhoz, hogy a 21. század első évtizedének végéig integrálódjanak. Nem szabad megfélekedni arról sem, hogy a határszakasz másik oldalán, a szomszéd országokban közel 3,5 millió magyar nemzetiségű állampolgár él. A határok mentén élő magyar nemzetiségű lakosok fontos közvetítői a gazdasági és társadalmi kapcsolatoknak, melyek révén Komáromtól Szentgotthárdig egy új fejlesztési és egyben kommunikációs övezet jöhet létre. E városövezet válhat az európai, de a magyar gazdasági, társadalmi és kulturális folyamatok közvetítőjévé is, ennek következtében a korábbi periférikus helyzet felértékelődik, alapvetően megváltozik (Forray-Kozma, 1992a).

A határ menti együttműködések új dimenziókat nyitnak meg a magyar területi fejlődésben s egyben a térszerkezetben. Az eurégiókkal új intézményi keretek alakulhatnak ki, amelyek függetlenezhetnek (Ausztriát kivéve) az összes szomszéd országra jellemző centralizált állami irányítástól. Így a térségi szintű kapcsolatok hálózati jellegű formációi alakulhatnak ki.

A „*felzárkózási stratégiát*” követő határ menti területek (Magyarország északkeleti határa) felsőoktatási intézmények alapítására törekednek, így próbálnak felzárkózni a régió egészéhez, így próbálják versenyképességüket megőrizni. (Kozma, 2002)

A „*túlélési taktikát*” folytató határvidék – lakók a korszerűsödő régióközpontok vonzáskörzete miatt ingáznak (Bécs – Észak-Dunántúl). A munkaerőpiacon helytálló ingázók szerepmoddellé válnak, így a felsőoktatási intézmények iránti igény visszafogottabbá válik.

Európai tapasztalat, hogy a gazdasági rendszerek stabilizációjával párhuzamosan az állampolgárok érdeklődése az országos politikától fokozatosan elfordul a nagyobb mozgásteret és sikert biztosító helyi és regionális szintek felé (Forray-Kozma, 1992b)

A helyi politizálás tereinek kiszélesedése várható, s ez együtt jár a lokális társadalmi szerveződésök bővülésével, azok növekvő szerepvállalásával a közösségek ügyeiben. A civil szervezetek aktivitási terei megkövetelik a települési és a regionális politizálás eddigi kereteinek a kibővítését, de felszínre hozzák a térségi fejlesztés új irányzatait is. A jövőben azok a települések és térségek lehetnek sikeresek, amelyek képesek működésükbe integrálni a civil szféra nyújtotta új erőforrásokat.

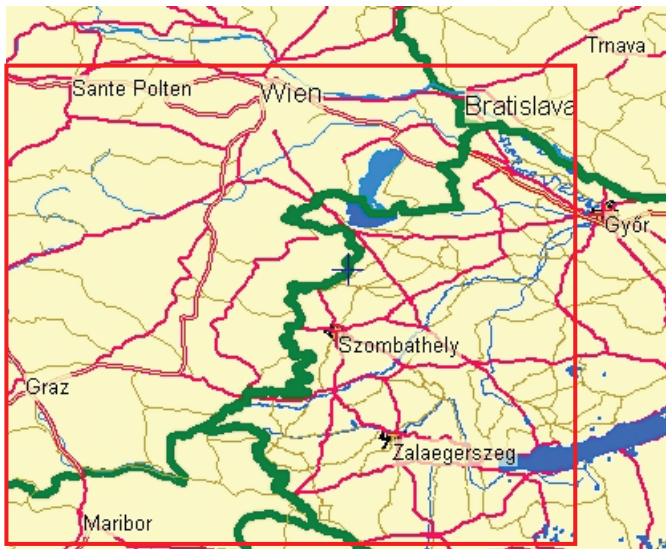
A kialakuló regionális struktúrák lényegesen különböznek egymástól. A Bécs – Pozsony tengely nagyon erős. A Bécs – Pozsony – Győr – Sopron közötti együttműködés fokozatosan erősödik, amely szervesen kapcsolódik a Bécs – Budapest innovációs tengelyhez. A nyugati határ menti területen a Szombathely – Zalaegerszeg – Graz – Maribor négyyszögnek jó esélye van a fejlődésre.

Az osztrák – magyar határ évtizedeken keresztül éles választóvonalaként működött, de a nyolcvanas években mindkét oldalon megélénkültek a kapcsolatok., csökkentek az együttműködést hátráltató tényezők. (Kozma, 2002)A szabad utazás virágzó gazdasági együttműködést eredményezett, az intézményi keretek megalakításával pedig felgyorsult az osztrák tőkebefektetés.

A kapcsolatok erősödését tovább segítette a magyar régiók általánosan kedvező helyzete. A nyugati régióban a gazdasági szerkezet gyorsabban alkalmazkodott a piacgazdaság feltételeihez. Mivel itt magas a munkavállalók iskolai végzettsége, a bérek is növekedtek, ami együtt járt az erősebb vállalkozói aktivitással. Mindehhez hozzájárult még az, hogy a regionális és helyi gazdasági, politikai szereplők felismerték azt, hogy a megerősödő kapcsolatok új lendületet adnak a térségi fejlődésének, és olyan problémákat is orvosolhatnak, mint például a munkanélküliség vagy a bérkülönbségek.

2.5.2 A burgenlandi – Északnyugat-dunántúli határrégió

11. ábra: A burgenlandi – Északnyugat-dunántúli határrégió

A határok mentén élni gyakran bizonytalanságot és kiszolgáltatottságot jelent Közép-Európa keleti felén, míg a Nyugat-európai példák azt igazolják, hogy a határ menti fekvés a társadalmi – gazdasági fejlődésre önmagában nem jelent szükségszerűen hátrányt, sőt kifejezetten előnyös is lehet. Az államok identitásuk és önállóságuk szimbólumaként határokat húznak meg, a társadalmak ugyanakkor arra törekszenek, hogy ezeket a határokat átlépjék, határokon átívelő kooperáció valósuljon meg. A határokhöz fűződő negatív élmény a társadalmon belül is határokat épít (Váradi-Wast-Veider, 2002).

Az európai határok megszüntetésére többféle magyarázat létezik, egyes nézetek szerint a 19. században keletkezett nemzetállamokat le kell bontani, míg egy másik irányzat a világháborúkat lezáró békerendszer hibáinak orvoslását látja ebben. Az utóbbi évek regionális kutatásai (Kozma, 1992, 2002 és Kaiser, 2006) arra hívják fel a figyelmet, hogy a határkérdések problémájának feloldásában igazi eredményt a határ menti regionális együttműködések hozhatnak. Különösen fontos ez számunkra is, hiszen az

első világháborút lezáró béketárgyalás Magyarországot súlyos területvesztéssel, ipari és kulturális központok elvesztésével sújtotta. A trianoni határ megvonása óta eltelt több mint 80 év elegendőnek bizonyult a kommunikatív emlékezet feloldódásához. A múltbéli tapasztalatok, a jövővel szemben támasztott elvárások egyaránt formálják az egyéni és kollektív emlékezetet(Ricoeur, 1999).

Burgenland és Nyugat-Dunántúl történelmileg összetartozó régió. A térség közös történelme miatt sok azonosság fedezhető fel, azonban a határ átjárhatatlansága markáns különbségeket is eredményezett. Burgenland egy perifériára szorult, felzárkózásra váró határ menti tartomány Ausztriában, a lakosság nagy része mezőgazdaságban dolgozó magángazdálkodó. Nyugat-Dunántúl szintén periférikus helyzetű, azonban ellenkező előjellel. Gazdasági szerkezete fejlettebb, mint a magyar átlag, népessége iskolázottabb és képzettebb, településhálózata is viszonylag jobban ellátott, mint az ország keleti részében fekvő régióké.

A regionális együttműködés lehetőségei nyitottak. Magyarország EU - csatlakozásával egyre sürgetőbbé válik az eltérő képzési rendszerek átjárhatóságának biztosítása, a kölcsönös nyelvi képzés támogatása. Határozott és egyértelmű igény jelentkezik mindkét oldalon a nyelvismeret bővítésére, nemcsak az oktatási intézményekben, hanem az át- és továbbképzésekben is.

Az osztrák oldalról érkezőket az osztrák és magyar árrendszer közötti, kedvezően nagy különbség motiválta magyarországi utazásaik során. A viszonylag jó minőségű árucikkek, a földrajzi közelség, a viszonylag egyszerű határátlépés, a baráti kapcsolatok vonzó tényezőnek számítottak. A politikai rendszer és az ahhoz kapcsolódó bürokrácia azonban kedvezőtlen hatást gyakorolt. (Kocsis-Wastl-Walter, 1992)

A Burgenland - Nyugat-Dunántúl határregió *településszerkezete* eltérő. Burgenlandban hiányoznak a gazdasági agglomerációs központok, a térséget a kis- és középvüzetek túlsúlya jellemzi. Ezzel szemben a magyar oldalon inkább a közép- és nagyüzemek dominálnak, vannak ugyan agglomerációs központok, azonban ezek nem tudtak létrehozni átfogó és sokoldalú gazdasági együttműködéseket.

A határ menti kapcsolatokat sajátosan befolyásolja a trianoni békekötés után kialakult új határhelyzet. Az országban egyedül itt vonták meg úgy a határokat, hogy a centrumok, városok magyar területen maradtak (Mosonmagyaróvár, Győr, Sopron, Kőszeg,

Szombathely, Szentgotthárd) és a perifériájuk került át a szomszédos országba. Máshol ez éppen fordítva történt, a fejletlen periféria maradt nálunk, míg a városok, központok átkerültek a határ túloldalára.

Mindennek a rendszerváltás óta különös jelentősége van. A régió ezért is fejlődhetett dinamikusabban, mint a többi magyar régió. A Nyugat – Dunántúlon már egy évtizede elindult és felerősödött a centrumok és perifériájuk kapcsolatrendszerének újraépülése, azaz a városok és valamikori háttérterületeik egymásra találása.

A régió fejlődésének, innovációjának legfontosabb hordozója a *munkaerő*, annak szerkezete, iskolázottsága, aktivitása, képzettsége és rugalmassága. A képzési rendszerek eltérő volta ellenére is jók a határ menti együttműködés feltételei. A régióban jelentős bérkülönbségek vannak. A magyarok szívesen vállalnak munkát Ausztriában, az osztrák termelő tőke magyarországi beruházásokban realizálódik.

A két régiónak és az azokat alkotó államigazgatási szervezeteknek példamutató együttműködése alakult ki az 1990-es évek előtt. Az azóta eltelt időszak még több eredményt hozott. Nőtt a *régió lakosságának térbeli aktivitása*, hiszen a határzónában élő népcsoportok térbeli aktivitásának intenzitására és irányultságára az államhatár áteresztőképessége, az adott államok gazdasági, politikai, turisztikai attraktivitása alapvető hatást gyakorol.

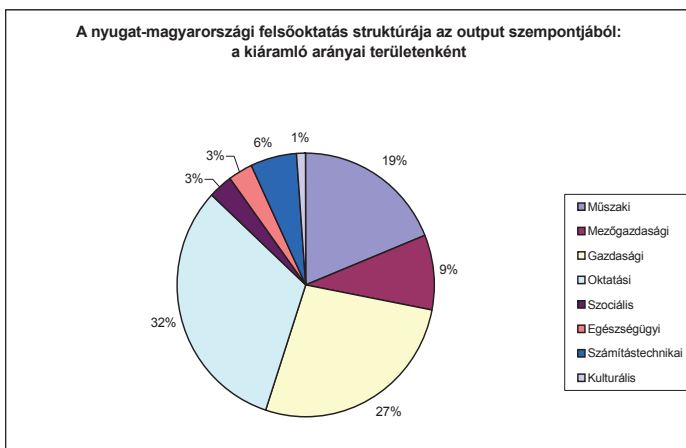
A Nyugat – Dunántúl humán erőforrása és munkaerőpiaca összességében kedvezőbb az országosnál. Bár a régió népessége, hasonlóan Magyarországhoz, csökken, kedvező jel, a vándorlási többlet megjelenése, fokozódása. Mindez azt jelenti, hogy a Nyugat – Dunántúl vonzó az ország más régióiban élők számára. Az idevándorlás mindenképpen pozitív a régió szempontjából, fiatalítja az előregedett populációt, növeli a népesség gazdasági aktivitását s várhatóan kedvezően hat a születések számának emelkedésére is. A munkaerő - piaci együttműködéseknek közel húszéves hagyományai vannak a magyar – osztrák határ mentén, az ingázói egyezmény első tapasztalatai jók.

A Nyugat – Dunántúl helyzete a többi magyar régióhoz képest sajátos. Egyrészt ez az egyetlen régió, amely 1994 óta fizikailag is érintkezik az Unióval, így már korábban kialakultak határokon átnyúló együttműködések: uniós fejlesztési pénzek érkeznek a térségbe, az itt lakók legálisan munkát vállalhatnak Ausztriában.

Másrészt a régió gazdasága dinamikusan fejlődik a külföldi tőkeberuházás miatt. Vonzó térséggé vált a többi régióban élő emberek számára. Nyugat – Dunántúlon adott egy fejlett gazdaság, de *hiányzik ehhez a helyi felsőoktatás és kutatásfejlesztés.*

A felsőoktatás helyzete Nyugat-Dunántúlon nem megnyugtató. A régióban működő felsőoktatási rendszer elaprózódott. Számos, kicsi felsőoktatási intézmény van a régióban, elsősorban főiskolák, azonban igazi nagy egyetem nincs. (Várhatóan a nemrég alapított győri Széchenyi István Egyetem fogja ezt a funkciót ellátni.)

12. ábra: *A nyugat-magyarországi felsőoktatás struktúrája az output szempontjából: a kiáramló arányai területenként (Forrás: Jensen - Miszlivetz, 2002)*

Minőségi problémákat vet fel az, hogy az akkreditált kurzusoknak csak kis hányada akkreditált egyetemi kurzus, magas a nem nappali tagozatos hallgatók száma, a fizikai infrastruktúra sem kielégítő. A régió felsőoktatásában teljes munkaidőben dolgozók aránya 1,5%-kal, az egyetemi végzettségűek foglalkoztatottsága 3%-kal marad el a kívánt mértéktől. Az egyetemi diplomával rendelkező tanároknak a tanulókhöz viszonyított aránya is alacsonyabb, mint az országos átlag. A felsőoktatás szempontjából a régió túlságosan zárt.

Az orvosi képzés teljesen hiányzik a régió felsőoktatási szerkezetéből. Ez abból adódik, hogy ezek a képzések kizárólag egyetemi szinten folynak, s a régió intézményeinek többsége főiskolai szintű.

A képzés nagy része (27%) főiskolai szintű gazdasági képzés. A műszaki és természettudományos szakok szintén nagy arányban képviseltetik magukat (19%), ami a gépiparra és gyógyszeriparra támaszkodó helyi gazdaság igényeihez igazodik. Az oktatáshoz kapcsolódó képzésben részt vevők aránya (32%) megegyezik a helyi vagy akár az országos munkaerőpiacon képviselt arányukkal. Az egészségügyi vagy a szociális képzést választók aránya (3%) szintén megegyezik a foglalkoztatásban képviselt arányukkal.

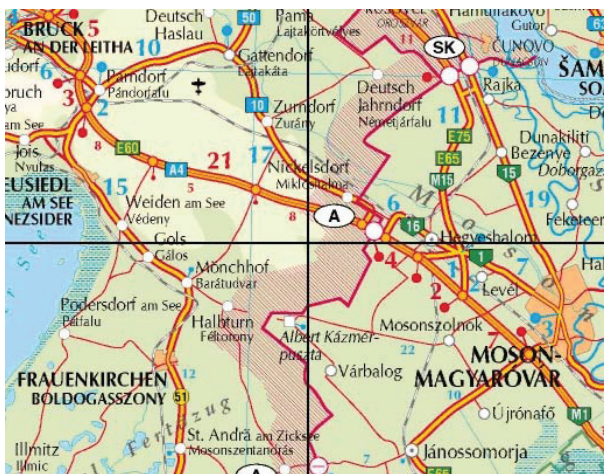
A régió idegen-nyelv ismeretét a német nyelv jellemzi. Az 1941. évi adatok alapján a térségben élők több mint 15%-a beszélte a német nyelvet. Az 1990-es népszámlálás alkalmával ez az érték már csak 5-10%- volt.

Osztárak – magyar viszonylatban kultúránk azonos gyökerei, a közös történelmi múlt, a közel hasonló geopolitikai helyzetünk lehetővé teszi, hogy egymás irányába még az eddigieknél is nyitottabbak legyünk. A határszéli régiókban mindennapos kihívás az etnikai, kulturális, nyelvi sokféleség. A személyes találkozások jó alkalmat teremtenek egymás gondolkodásmódjának megismerése, a tökéletes bizalom kialakítására. Ehhez célszerű felhasználni az egymással való kommunikáció minden lehetséges formáját. A nyelvismeret nagyon fontos, mással nem pótolható. Léteznek azonban olyan találkozási formák, amelyek a régió lakosságát egymás természetes és visszatérő partnerévé teszik. Ilyenek lehetnek a különböző települések közötti rendezvények, fesztiválok, amelyeket visszatérő rendszerességgel szerveznek meg. A határ menti iskolák partnerkapcsolataik során részt vehetnek egymás iskolai rendezvényein nemcsak a gyermekek, hanem azok szülei is.

Fontos szerepet tölthetnek be a szomszédos önkormányzatok, egyesületek, egyéb szervezetek közötti rendszeres kapcsolatok. A kulturális együttműködés lehetőségei szinte végtelenek, a helyi médiák együttműködése nagyon eredményes lehet. Régóta foglalkoztatja a régió lakóit egy győri Burgenland-ház és egy kismartoni Pannónia-ház működtetésének gondolata.

2.5.3 Mosonmagyaróvár helye és szerepe térben és időben

13. ábra: Mosonmagyaróvár és vonzáskörzete

A város és környéke, a történelmileg kialakult Moson megye tulajdonképpen egy földrajzi egységnek tekinthető, amely magában foglalja a Fertő-tótól a Dunáig, s a Rábcatól a Lajta-hegységig terjedő síkságot. Ebben a tájegységben Mosonmagyaróvár, illetve a területén lévő egykori települések mindig jelentős nagytérési kapcsolatok metszéspontjában helyezkedtek el. Elég, ha rátekintünk a térképre, és azonnal szemünkbe tűnik, hogy az egyetlen járható útvonal a Duna és a Hanság mocsarai között csak itt húzódhatott. Történelmi léptékben a dél-német területekről Pannóniába (kelet-nyugat), valamint a Cseh-medencéből a Mediterráneumba (észak-dél) futó útvonalak találkoztak itt.

Már a rómaiak idejében is a Duna menti limes útvonala a Vindobona (Bécs) – Carnuntum (Petronell) – Ad Flexum (Magyaróvár) – Arrabona (Győr) – Aquincum (Óbuda) nyomvonalon haladt. Ennek Ad Flexum jelentős állomása volt.

A hely katonai, védelmi és kereskedelmi jelentősége abból adódik, hogy a Hanság mocsaras területe csak egy keskeny közlekedősvárat hagyott, amelyen a kelet-nyugati út, valamint az egyik fontos észak-déli útvonal, a Baltikumot a Földközi-tenger térségével összekötő un. „borostyánút” szolgált hadászati és kereskedelmi célokat. Ez a tény

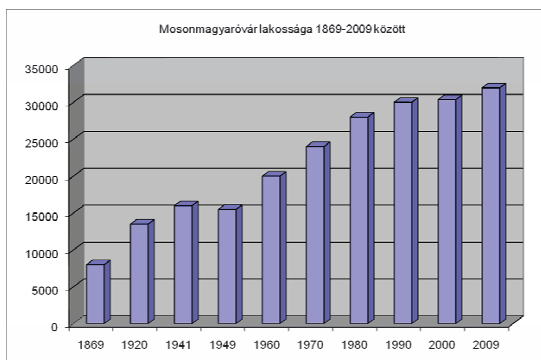
meghatározó volt a vidék történetében és ma is jelentős szerepe van a régió szempontjából Nagyjából ezen a nyomvonalon jött létre az egyik nagytérégi , Duna-menti út. Visegrád és Esztergom királyi és egyházi székhelyek Pozsonnyal, illetve Béccsel való kapcsolata is e vonal fejlődését erősítették. Az újonnan kialakuló útnak hadi és kereskedelmi jelentősége egyaránt volt.

A *török hódoltság* idején az utak menti nagytérégi kapcsolatok nagyrészt felbomlottak. A XVI. századtól kezdve először ebben a térségben – majd az ország nagy részére kiterjedve – a bécsi orientációjú mezőgazdasági árutermelő jelleg vált meghatározóvá.

A városnak a *dualizmus korszaka* hozta meg a máig meglévő arányú és szerkezetű, igazán jelentős változást a település életében. A XIX. század végén és a XX. század elején Magyaróvár a *Magyar Királyi Gazdasági Akadémia* új létesítményeivel, a letelepedő üzemek és körük szerveződő lakótelepek kiépítésével a középvárosi léptékű települések sorába lépett (14.sz. ábra).

Az *I. világháborút* követő határkijelölések, majd az utódállamok ezt követő elzárkózási politikája a térségi kapcsolatok fejlődését megszakították, a korábban kialakult kis- és nagytérégi kapcsolatokban visszaesés következett be. Ez a határ mindkét oldalán károkat okozott. Mind Pozsony, mind Mosonmagyaróvár, de részben Bécs is egy nagy birodalom középpontjából kis utódállamok perifériális helyzetébe került.

14. ábra: Mosonmagyaróvár lakossága 1869-2009 között

A II. világháborút követően a térségi együttműködések még inkább visszaestek, a város a határközelség miatt „feketelistára” került, nyugat felé csak informális kapcsolatok léteztek, az ország más részeit alakító központi beruházások elmaradtak. Ennek köszönhetően viszont megmaradtak a belvárosi régi épületek, s a természetbe sem avatkoztak be olyan drasztikusan, mint az ország más területein.

A XX. század végén az európai integráció keretén belül újra erősödni kezdtek a nagytérségi kapcsolatok. Vonatkozik ez a személyi és áruszállítási viszonyokra, a technológiai transzferre és ennek területi kihatásaira is.

A határhelyzet mindig más, mint az ország belső részeinek a helyzete. Ez általában hátrányos helyzetet, részben előnyös helyzetet jelent. Az elmúlt évtizedekben ez egyértelműen hátrányos volt, csak néhány éve változott a helyzet és főleg itt, a nyugati határ mentén (Rechnitzer, 1999).

A kis települések esetében az egyik legjelentősebb probléma a *központok elhelyezkedése*, távolsága. Magyarországon az első világháború utáni megváltozott helyzetben az ország belsejében fekvő települések határ mentiekké váltak, sok helyen a régió központjai más országokba kerültek át és a hozzá kapcsolódó települések Magyarországon maradtak, új központok a nagyobb falvakból nagyon nehezen alakultak ki.

Más helyzet alakult ki itt, az ország nyugati felén. A központok megmaradtak magyar területen és a burgenlandi határ menti kis települések maradtak centrum nélkül.

Jellegzetes a történelmileg kialakult *településszerkezet* is. A nyugati határ mentén északról délre haladva egyre több a kis település, néha csak néhány száz lakossal. Eltérő a lakosság összetétele is, a demográfiai, kulturális helyzet és a vallási összetétel is. A lakosság korszerkezetével függ össze, hogy amikor az elvégzett iskolai osztályok átlagos számából településszintű térképet készítünk, nem kapunk annyira jelentős eltérést, mint amit várunk, bár a területi különbségek így is szembe tűnők., amelyek valószínűleg a nyugati határmenté városainak dominanciájával és a keleti peremvidék városhiányaival magyarázható (Híves, 1992).

Győr – Moson – Sopron megye oktatásstatisztikai mutatói messze az országos átlag felett vannak, de mégis az iskolák, az oktatás és a kultúra évtizedeken keresztül

hátrányba szorult. A költségvetés jelentős részét a műemléki felújítások kötötték le, mivel ebben a megyében található az ország műemlékeinek jelentős része. Napjainkban az iskolafenntartó önkormányzatok az oktatási intézményeik racionalizálására törekednek, hiszen a megőrkölt iskolák fenntartása komoly önkormányzati támogatást igényel. Talán Mosonmagyaróvár is sikerrel indulhatna az *iskolaváros* címért folyó versenyben, hiszen oktatási intézményeinek története egyrészt évszázadokra nyúlik vissza, másrészt magában foglalja *az óvodától az egyetemig tartó teljes intézményi kínálatot* (Makk, 2007b).

A városban nyolc óvoda, hat általános és öt középiskolában folyik oktató-nevelő munka, közülük egy egyházi fenntartású. Az általános iskolák közül kettő gimnáziummal, kettő pedig szakközépiskolával kapcsolatosan működik.

A város nagy hagyományokkal rendelkező *felsőoktatási intézményét 1818-ban* alapította Albert Kázmér szász - tescheni herceg azzal a céllal, hogy a Habsburg-birtokok számára felsőfokú képzettségű szakembereket biztosítson. Ez az intézmény 1949 – 1954 közötti néhány éves megszakítással folyamatosan működik, s a 19. század végére nagy hírnévre tett szert az ott dolgozó neves tudósok munkája nyomán.

A Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Karán az oktatók száma 88 fő, a tudományos kutatók száma négy fő. Összesen 1146 hallgató tanul az intézményben. A nappali, levelező és távoktatási és doktori képzésben agrármérnöki, élelmiszer minőségbiztosítási, növényvédelmi és szaktanácsadó szakon tanulhatnak a hallgatók, akiknek a többsége a nemzetközi kapcsolatok révén több hónapos gyakorlaton vehet részt Ausztriában, Németországban, Dániában, Svájcban, Angliában, Norvégiában, Franciaországban és Olaszországban.

Az egyetem a hallgatók számára kb. 100 km-es körzetben a több karú, több fokozatú képzéssel, a tudományos kutatási lehetőségek szélesítésével gazdag profilú kínálatot, minőségi képzést biztosít, kapcsolatrendszereivel segíti a diákok külföldi tanulmányait, illetve a határainkon túl élő magyarság anyanyelvű harmadfokú oktatását.

Mosonmagyaróvár a rendszerváltás előtti évtizedekben jellemzően ipari városként szerepelt a köztudatban, s nem is alaptalanul. A munkaképes lakosság 80%-a gyárakban dolgozott – ez 10-12 000 ipari munkást jelentett – a keresőknek csak mintegy 20%-a talált munkahelyet a második és harmadik szektorban.

Nem nélkülözheti a város a jövőben sem a mezőgazdaságból adódó lehetőségeket. Az egyetemi oktatás, kutatás, termelés és feldolgozás koordinált összefogása egyre inkább kiegészül a szaktanácsadói tevékenységgel, segítséget nyújtva az induló mezőgazdasági vállalkozóknak nemcsak a termelésben, hanem a piacra jutásban is.

Magyarország és Ausztria mezőgazdasági együttműködése régi múltra tekint vissza. Az Osztrák-Magyar Monarchia alatt Magyarország volt Ausztria legfőbb gabona- és más mezőgazdasági termékszállítója, ugyanakkor főként Németországon és Ausztrián keresztül áramlottak hozzánk a fejlettebb Nyugat-európai termelési technikák és módszerek. A mezőgazdasági képzési és kutatási együttműködés különösen a határ menti intézményekben ért el magas fokot, így például Mosonmagyaróváron.

Magyarország számára ma is nagyon fontos az együttműködés. A négy évtizedes iparosítás ellenére továbbra is a mezőgazdaság marad gazdaságunk egyik legfontosabb szektora. Ez nem annyira az ágazat népgazdasági súlyában, mint jelentőségében nyilvánul meg. A mezőgazdaság ugyan csak 15-16%-át adja a GDP-nek és a foglalkozottak 13 %-át köti le, de termelésének színvonala messze meghaladja sok más ágazatét (Gimesi, 1992).

A település *jövőképe*, már csak földrajzi helyzetéből adódóan is, szorosan kötődik ahhoz a folyamathoz, amelynek a végeredménye az európai uniós tagság lett. Egy település azzal tudott hozzájárulni a csatlakozáshoz, ha polgárai számára biztosítja a felkészülés feltételeit.

Mosonmagyaróváron az évek óta *intenzív nyelvoktatási programokkal* kiegészített oktatás, a szakoktatás következő évtizedek munkaerőigényéhez való igazítása, a település környezeti állapotának védelme, a regionális gondolkodás erősítése a térségi kapcsolatokon keresztül, mind azt a célt szolgálja, hogy a csatlakozás előnyei ellensúlyozzák az esetleges hátrányokat.

Kedvezően hat a város jövőjére *földrajzi fekvése*, amelyben a település továbbra is egy dinamikusan fejlődő közép-európai térség központjában helyezkedik el. A várost a *határmentiség* közvetlenül be tudja kapcsolni az osztrák és a szlovák határ menti kistérségek turisztikai – gazdasági – kulturális – oktatási együttműködésébe.

Sok előnnyel járhat a meglévő és továbbfejleszthető térségi kapcsolatrendszer, amely egyaránt vonatkozik a várost körülölelő kistérségre és a régióban kialakítható közös fejlesztési programokra. A város és térsége természeti adottságai az egyik legdinamikusabban fejlődő gazdasági ágazat – a turizmus – számára kínál ma még kihasználatlan lehetőségeket. Az egyetemi oktatás jelenléte a városban alapja lehet a továbbfejlődő tudományos centrumoknak és kisugárzó szellemi erő a tevékenységi körébe tartozó vállalkozásoknak.

2.5.4 A helyi társadalom és a határregiók igények megjelenése az oktatási intézmények programjában (a partneri igények)

A napjainkban zajló társadalmi változások, a helyi politikai erőviszonyok és érdekcsoportok sajátos alakulása miatt egyre többen formálnak jogot arra, hogy beleszóljanak egy-egy oktatási intézmény életébe. Az ott tanulók vagy dolgozók számára nem mindegy, hogy a sokféle érdek közül melyik győzedelmeskedik, melyik jut érvényre. A helyi társadalom, a helyi politika, egy-egy település önállóságának elvesztése vagy éppen visszanyerése, a helyi tradíciók, az adott térség gazdasági helyzete, földrajzi fekvése, határregiók helyzete meghatározó az érdekérvényesítés folyamatában (Setényi, 1996, 1999).

Az oktatási intézményeket a fenntartó oldaláról vizsgálva is érdekes képet kapunk, hiszen megszűnt az előző évtizedekre jellemző kizárólagos állami fenntartás, a fenntartói pluralizmus miatt sokszínűbb lett a magyar oktatási rendszer.

Azonban még változatosabb kép alakul ki, ha a kérdést abban az értelemben vizsgáljuk, hogy kik azok, akik valamilyen módon kapcsolatba kerülnek az iskolával, kik válnak érdekeltté és érdekeiket hogyan kívánják érvényre juttatni? Az oktatási intézmények életére milyen hatással vannak a különböző érdekcsoportok közötti eltérések vagy érdekezonosságok?

Az oktatási intézmények partnerazonosító minőségfejlesztési tevékenységükkel tudják a körülöttük lévő érdekcsoportok igényeit, elvárásait, az iskolára ható számos tényezőt azonosítani. Ennek ismeretében olyan programot, olyan képzési kínálatot tudnak biztosítani, amely továbbra is vonzóvá teszi iskolájukat lakóhelyükön és annak környékén.

A nevelési-oktatási intézmény legfontosabb partneri csoportját a gyermekek, tanulók alkotják, igényeiket (elégedettségüket – elégedetlenségüket) gyakran egy másik partneri csoport, a szülők közvetítik az iskola felé. Meghatározó e folyamatban a tanulók életkora, hiszen kisgyermekkorban a tanulók – szülők igénye alapvetően egybeesik : gyermekközpontú oktatást várnak.

A továbbtanuló gyermek szándéka és a szülő igénye azonban már gyakran eltér. Hazánkban a demográfiai hullám levonulásával folyamatosan csökken a tanulók száma. Ezzel párhuzamosan általánossá válik a középiskola expanziója és egyre nagyobb korosztályi csoportok kerülnek be a felsőoktatásba. A hagyományos szakképzés felszámolásával olyan nagy tanulótömegek lépnek be az érettségire adó képzésbe, akiknek eredményes és hatékony képzésére a középiskolák még nincsenek felkészülve.

Napjainkban a középfokú oktatásban résztvevők egy része nem a tanulás miatt jár középiskolába, hanem egyszerűen azért, mert az oktatáson kívül nincs számukra hely. Sok tanuló esetében a család ma nem annyira támogató, mint a tanulásban inkább akadályozó tényezőként jelenik meg. A helyi társadalom és a földrajzi környezet - adott esetben a határregión – sajátosságaira építkező helyi oktatáspolitikai alapvetően meghatározza a fiatalok további életútját.

Az intézményi érdekcsoport másik fontos csoportját a szülők alkotják. A szülők iskoláztatási szokásaiban is megfigyelhetők változások. A korábbi „tankötelezettség-központú” szemléletet mind tudatosabb iskoláztatási stratégiák váltják fel. Kialakulóban van az a fizetőképes „elit”, amely az óvoda, iskola vagy felsőoktatási intézmény teljesítménye mellett (Hova juttat el? Milyen papírt ad?) a tanulás nyugodt, szorongásmentes körülményeit is igényli. A középiskolai verseny erősödése miatt erősödik a középosztályi szemlélet, amely gyermekei iskoláztatásakor elsősorban nevet és továbbtanulási esélyt kíván szerezni. A gyors munkába állást lehetővé tevő szakmunkásképzés leépülése miatt a családi gazdálkodás és pénzkereset szempontjai is erősödnek majd a középfok világában.

A szabad iskolaválasztás a szülőket valódi vásárlókká teszi. Különösen érvényes ez a határ menti településeken, ahol a határ könnyen átjárható. A nyelvtanulást fontosnak tartják, ezért a nyelvoktatást pedagógiai programjukban előtérbe helyező oktatási intézményeket választják. Különösen népszerű a térségünkben a német nemzetiségi

nyelvoktatást nyújtó általános iskola, hiszen az itt tanuló gyermekek magas óraszámban tanulják a német nyelvet. Határrégiókban arra is van példa, hogy a szülők az alapfokú képzés második szakaszában a burgenlandi vagy bécsi intézményeket választják gyermekeik számára. A két tannyelvű gimnáziumban érettségizőknek pedig egyenes az útjuk – felvételi eljárás nélkül - a bécsi felsőoktatási intézményekbe.

Az oktatási intézmények legmeghatározóbb csoportját a *nevelőtestületek* és a nem pedagógus munkatársak jelentik. Nem mindegy, hogy a pedagógusok és a technikai személyzet milyen viszonyban áll magával az intézménnyel, hogyan érzi magát adott szervezeti kereteken belül, az iskola pedagógiai programjában megfogalmazott célok megvalósítása csak közösen valósítható meg. A napjainkban jelentkező „gyermekhiány” miatt az oktatási intézményekben dolgozók alapvető érdeke az „utánpótlás” biztosítása, hiszen munkahelyük léte, így saját létbiztonságuk függ ettől. Ezt pedig úgy tudják elérni, ha a környezetük, a határrégió igényeihez alkalmazkodnak, olyan minőséget teremtenek, amely megfelel önmaguk és az iskolát választók számára is.

Az oktatási intézmények számára kedvező fordulat lenne a tulajdonosi szemléletű *fenntartói* megközelítés, melynek elemei : tekintettel van az iskola szakmai autonómiájára, az intézmény fenntartását közösségi befektetésnek tekinti, és annak hozadékára kérdez rá, a korábbi intézményközpontú szemléletet vevőközpontú megközelítéssel váltja fel, folyamatos kapcsolattartásra törekszik, önkormányzati fenntartás esetén : felöleli az önkormányzat és az iskolák szakmai kapcsolatának egészét, tekintettel van a helyi közjót képviselő iskolafenntartói érdekekre.

Az 1990-es évektől kezdve a közoktatás területén folyamatosan piaci versenyhelyzet alakult ki, mely arra ösztönözte az oktatási intézményeket, hogy minél magasabb színvonalú programokat kínáljanak. A verseny alapvető célja a gyermekek megszerzése volt, azaz az adott intézmény – a fogyasztói igényeknek megfelelő – vonzóvá tétele elsősorban az iskola fennmaradása érdekében. Az egy településen belül működtetett azonos iskolafokon álló intézmények között az egészséges versenyszellem lenne a kívánatos.

Szerencsés, ha az iskolának megalapozott ismeretei vannak a tanuló életútjának előző és következő állomásairól, hiszen ez is befolyásolja pedagógiai munkájának megtervezését, kivitelezését. Pl. általános iskola esetében fontos az iskola körzetében

működő óvodák nevelési programjának ismerete, azok beépítése saját pedagógiai programjába. Ha az intézmény sikeres akar lenni, természetesen számol azzal, hogy a környezetében milyen középiskolák működnek, melyek a legnépszerűbbek, milyenek a beiskolázási tapasztalataik, eredményeik. Szoros együttműködés szükséges az egymásra épülő – képzési jellegükben azonos – iskolafokok között. (Pl. egy településen belül működő nemzetiségi óvoda, nemzetiségi általános iskola, nemzetiségi gimnázium)

Az iskola nemzetiségi jellegének megfelelően közvetlen partnerként jelentkezik *a helyi kisebbségi önkormányzat*, amely azzal a szándékkal vesz részt az intézményt érintő számos döntésben - véleményez, egyetértési jogot gyakorol -, hogy a helyi közösség népszokásait, hagyományait, kultúráját és anyanyelvét megőrizze az óvodai, iskolai oktató-nevelő munkán keresztül. Határ menti szituációban aktív kapcsolatot épít ki az anyaországgal, kooperációs tevékenységével segíti a kisebbség és az anyaország közötti projektek lebonyolítását.

A határ menti régió iskolája akkor tud partnereinek az igényeihez igazodva működni, ha azokat pontosan megismeri. Szükséges a megismert vélemények, elégedettség-elégedetlenség feldolgozása, összegzése.

Fontos szempont a feldolgozás folyamatában az, hogy az adott intézménynek soha sem az egyes igényeknek kell megfelelni, hanem saját minőségfogalmát kell megalkotni a megismert igények alapján. Lényeges szempont az iskolai munka megtervezésében az, hogy az iskolahasználók mennyire elégedettek a különböző iskolai szolgáltatásokkal, biztosított-e a határ menti oktatási intézmények átjárhatósága. Mennyire fedi le egymást az iskolai szolgáltatás és a szolgáltatást igénybevevők igénye, tudja-e követni a változó igényeket az intézmény, a helyi oktatáspolitikai?

A fogyasztói igények meghatározása az oktatásban nem könnyű feladat, hiszen a szolgáltatást igénybe vevő (gyermek, szülő) és a szolgáltatásért fizető (fenntartó) nem ugyanaz a személy. A nevelési – oktatási intézmény nincs könnyű helyzetben, amikor teljesen eltérő fogyasztói igényeket kell kielégítenie. A szülők-gyermekek alapvető érdeke a magas színvonalú, költségigényes oktatás (csoportbontás, informatikaoktatás, idegen nyelvek oktatása), a fenntartó viszont gazdaságos és olcsó működtetésre törekszik. Az intézmények működésére természetesen hatással vannak még: más iskolák, a következő oktatási szint, a munkaerőpiac, - esetünkben a határ közelsége -

stb. Létezésüket, elvárásait természetesen figyelembe kell venni az intézményi munka tervezésénél, a minőségfogalom kialakításánál.

A mosonmagyaróvári német nemzetiségi Móra Ferenc Általános Iskola a *tanulók igényeit* többféle módon mérte fel : kérdőívek, kiscsoportos beszélgetések segítségével, diák-önkormányzati fórumokon, az iskolai programok, szakkörök látogatottsága alapján, erőter-analízis (pl. a tanulást hátráltató vagy segítő tényezők felmérése), tantárgyi kötődésvizsgálat, tanulói időmérleg segítségével.

A *szülői vélemények* megismerésére a kérdőíven kívül számos lehetőség kínálkozik: szülői fórumok (iskolaszék, szülői munkaközösség) , fogadóóra, szülői értekezlet, tanulmányi kirándulás, családlátogatás, család-iskola kapcsolatának feltérképezése. A társadalmi környezet valamennyi, az iskolával kapcsolatos *szükséglete* két csoportra bontható : hivatalos, valamint nem hivatalos szükségletekre. Hivatalos szükséglet egy-egy tantervi követelmény elérése, nem hivatalos szükséglet például tanulóink részvétele városunk német hagyományőrző rendezvényein.

Az elvárások az *iskolai tevékenységek* szempontjából is csoportosíthatóak : vannak olyan elvárások, amelyeket az iskola teljesít, kielégít, de olyanok is vannak, amelyeket nem teljesít. Más szóval bizonyos körben funkcionál, míg más körben nem.

Az igények, vélemények felmérése tervszerű előkészítő munkát igényel. Más-más módszer lehet eredményes a szülők, tanulók, a fenntartói vagy egyéb partneri vélemények méréséhez. A felmérés, a tájékozódás jellegétől függően kell meghatározni a mérés időpontját (pl. a tanév mely szakasza), gyakoriságát (pl. évenként – két évenként), a mintavételi eljárások kialakítását, az objektív és nyitott módszerek kialakítását (elégedettségvizsgálat, elégedetlenségi vizsgálat, igények azonosítása), a minta nagyságának és összetételének reprezentatív meghatározását, az igényfelmérés gyakoriságának megtervezését, az ismételhetőség és az összehasonlíthatóság kritériumának való megfelelést.

Az *igények elemzésére* akkor kerül sor, amikor elvégezzük a nyitott önértékelését és azt összevetjük a partnerek által megfogalmazott igényekkel. Az összehasonlító elemzés kiterjed : az elvárások fontossági sorrendjére és az elvárások azonosságára, eltéréseire. A közvetlen megkérdezésen alapuló módszereken kívül felhasználhatóak a közvetett mutatók is, amelyek különböző forrásokból származnak : pl. szülői panaszok,

továbbtanulási eredmények, sikeres nyelvvizsgák száma, az iskola iránti szülői érdeklődés a településen és környékén, rendezvények látogatottsága. Az igények elemzésének célja az, hogy az iskolával szemben támasztott elvárásokat összedolgozzuk nemes szakmai küldetéssé (Makk, 2000, 2004).

A határ menti igényeknek is megfelelni akaró német nemzetiségi általános iskolát az iskolahasználók azért választják, mert gyermekük számára a korai nyelvtanítás lehetőségét szeretnék biztosítani. A közvetlen partnerek elvárják, hogy az intézmény EU - kompatibilis legyen, ne jelentsen problémát egy esetleges ausztriai iskolaváltás. A szülők szorgalmazták, sokszor maguk is szervezik a különböző határ menti együttműködések, projekteket. Fontosnak tartják, hogy gyermekeik a német nyelvet a kommunikációs eszközként tudják használni. Céljuk, hogy általános iskolás gyermekük a 8. évfolyam végén legalább alapfokú nyelvvizsgát tudjanak letenni, egy részük képes legyen a középfokú nyelvvizsgán is megfelelni.

2.5.5 Az idegen-nyelvtanítást segítő együttműködési lehetőségek a magyar – osztrák határ mentén

Az európai integráció felgyorsulásával egyre nagyobb szerepet kap az idegen nyelvek tanítása, a határ menti pedagógiai együttműködés, amelyet nagy mértékben meghatároznak a már jól működő gazdasági, kulturális, jogi és történelmi kapcsolatok tapasztalatai is. Az európai politikai, társadalmi és gazdasági fejlődés megköveteli, hogy – a nemzeti identitás megtartása mellett – a pedagógusok és a tanulók határ menti regionális, majd európai tudattal rendelkezzenek. Ennek nélkülözhetetlen eleme az idegennyelv-tudás és a kooperációs készség fejlesztése.

A korai nyelvtanulás segítő mosonmagyaróvári *óvodai nyelvtanulási programok* a német nemzetiségi alapfokú képzést segíti, amelyek a határrégió óvodai programjának együttműködését tükrözik. A Bécs - Pozsony – Mosonmagyaróvár oktatásirányítói közötti együttműködésnek köszönhetően rendszeresek az óvónői továbbképző programok.

Az iskolai nyelvtanítás lényege az elsajátított nyelvi ismeretek segítségével megvalósuló nyelvi cselekvés. Az idegennyelv-ismeret tipikusan eszköztudás, ugyanúgy mint az anyanyelvi beszéd, olvasás és írás. A nyelvismeret alkalmazása, azaz a nyelvi cselekvés ennek megfelelően legtöbbször a tanórán kívül valósul meg. Ez az alapgondolat

realizálódik a mosonmagyaróvári német nemzetiségi általános iskola pedagógiai tevékenységében.

Az 1976-ban alapított *német nemzetiségi Móra Ferenc Általános Iskola* Mosonmagyaróvár „városközponti” területén, az akkor felépülő, új lakótelepeken jelentkező demográfiai hullám levezetését szolgálta. Az évfolyamonként 4 párhuzamos osztállyal működő intézmény nem számolva a határ közelében élő német származású lakosság igényével testnevelés tagozatos jelleget kapott, ennek hangsúlyozására nagyméretű tornatermet és tanuszodát is építettek.

Néhány évvel később Mosonmagyaróvár *földrajzi helyzetét és a szülők igényeit figyelembe véve* lakossági kezdeményezésre megkezdődött a német szakosított tanterv szerinti oktatás is. A település mindkét városrészében élő német anyanyelvű lakosság a két világháború közötti időszakban német nyelvű iskolákban tanulhatott. 1993-ig kellett várni, míg a városban működő német kisebbségi szervezetek és a szülők kezdeményezésére a település önkormányzata hozzájárult nemzetiségi osztályok indításához, s újra lett „*német általános iskolája*” a településnek.

Az intézmény életét alapvetően a helyi, megyei és országos kisebbségi érdekképviselletekkel való kapcsolat határozza meg. Említésre méltó a nemzetközi oktatásügyi szervezetekkel való együttműködés is illetve a Magyarországgal szomszédos országokban kialakított partnerkapcsolat is. Burgenlandban Andau (Mosontarcsa) Frauenkirchen (Boldogasszony), Csallóközben Senec (Szenc) és Partiumban Satu-Mare (Szatmárnémeti).

Az iskola *hagyományos rendezvényeiben* meghatározó a német jelleg. Műsorai és rendezvényei a városban és környékén élő német származású lakosságot, gyakran a határ túloldalán lévő partneriskolák tanulóit és szüleit mozgósítja. Hivatalos ünnepélyei, kiadványai, évkönyve, bizonyítványa kétnyelvű.

Az iskola pedagógiai programja, minőségfejlesztése során kitűzött célja között is deklarálja, hogy

„az intézményben az általános alapműveltséget megalapozó német nyelvű oktatás folyik, azaz a határ menti társadalom felnőttkorban betöltendő szerepeihez szükséges ismereteket alapozza meg”¹⁸.

Az intézmény nevelőtestületének egy része maga is beszél németül, az idegen nyelv tanítását német anyanyelvű vendégtanárok is segítik.

Az iskola által átadott egységes kultúra segítségével a tanulóknál megerősödik az érzés, hogy egy nagyobb közösség tagjai, *integrálódnak a határ menti társadalomba*. Nemzetiségi iskola lévén különösen fontos, hogy a német kisebbségi osztályokban tanulók magyarságukat vállalva, a német kisebbség hagyományait tisztelően tartók, szűkebb szülőföldjüket, régiójukat jól ismerő fiatalok legyenek.

A tanulók jó anyagi háttérrel rendelkező családokból érkeznek. A szülők egy része a helyi elitet képezi. A szülői munkaközösség, az iskolaszék tagjai a helyi közéletben résztvevő, közszereplést vállaló személyek. A szülők nagy részének legalább középfokú iskolai végzettsége van, a megkérdezett diplomások is kivétel nélkül a sajátjuknál *magasabb iskolai végzettség* megszerzését szeretnék gyermekük számára. A tanulók egy jelentős része a helyi német két tannyelvű gimnáziumban folytatja tanulmányait. A helyi német két tannyelvű gimnázium vagy a bécsi Európai Középiskola után megfelelő szülői - anyagi támogatással egyenes út vezet a bécsi közgazdasági vagy jogtudományi egyetemre, ahova - külön egyezmény alapján eddig is, az EU-hoz való csatlakozás óta - felvételi eljárás nélkül juthatnak be.

Az intézmény tanulólétszáma kiegyensúlyozottan magas (általában 700 fő), ezzel a település legnagyobb általános iskolája. A szülők iskolaválasztása a nyelvtanítás és a határ menti együttműködések iránt elkötelezett iskolával szemben évek óta nem csökken. Magas létszámú, 30 fős osztályaiban a város általános iskolás korú lakosságának 23%-a tanul (1999), míg a fennmaradó 77% a település további nyolc általános iskolába jár. 2009-ben az iskoláskorú tanulók 35%-a tanul az intézményben.

A nemzetiségi osztályok tanulói jó eséllyel jelentkeznek a helyi vagy osztrák középiskolákba.

¹⁸ Móra Ferenc Általános Iskola Pedagógiai programja, 2004. Mosonmagyaróvár

A nemzetiségi általános iskola nagy kihívásként éli meg a nemzetközi együttműködésben való részvételt, hiszen az iskola alapfokú előkészítő munkája több ország oktatási rendszerének integrációjában valósul meg. Másrészt mert a többnyelvűség a mindennapok valósága, harmadrészt a határrégiós, európai dimenziókban való gondolkodást idegen nyelven közvetítő ismeretanyag átadásával, képességek és készségek kialakításával. Nem utolsó sorban azért, mert a többnyelvű közösségben a nemzeti és határ menti identitás tudatosítására és minőségi képviselésére is mód nyílik.

A mosonmagyaróvári **Kossuth-gimnázium** innovációs folyamata 1987-ben indult, a hazai iskolák között elsőként vállalta a **magyar – német (ún. két tannyelvű) oktatás kísérletét**. A kötelező orosz nyelv tanítás időszakában ez átütő reform volt, új korszakot nyitott meg a magyar oktatásügyben. A két tannyelvű képzés ablakot nyitott Európára a külföldi tanárok, a diákeszerék, az iskolalátogatások, a nemzetközi konferenciák és oktatásügyi kapcsolatok révén.

A gimnázium élve az összes lehetőséggel, mára az Osztrák Kultuszminisztérium egyik legfontosabb bázisiskolája lett, érettségi bizonyítványa az Ausztriában szerzettel egyenértékű. A magyar középiskolák közül az egyetlen volt az EU csatlakozás előtti időszakban, amelynek tanulói felvételi vizsga nélkül és tandíjmentesen tanulhatnak az osztrák felsőoktatásban. Az osztrák Kultuszminisztérium a vendégtanárok delegálására és oktatási eszközökre évi 2,5 millió eurót költ a közép – kelet – európai országok vonatkozásában. A szakmai együttműködés alapja az osztrák és magyar tanárok által kidolgozott német nyelv és irodalmi tantárgyi program, amely az osztrák minisztérium által támogatott nemzetközi két tannyelvű iskolacsoport számára is mintául szolgál.

A hatosztályos, két tannyelvű osztályokban végző középiskolások 15-20%-a (évente 10-12 fő) folytatja tanulmányait *osztrák felsőoktatási intézményekben*. Az Ausztriában továbbtanuló diákok nagy része a Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem vagy a Jogtudományi Egyetem hallgatója. A hallgatók választását elsősorban az befolyásolja, hogy felvételi vizsga nélkül juthatnak a harmadfokú oktatást végző osztrák intézményekbe, másrészt vonzó Bécs 80 km-es közelsége, valamint könnyű megközelíthetősége is. Ausztriában a Kossuth-gimnázium tanulói tandíjmentességet élveztek 2004 előtt is, kollégiumi költségeiket általában a vendéglátásban végzett (nem hivatalos) diákmunkával teremtik meg (Makk, 2007a).

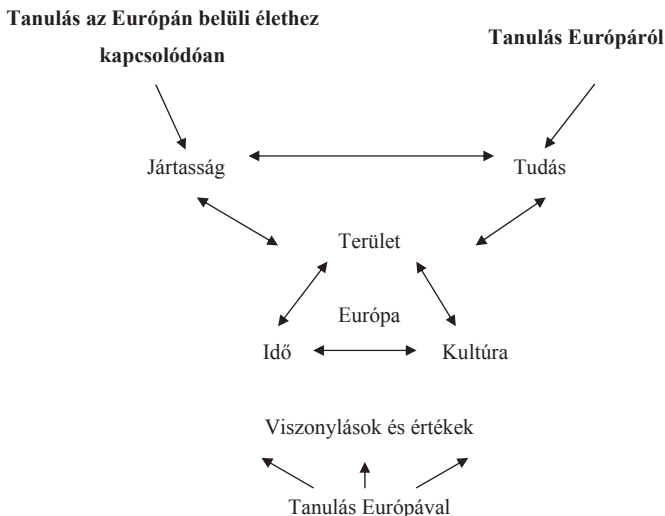
Általános iskolánk tanulói folyamatosan élnek az országhatárokon átívelő Cernet-projekt adta lehetőségekkel. A **Bécs – Brno – Győr – Pozsony régiók** közös vállalkozása egy többnyelvű európai középiskola és a transznacionális tanártovábbképzések megvalósítása. Az együttműködés célja : közös know-how kidolgozása, amelynek megvalósítási színtere a többnyelvű tanítást – tanulást és az európai dimenziókban való gondolkodást közvetítő bécsi székhelyű Európai Középiskola. A transznacionális együttműködés kiterjed a nemzetközi iskola szervezésével és megvalósításával, valamint az iskolamodell terjesztésével összefüggő valamennyi feladatra, így különösen a közös tanterv- és tananyagfejlesztésre, pedagógus-továbbképzésre, az iskola által kiadott bizonyítványok mind a négy államban való elismerésére.

Az **Európai Középiskola (EMS)** koncepciója : a nemzetközi iskolában négy nemzet tanulói (osztrák, magyar, szlovák, cseh)együtt dolgoznak, tanulnak és együtt töltik el szabadidejüket, miközben közvetlen úton megtapasztalják a toleranciát, új információkra és készségekre tesznek szert. A tanulási és szabadidős programok alatt természetes módon kerülnek kapcsolatba egymással és válnak egymást jobban megértő, különböző nyelvű és kultúrájú közösséggé. A többnyelvű környezet túl azon, hogy a többnyelvű képzéshez nyújt nagyszerű lehetőséget, a nemzeti identitás megőrzésének is természetes közegéül szolgál. Mindezek megvalósulásához az iskola a tanulók számára egész napos formát kínál ebédelés, délutáni szabadidős foglalkozások, valamint kollégiumi elhelyezés lehetőségével.

Az intézmény programja Európát többféle intellektuális szinten közvetíti tanulói felé:

- egyrészt a hagyomány tér – idő kultúra,
- másrészt a pedagógiában alkalmazott tudás – alkalmazás – képesség – készség ,
- harmadrészt a tényleges európai dimenziók: tanulás Európáról – tanulás az Európán belüli élethez – tanulás Európával gondolkodásban.

15. ábra: *Európa az iskolában- az iskola Európában.* (Forrás: Zarándy, 1998)

A középiskola létrehozását az Európai Unió Interreg II/A és a Phare CBC Magyarország programja finanszírozta. A *CBC program* éppen azzal a szándékkal jött létre, hogy segítse a határ menti övezetekben élők együttműködését. Ezen keresztül egyrészt csökkenteni kívánja az államok között meglévő politikai feszültségeket, másrészt javítani azokat a társadalmi együttműködéseket, amelyeket az államhatárok megléte akadályoz. A támogatásra kijelölt térségek valamilyen szempontból gazdasági segítségre szorulnak (pl. Bécs – Pozsony – Brno – Győr térség). Nem feltétlenül elmaradtak, inkább egyoldalúan fejlettek. Ehhez nyújt államok feletti segítséget a CBC.

A CBC- program elképzelése, hogy az együttműködő régiók lakossága – államaik politikai identitását nem veszélyeztetve – olyan közös projekteket valósít meg, amelyek a térség modernizációját felgyorsítják, gazdasági potenciálját kibontakoztatják. A program filozófiája szerint ezeket a helyi együttműködéseket a központi állami adminisztrációk nem segítik eléggé, ezért van szükség helyettük és fölöttük támogatásra. Olyan együttműködésre számítanak, amelyek a modernizációt anélkül gyorsítják fel, hogy az illetékes állami döntéshozatalt lényegében megkérdőjeleznék.

A 2000. január 1-jétől a *Nyugat-Magyarországi Egyetem* néven működő universitas Mosonmagyaróvár számára – a korábbi előkészítő munkának köszönhetően, minőségben is megújulást jelent az egyetemi oktatás számára. A hallgatói és oktatói mobilitás megteremtésével sokrétű, sokszintű és átjárható oktatási szisztémát hozott létre.

A Mosonmagyaróvári Kar kapcsolatai a Bécsi Agrártudományi Egyetemmel lehetővé teszik, hogy az élelmiszergazdasági fejlesztéseknek a város adjon otthont. Különös jelentősége lett az élelmiszer-minősítésnek, Magyarország EU taggá válásával, hiszen az unión kívüli élelmiszer export-import vizsgálatokat fel tudja vállalni az itt lévő egyetem, képzett szakemberei megfelelő szellemi kapacitással tudnak az elvárásoknak megfelelni. Azonban nemcsak a felsőfokú képzés fejlődésével lehet számolni, hanem az alap- és középfokú oktatás területein is folyamatos megújulás a cél, olyan képzési szerkezet alakítása, feltételeinek a megteremtése a kívánatos, amely a humán és reál területeken egyaránt biztosítja a későbbi piacképes munkaerőt.

A megyei pedagógiai intézet *Pannónia partnerprojekte* a nemzetközi oktatási kapcsolatok minőségének fejlesztését tűzte ki céljául. A program négy ország együttműködésében (Magyarország / Győr, Ausztria / Eisenstadt, Szlovákia / Pozsony, Csehország / Zlin) pedagógusok és oktatásügyi szakemberek képzését végzi. A program a pedagógiai szakmai szolgáltató szervezetek munkatársi mobilitásának ösztönzését is segíti. A regionális pedagógiai intézetek által koordinált projekt nemzetközi partnerkereső szeminárium, oktatási konzorciumok, multiplikálás és mobilitási aktivitás kifejtésére is vállalkozik.

Az intézet által évente megszervezett *„Vergangenheit und Gegenwart”* című tanártovábbképző országismereti programok az osztrák tanítók, tanárok regionális magyar földrajzi ismereteit bővíti

A határ menti idegennyelv-tanítást, az oktatási intézmények közötti pedagógiai együttműködéseket ma már számos tényező segíti : a tanulók, pedagógusok rendszeres cseréje, pedagógiai kísérletek, a megszerzett ismeretek más országban történő napi alkalmazása. A kapcsolatteremtés és a mindennapi érintkezés különböző formái meghatározóak a határvidékeken : vásárlás, mozi, kirándulás, stb.

A határ túloldalán dolgozók, az „ingázók” információkat, élet-modelleket közvetítenek. A médiák használata (napilapok, helyi rádió-, és televízióadók), a közös problémák megoldására való helyi törekvések (környezetvédelem, földrajzi fekvésből adódó sajátosságok) mind a nyelvtoktatást segítik. A különböző együttműködési formák (adminisztratív, konzuli tevékenység, közös vállalatok, stb.), a közös kulturális rendezvények szervezése, a gazdasági függőség, az olcsóbb megélhetési miatti lakóhely létesítés a határ túloldalán már az oktatást meghaladó dimenziókba emelik a térség lakóit.

A tanárok országok közötti mobilitásában lényeges előrelépés figyelhető meg. Hazánk Európai Unióba lépésével egyszerűsödtek a külföldi munkavállalóra vonatkozó szabályok. A határozott idejű határ menti tanárcsere folyamata ha kis lépésekben is, de megkezdődött.

A tanulói mobilitás a térségben megjelent, mértéke napról napra nő. Egyre több szülő dönt úgy, hogy gyermekét valamely határ menti osztrák általános iskolába írta be. Sőt arra is van példa, hogy már óvodába is Ausztriába viszik a szülők gyermeküket, különösen, ha ez összeköthető a munkába járásukkal. Nem egyedi magyar jelenségről van szó, hiszen a francia oktatással elégedetlen szülők a határon túli belga iskolákba íratják be gyermekeiket, ahol már az alsó tagozatos osztályokban is lehetőség nyílik valamely tagozat választására. Napjainkban kb. 8-10.000 általános iskolás tanuló jár át Belgiumba.

A partnerkapcsolatokban való részvétel a sok szervezőmunka, a bonyolult elszámolások miatt többletenergiát igényel a koordinálást igénylő személyektől. Egyes esetekben fennáll annak a veszélye, hogy a kapcsolatok szervezése oly sok energiát igényel, hogy az már a rendes iskolai tevékenység rovására mehet. Az utazások nyújtotta élményeken és a személyes kapcsolatokon túl sokféle szakmai hozadékkal is járnak a partnerkapcsolatok. A külföldi iskolákban folyó munka és a saját munka összevetése elősegítheti bizonyos pedagógiai rutinok megkérdőjelezését, az együttműködés során jelentkező problémák új megoldások kitalálására, innovációkra ösztönözik a pedagógusokat. A magyar pedagógusok számára az is nagy felismerést jelent, hogy sokkal nagyobb szakmai önállósággal rendelkeznek osztrák kollégáiknál. A partnerkapcsolatok segítségével a tanárok egy része az új kommunikációs technikák alkalmazásában is gyakorlatot szerez.

A gyermekek számára főként az jelent kihívást, hogy fel kell készülniük országuk, régiójuk történetének, kultúrájának bemutatására, s közben nagy odafigyelést igénylő feladatokra is vállalkozniuk kell. A partneriskolákkal való együttműködés hatására nő a gyermekek idegen nyelv tanulási kedve. Az idegen nyelven megtartott kiselőadásokra való felkészülés kedvezően hat a tanulók kommunikációs készségére, sok gyermekben megnőtt az érdeklődés saját városa, országa történelme, mai problémái iránt.

2.5.6 A német, mint határ menti nyelv Mosonmagyaróváron és környékén a magyar, mint határ menti nyelv a nezsideri járásban

Mosonmagyaróvár és környéke valamennyi általános iskolájában kötelező idegen nyelvként a német nyelvet oktatják. Ez azzal a szülői igénnyel magyarázható, amely a szülői igényfelmérésben is tükröződik. A német nyelvet a térség általános iskoláiban általában első vagy második évfolyamon kezdik tanítani játékos formában, a szabadon választható órakeret terhére. Kötelező tantárgyként a negyedik évfolyamon lép be, általában heti három órás formában. Az általános iskolák egy része, a jobb képességű tanulók számára 5. évfolyamtól önköltséges módon lehetőséget nyújt az angol nyelv, második nyelvként történő választására és tanulására.

Összességében elmondható, hogy Mosonmagyaróváron és környékén első nyelvként továbbra is a németet tanulják az általános iskolások. A jobb képességű tanulók azonban élnek az angol, mint második idegen nyelv – önköltséges tanulásának - lehetőségével.

Az osztrák településeken a német anyanyelvű lakosság részéről már régóta igény jelentkezik a magyar nyelv tanulása iránt (Wedral, 1993). Ez az elsősorban felnőttek részéről származó – gazdasági indíttatású - igény már a vasfüggöny alatti időszakban jelentkezett. Ma már elmondható, hogy valamennyi életkorban folyik magyartanítás a határ menti vagy határhoz közeli településeken.

Ennek formái változatosak: előfordulnak a közelünkben önköltséges, Magyarországról átjáró pedagógusok által tartott magánórák, nem hivatalos óvodai vagy általános iskolai csoportfoglalkozások ugyanúgy, mint a pedagógiai programban deklarált oktatási intézményekben zajló magyartanítás. Itt azonban feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy első nyelvként valamennyi diák az angol nyelvet tanulja, a magyart második, szabadon választott tárgyként tanulják vagy szakköri formában.

Öröndetes, hogy az Eisenstadt-ban (Kismarton) működő Burgenlandi Pedagógiai Főiskola kínálatában éppen az európai uniós szellemiséget tükröződő, a magyar nyelvű tanítóképzés is szerepel. Az intézmény így a közép-európai régióban egy határokat átívelő képzési hálózat központja. Az intézet földrajzi helyzetéből és képzési profiljából eredően új, innovatív és kísérletező a képzésben evaluál, kommunikál továbbá interdiszciplinárisan és határokon átívelő módon közvetíti a tudást. Köztudott, hogy milyen fontos az oktatásban az eszmecsere, mert ezáltal valósítható meg a tudásalapú társadalom közös európai célja.

Éppen ezért az oktatók és a hallgatók nagyobb mozgásteret kapnak a képzésben és a továbbképzésben egyaránt. Tényleges és vizuális tantermek létesülhetnek, ahol figyelemmel kísérhetik a legújabb technológiai fejlesztéseket, amelyek módszertanilag és didaktikailag beépíthetők a képzésbe.

A soknyelvűség – európai környezetben és Burgenland példájából kiindulva – követendő, jó példája lehet a békés egymás mellett élésnek. Az intézmény a kultúrák sokféleségét közvetíti, ami identitásformáló. Ezáltal az oktatók és a hallgatók olyan kompetenciák birtokába jutnak, amelyek egy életre meghatározóak lesznek. Az intézmény a horvát és cigány nyelvű képzés mellett magyar nyelvi képzést is folytat. Ez a képzés garanciát nyújthat arra, hogy a határregió osztrák oldalán hosszabb távon is számolhatunk a magyar, mint határ menti nyelv tanításával.

A felnőttek motiváltsága az alábbiak szerint oszlik meg : a többségük mezőgazdasági vállalkozóként magyar vendégmunkást alkalmaz, a velük való kapcsolattartás megkönnyítése érdekében tanulnak magyarul. Néhány foglalkozástípus (rendőr, vámhivatalnok, banki tisztviselő, eladó) képviselői munkájuk során használják a magyar nyelvet, ezért tanulják. Arra is van példa, hogy a zárt közösségekben élő idősebb generáció számára egyfajta kedvelt időtöltést jelent, céljuk az, hogy magyarországi utazásaik során néhány egyszerű mondattal ki tudják fejezni magukat.

A nyelvtanárok beszámolnak arról, hogy több német anyanyelvű pedagógus tanítványuk is volt, akik szívügyüknek tartották iskolájukban a magyar tanítás bevezetését. Személyes példamutatásukkal próbálták élenjárni, ezért tanultak magyarul.

Egyikük azóta vendégtanárként iskolánkban tanítja a német nyelvet. De volt olyan pályakezdő osztrák tanárunk is, aki visszatérve hazájába a bécsi egyetem magyar szakát elvégezte.

2.5.7 Egy határ menti magyar-osztrák iskolai projekt bemutatása

Kinek készül a projekt ?

Projekthét szervezése a mosonmagyaróvári Móra Ferenc Általános Iskola és az andaui Neue Mittelschule és fraunekircheni Handelsakademie tanulói számára.

Hol?

A projektben részt vevő oktatási intézmények az egykori Moson vármegye területén, kb. 20-25 km-es távolságban találhatók egymástól a magyar-osztrák határ mentén, a burgenlandi - nyugat-dunántúli határrégió északi részén. Közös tartalmi elem mindegyik oktatási intézményben, hogy a határ menti nyelvtanítás szerepel a pedagógiai programjukban, tehát az osztrák tanulók szabadon választott tantárgyként, heti három órában tanulják a magyart, a magyar gyermekek egy része normál tanterv szerint heti három órában, nagyobb része német nemzetiségi nyelvként tanulja a németet.

Milyen céllal készül a projekt?

Érezhetően erősödik az a regionális igény a helyi társadalomban, hogy a szomszédos nép nyelvét tanuló diákok a határ mindkét oldalán együtt „nevelkedjenek”. Így tehát magától értetődő, hogy egyforma tananyaggal foglalkozzunk.

2009-ben a határnyitás 20. évfordulója olyan esemény volt, amely ugyan már történelmi távlatot jelentett a tanulóknak, hiszen általános és középiskolai korosztályú tanulók lévén még nem is éltek akkor, azonban életterük jelenlegi eseményeinek megértését megkönnyíti a téma feldolgozása. A projektmunka során a nyelvtanuló észleli, hogy az élettere ma alig különbözik a szomszédostól, a korábban létezett éles, elválasztó jellegű határvonal megszűnt, s a terület térséggé, régióvá változott. A szomszédos nyelv a közös munka és tanulási tartalmak mellett egyre érthetőbb lesz és elveszíti az „idegenszerű jelleget”. A környezeti tényezőket figyelembe véve a nyelvhasználat a következőképpen alakult : a Magyarországon folyó közös munka során mindkét nemzet

tanulói magyarul beszéltek, az Ausztriában történő munka során a találkozási nyelv a német volt. Amikor nyelvtanulók találkoztak, volt már egy közös tanulási hátterük, amelyről kicserélhették gondolataikat. Ezzel le tudták küzdeni a találkozással kapcsolatos kezdeti félelmeket.

Miért szerveztük a projektet?

A határ menti országismereti anyagok készítésének okai:

- Kevés olyan oktatási anyag áll rendelkezésre, amely figyelembe venné a specifikus határhelyzetet, és lehetőséget teremtené tapasztalatcserékre.
- A határrégió nyelvtanárai a határ mindkét oldalán gyakran nem megfelelően képzettek az idegennyelv-tanári feladatokra az alapoktatás szintjén. Fontosnak tartottuk, hogy felkészítsük őket új feladatokra, megismertessünk velük új kooperatív tanulási technikákat és eközben lehetőséget biztosítsunk számukra saját anyagok készítésére. Ki kellett használnunk azt a lehetőséget, hogy az egymásmellettségből, az egymás mellett élésből származó erőforrásokat motivációs célokra használjuk fel.

Mi a várható eredmény?

1.-12. osztályok számára regionális országismeretet tartalmazó kétnyelvű oktatási anyagokat dolgoztunk ki, amelyeket határokon átnyúlóan lehet alkalmazni. Ezek az anyagok tematikus modulokból állnak össze, ahol a nyelvi progresszió a tartalmihoz képest alárendelt szereppel bír. Egy témamodul a következő elemeket tartalmazza: játékok, szövegek, dalok, táncok, fényképek, projektek, hallásértési feladatok, életképek, szituációs feladatok, számítógépes anyagok, tudásellenőrzés.

Előfeltételek a projektben résztvevők számára

A projektben való eredményesség együttműködés alapfeltétele az önkéntesség. Csak azok a pedagógusok felelnek meg egy ilyen munka elvégzéséhez szükséges feltételeknek, akik félelem nélkül állnak neki az új feladatnak, szakmailag képzettek, szívesen végeznek kreatív munkát, rugalmasnak mutatkoznak, hozzászóltak a team-munkához. Készen állnak arra, hogy saját ötleteiket kidolgozzák, majd vitára bocsássák, és alkalmasint módosítsák azt. A résztvevők kiválasztásánál előnybe

részesítjük azokat a tanárokat, akik a szomszédos nyelvben jó nyelvtudással, de legalább alapismeretekkel rendelkeznek.

Lebonyolítás

A projekt indításakor összeülnek a projekt résztvevői és értelmezik a feladat kijelölését. A projekt célja a következő: a téma feldolgozása során kétnyelvű országismereti, a határtárségre vonatkozó anyagok elkészítése.

Tartalmak

Az országismereti anyagok kiválasztásánál a tanulók érdeklődési területei állnak a középpontban. A két országban megkérdeztük a tanulókat az őket leginkább érdeklő témák felől. Egy kis tanári irányítással a vasfüggöny lebontása, a határnyitás 20. évfordulójára esett a választás. A téma iránti közös érdeklődés ösztönzést adott a tanulóknak, hogy ezekről megnyilatkozzanak saját nyelvükön és – amennyire lehetséges – a szomszéd nép nyelvén.

Módszerek

Olyan anyagokat fejlesztettünk ki, amelyeknél a nyelvtanuló áll a középpontban. Az anyagok figyelembe vették a tanulás-lélektani ismereteket és úgy állnak össze, hogy a tanuló tudjon önállóan tanulni és fejlődjön a kreativitása. A nyelvi progresszió (szókincs, nyelvtan) a tematikus országismeretihez képes alárendelt szerepet kap.

Megvitatatásra került

- mely témasúlypontok érdeklik a tanulókat mindkét oldalon,
- mely anyagok tartoznak ahhoz a modulhoz, amit ki kell dolgozni,
- milyen időközönként szervezzenek megbeszéléseket a „részttermékek” bemutatása és értékelése céljából.

A megvitatás után kidolgoztunk egy ütemtervet, amely a projektet szakaszokra bontotta, és egy **un. „produkciós ívet”** (Produktionsbogen) vont a teljes projekt fölé az elejétől a végéig.

Azt is meghatároztuk, hogy a produkciós folyamat melyik szakaszába vonjanak be kívülről tudományos szakembereket azért, hogy biztosítani lehessen olyan minőségszintet, amely korszerű színvonalú.

Miután elkészült egy részprojekt, a gyakorlatban kipróbáltuk és az előzetesen rögzítésre kerülő szempontok alapján értékeltük.

A teljes projekt munkájának eredménye egy tananyagcsomag, amely az egész határrégióban használható.

Eszközök

A pedagógiai tervezéssel párhuzamosan folyt a pénzeszközök tervezése is.

Még megkezdésük előtt megvizsgáltuk

- mely intézményeket vonjunk be a projektbe,
- kik tartoznak a produkciós teamhez,
- ki veszi át a felelős vezetést,
- mely partnerek támogatják anyagilag és szervezetenként a projektet,
- hogyan oszlanak meg az emberi és anyagi erőforrások.

Mindenekelőtt meg határoztunk egy külső anyagi és időbeli keretet, amelyet kötelezően be kellett tartani, és amelyről beszámoltunk.

A teljes terv rögzítését követően felosztásra kerültek a feladatok és azokkal együtt a felelősség is.

A koordinációs tervet rendes körülmények között csak közös határozattal lehetett módosítani.

Evaluáció

Minden egyes részlépés után értékelés következett, hogy kritikusan követhető legyen a projekt előrehaladása. Az utolsó evaluáció központi vitatéma volt abban a

vonatkozásban, mennyiben módosítja és teszi kötetlenebbé az egymásmellettiséget egy ilyen kis projekt igazán apró lépésekben.

Mellék-eredményként megvizsgáltuk, hogy az akciónak köszönhetően mennyiben váltak szabadabbá cselekvéseiket illetően a tanárok és hogy sajátították el az egymás iránti interkulturális magatartást.

Hogyan tovább?

Az európai gondolat további mozaikdarabja a binacionális vagy akár trinacionális intézmények együttműködése. Mosonmagyaróvár a magyar -osztrák-szlovák hármas határrégióban található. Kezdeti lépésként binacionális együttműködést terveztünk, osztrák partneriskolák részvételével.

Bízom abban, hogy hamarosan egy szlovák nyelvű iskolával is sikerül egy projekttemát kidolgozni. Ha mi magyar és szlovák tanárok, diákok megfogalmazzuk kívánságunkat az egymással való egyszerű érintkezést illetően, projekteket dolgoznunk ki, amelyeket aztán előadunk a politikusoknak, hogy törvényi változásokat érjenek el. Elindulhat egy mozgalom lentől felfelé, tehát a „határtérségtől” egészen Pozsonyig és Budapestig.

3 EMPIRIKUS VIZSGÁLATOK

3.1 A vizsgálatok célja

Az empirikus vizsgálatok segítségével érveket gyűjtöttem a bevezető részben leírt hipotézisek alátámasztására. A vizsgálatok célja a határ menti nyelvtanítás elemzésének segítségével annak bizonyítása, hogy a magyar-osztrák határ menti régióban ugyan már megjelennek a nyugat-európai határrégiókra jellemző nyelvoktatási együttműködési formák, azonban térségünkben a határ menti nyelvtanítás sajátos didaktikája még nem kap megfelelő hangsúlyt.

Az első vizsgálat célja

Az 1998-ban végzett első vizsgálat célja a magyar-osztrák határ menti nyelvtanítás Magyarország EU csatlakozása előtti helyzetének elemzése volt. A szülői vélemények rögzítésével és elemzésével sikerült feltárni azt, hogyan vélekedik a határ két oldalán élő lakosság egymás nyelvének tanulásáról.

A második vizsgálat

A 2009-ben – hazánk európai uniós csatlakozása után öt évvel - végzett második vizsgálat három részből állt.

A szomszédos nép nyelvét tanító nyelvtanárok megkérdezésével arra kerestem a választ, hogy a szakemberek hogyan vélekednek a szülők nyelvválasztásról, a nyelvtanítás tanulói motiváltságáról, valamint szakmai, módszertani kérdésekről.

A határ két oldalán élő szülők kérdőíves megkérdezésével arra kerestem a választ, hogy a szülők milyennek látják a határrégió helyzetét, mennyire tartják hasznosnak a szomszédos nép nyelvének a tanulását, mit gondolnak a határ menti iskolák együttműködéséről, mennyiben változott meg a véleményük az eltelt tíz év alatt.

A magyar és osztrák tanulók kérdőíves megkérdezésével a szomszédos nép nyelvének tanulásával kapcsolatos véleményüket ismertem meg. A kérdőíves megkérdezés a nyelvtanuláshoz való hozzáállásukra, a nyelvtanulás nehézségére, a tanulók által kedvelt tanórai témákra, a tanórai és a tanórán kívüli munkaformákra valamint a nyelvtanulás során felhasznált taneszközökre irányult.

A tanári vélemények és a tanulói kérdőívek válaszainak összehasonlító elemzése segítséget nyújthat a módszertani pedagógiai munka sikerességének a megítélésben.

3.2 A kutatás módszerei

A vizsgálatok elvégzésekor különböző kvalitatív és kvantitatív kutatási eszközöket és módszereket, valamint adatelemzési módokat alkalmaztam a kutatás minél nagyobb hatékonyságának és érvényességének biztosítása érdekében (Falus, 2004).

Az első vizsgálat alkalmával:

- Kutatási módszer: írásbeli kikérdezés (Nádasi, 2004)
- Kutatási eszköz: 20 zárt kérdést tartalmazó kérdőív a szülői minta megkérdezéséhez.
- Az adatelemzés módja: a válaszok gyakorisági mutatóinak kiszámítása, valamint összefüggés-vizsgálatai és különbözőségi vizsgálatai

A második vizsgálat alkalmával :

- Tanárok:

Kutatási módszer: interjúmódszer (Szabolcs, 2001), szóbeli kikérdezés (Nádasi,2004)

Kutatási eszköz : félig strukturált interjú.

- Szülők és tanulók:

Kutatási módszer: írásbeli kikérdezés (Nádasi, 2004)

Kutatási eszköz: 20 zárt végű kérdést tartalmazó kérdőív a szülői és tanulói minta megkérdezéséhez.

Az adatelemzés módja: a válaszok gyakorisági mutatóinak kiszámítása, valamint összefüggés-vizsgálatai és különbözőségi vizsgálatai.

Az első vizsgálat : szülői kérdőívek

A problématerület megfelelő feltárásához és elemzéséhez szükséges volt nagyobb mintát megkérdezni arról, hogyan vélekednek a határ két oldalán élők egymás nyelvének tanulásáról. A kérdőív elkészítésekor az Európa Unió 17/1997 szemináriumán – nemzetközi csoport által - kidolgozott szempontsort vettem alapul. A magyar és német nyelvű kérdőív ugyanazt a 20 zárt kérdést tartalmazta.

A megkérdezésre, amelyben 143 magyar és 33 osztrák szülő vett részt a az 1997/98-as tanév második félévének folyamán került sor. A magyar oldalon a mosonmagyaróvári Móra Ferenc Általános Iskolában tanuló gyermekek szülei alkották a mintát, míg az osztrák oldalon az frauenkircheni (boldogasszonyi) általános iskolába járó tanulók szülei válaszoltak a kérdőívre.

A kérdőívek összegzését itt nem szerepeltetem, mert a tíz évvel később végzett vizsgálat eredményeivel a 3.4. részben hasonlítom össze.

A második vizsgálat : szülői és tanulói kérdőívek, tanári interjúk

Szülői és tanulói kérdőívek

Kutatási módszer: írásbeli kikérdezés (Nádasi, 2004)

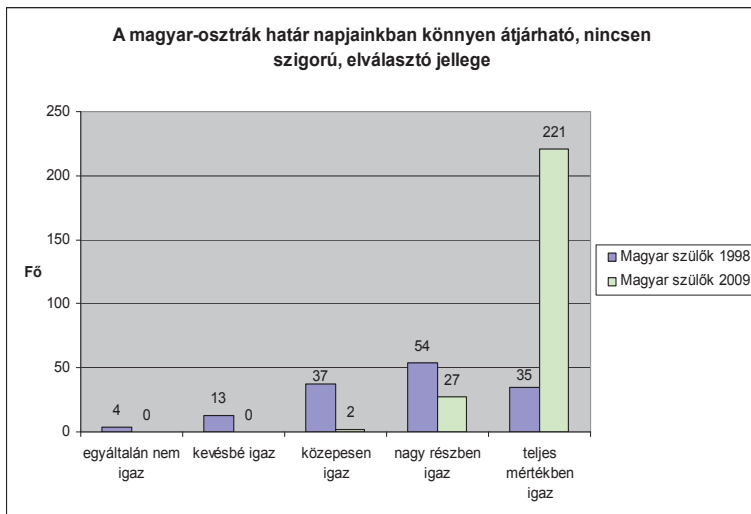
Kutatási eszköz: 20 zárt kérdést tartalmazó kérdőív a szülői minta megkérdezéséhez. Tekintettel arra, hogy az első vizsgálat óta eltelt időszakban Magyarország is az EU tagja lett, a kérdőív néhány kérdését aktualizálni kellett.

Az adatelemzés módja: a válaszok gyakorisági mutatóinak kiszámítása.

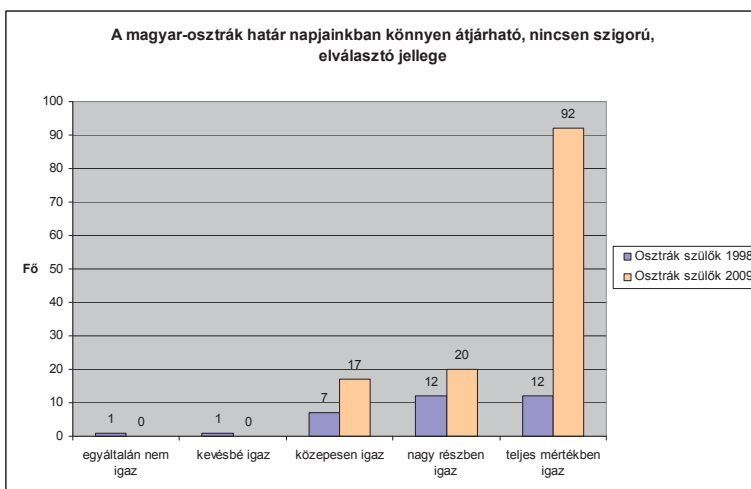
A megkérdezésre a 2008/2009-es tanév második félévében került sor. A megkérdezett magyar szülők száma 260 fő volt, valamennyien 4., 5. és 6.osztályos tanulók szülei voltak. A megkérdezett osztrák szülők száma 129 fő volt, hasonló életkorú gyermekeik járnak az andaui és frauenkircheni iskolába.

3.3 A magyar és osztrák szülői kérdőívek (1998 és 2009) összehasonlítása

16.a ábra: A határ átjárhatósága – magyar szülők válaszai

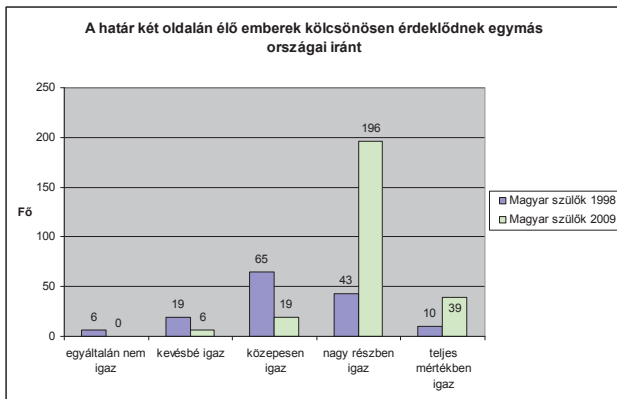

16.b ábra: A határ átjárhatósága – osztrák szülők válaszai

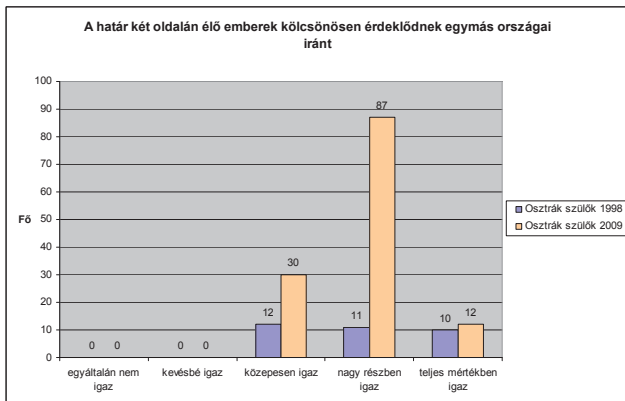

A határ átjárhatóságát a magyar szülők közül 27 fő (15%) nagy részben igaznak, 221 fő (85%) teljes mértékben igaznak tartja. Valamivel negatívabb vélemény tükröződik az osztrák szülők részéről a határnyitás után : 20 fő(15%) nagyon kedvezően és 92 fő (72 %) kedvezően vélekedik. A korábbi vizsgálattal történő összehasonlításnak nincs értelme, hisz azóta ténylegesen megszűnt a határ.

17.a ábra: Szomszédos nép iránti érdeklődés – magyar szülők válaszai

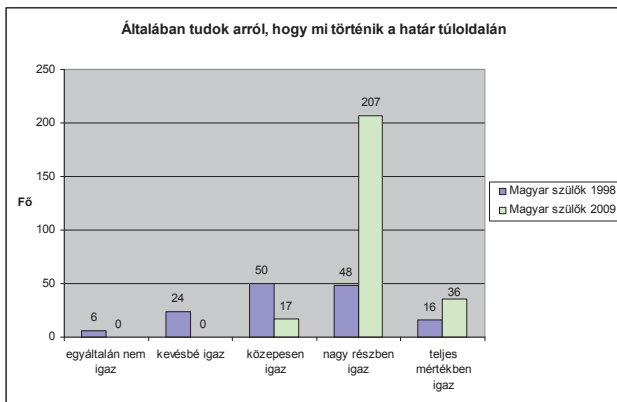

17.b ábra: Szomszédos nép iránti érdeklődés – osztrák szülők válaszai

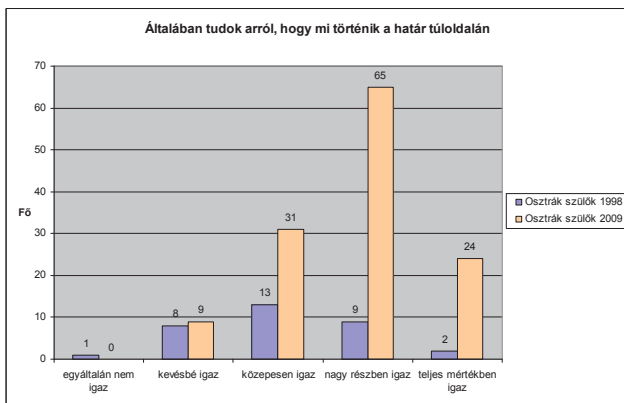

Egymás iránti érdeklődés vonatkozásában a magyarok optimistábban nyilatkoznak, a megkérdezettek 90 százaléka egyetért az állítással, az osztrák szülők 77 százaléka gondolja ugyanezt.

18.a ábra: *Információáramlás – magyar szülők válaszai*

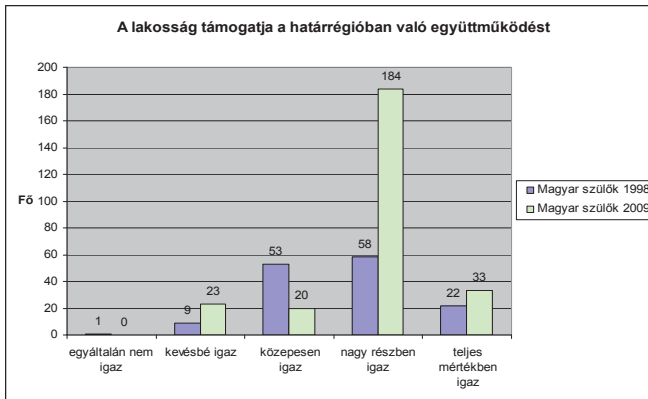
18.b ábra: *Információáramlás – osztrák szülők válaszai*

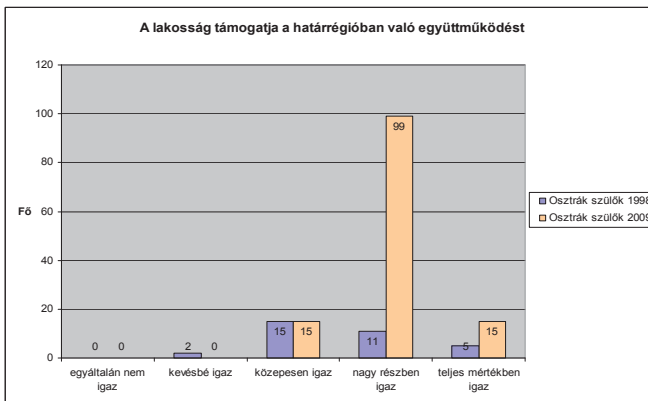
A határ túloldalán történő eseményekről a magyar szülők közül 243 fő (93%) gondolja azt, hogy általában tájékozott, míg az osztrák szülők közül 89 fő (68%) véli úgy, hogy

megfelelő ismeretei vannak a magyar oldalon történő eseményekről. A tíz évvel korábbi vizsgálat 44 százalékos magyar eredményéhez képest ez jelentős változást mutat.

19.a ábra: Az együttműködés támogatottsága – magyar szülők válaszai

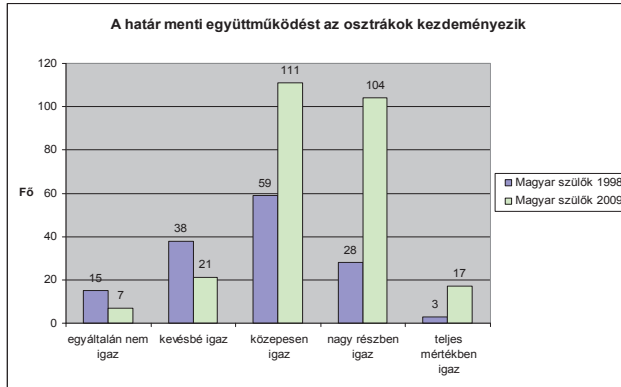

19.b ábra: Az együttműködés támogatottsága – osztrák szülők válaszai

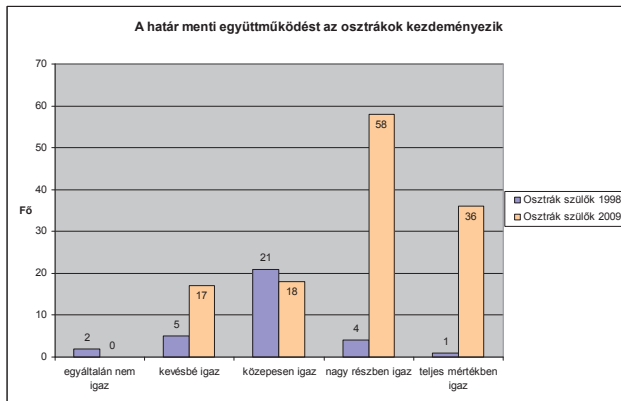

A tíz évvel korábbi vizsgálat eredményéhez képest (magyarok 55%, osztrákok 48%) szinte megkétszereződött a pozitív vélemények száma. A magyar szülők 82 százaléka, az osztrák szülők 87 százaléka gondolja azt, hogy a lakosság támogatja a határ menti együttműködéseket.

20.a ábra: Kezdeményezőkézség – magyar szülők válaszai

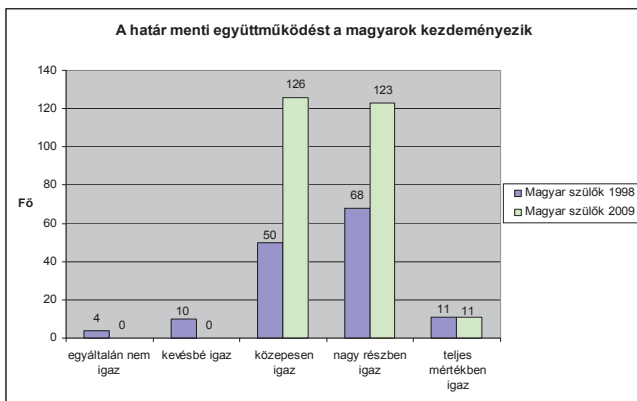

20.b ábra: Kezdeményezőkézség – osztrák szülők válaszai

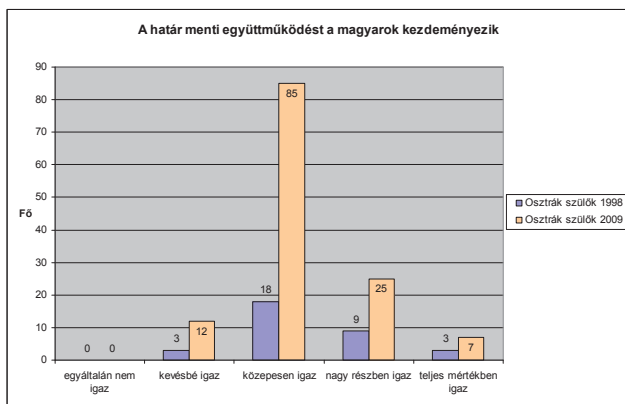

A kezdeményezőkézség megítélésében megegyezik a két nemzethez tartozó szülők véleménye. A magyarok 47 százaléka (121 fő), az osztrákok 73 százaléka (94 fő) úgy gondolja, hogy az osztrákok a kezdeményezőbbek a partnerkapcsolatokban. Ennek megítélése tíz évvel korábban is hasonló volt.

21.a ábra: A magyar kezdeményezőkészség megítélése – magyar szülők válaszai

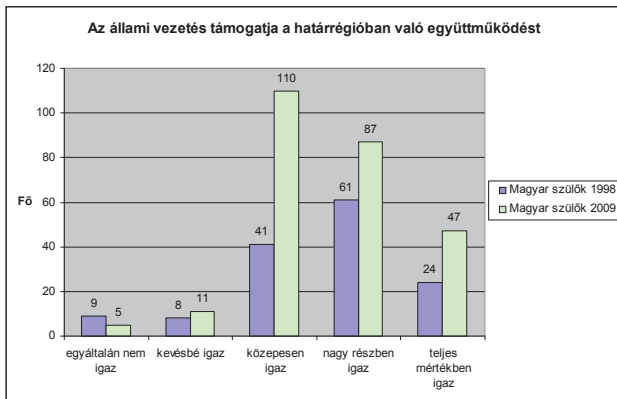

21.b ábra: A magyar kezdeményezőkészség megítélése – osztrák szülők válaszai

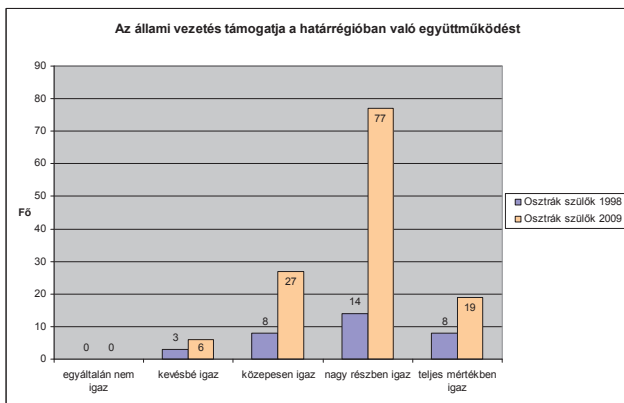

A magyar kezdeményezőkészséget még a magyarok is alacsonynak tartják az osztrákhöz viszonyítva. A magyarok 52 százaléka (134 fő), az osztrákok 25 százaléka gondolja úgy, hogy a magyarok a kezdeményezőbbek.

22.a ábra: Az együttműködések állami támogatottsága – magyar szülők válaszai

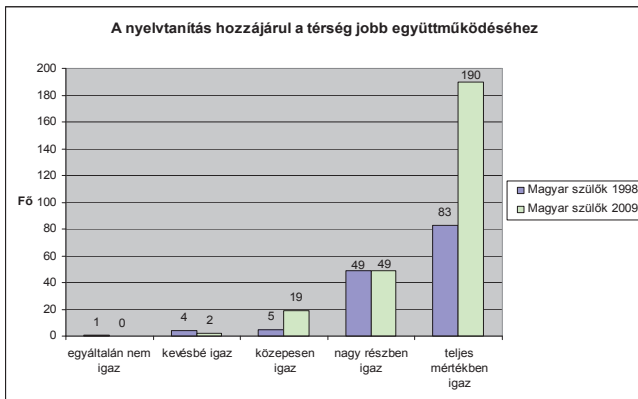
22.b ábra: Az együttműködések állami támogatottsága osztrák szülők válaszai

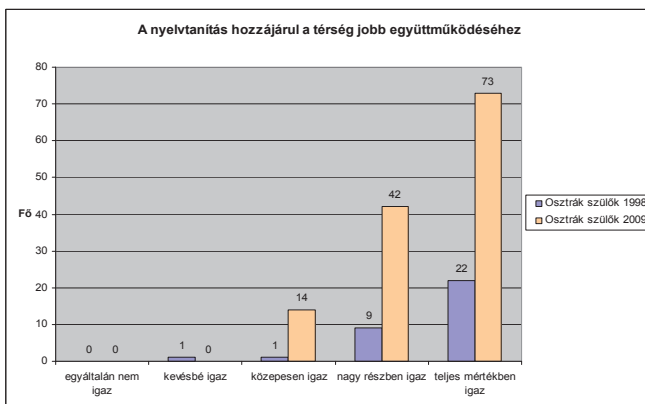
A magyarok 51 százaléka (134 fő), az osztrákok 74 százaléka (96 fő) ért egyet az állítással.

Az osztrák lakosság kedvező válasza vélhetően a hosszabb európai uniós gyakorlatnak köszönhető.

23.a ábra: A nyelvtanítás jelentősége az együttműködésekben – magyar szülők válaszai

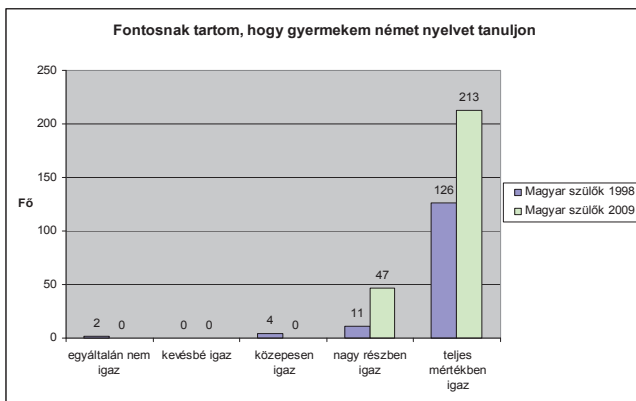

23.b ábra: A nyelvtanítás jelentősége az együttműködésekben – osztrák szülők válaszai

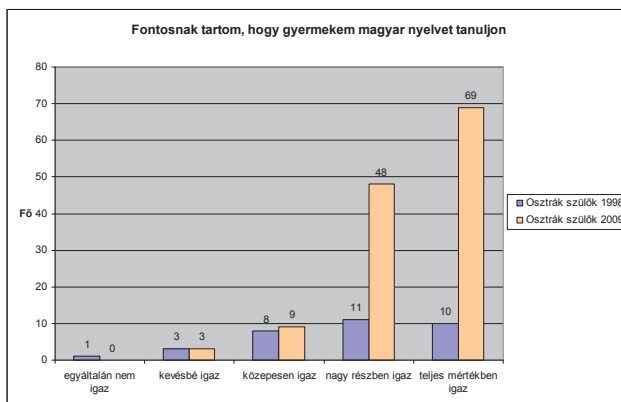

A nyelvtanítást a lakosság a határ mindkét oldalán fontos tényezőnek tartja. A magyarok közül 239 fő (92%), az osztrákok közül 115 fő (89%) gondolja azt, hogy a nyelvtanítás hozzájárul a térség jobb együttműködéséhez. A korábbi vizsgálat eredménye ugyanez volt.

24.a ábra: A német nyelvtanulás fontossága – magyar szülők válaszai

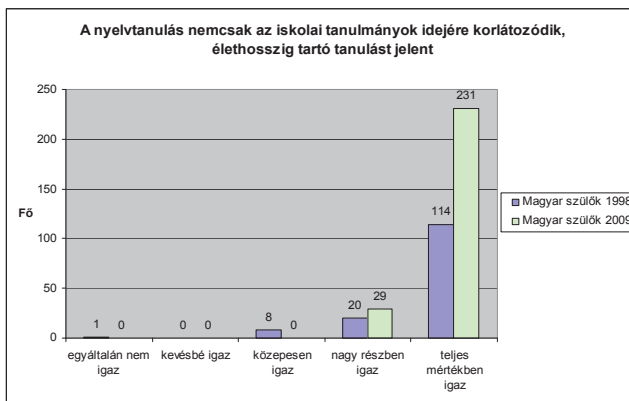

24.b ábra: A magyar nyelvtanulás fontossága – osztrák szülők válaszai

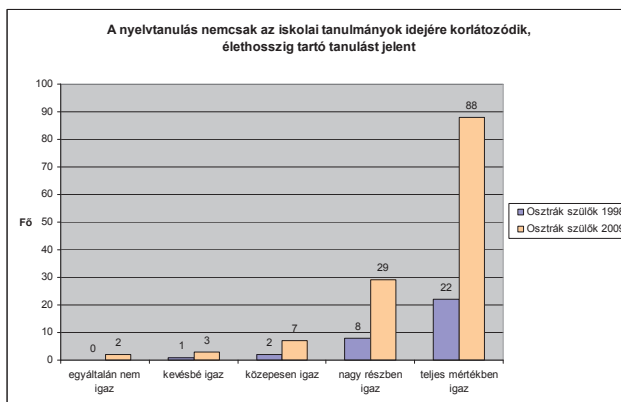

A magyar szülők véleménye lényegesen nem változott, a korábbi vizsgálat 95 %, most 100 %-os értéket mutat. Az osztrák szülők 63 %-a tartotta korábban hasznosnak a magyar nyelv tanulását, napjainkban ez az érték 90 %. Az osztrák szülők véleménye az elmúlt tíz év alatt lényegesen megváltozott ebben a vonatkozásban.

25.a ábra: A nyelvtanulás élethosszig tartó jellege – magyar szülők választai

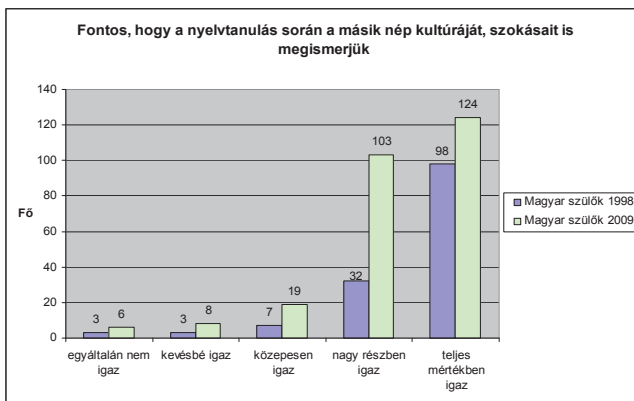

25.b ábra: A nyelvtanulás élethosszig tartó jellege – osztrák szülők választai

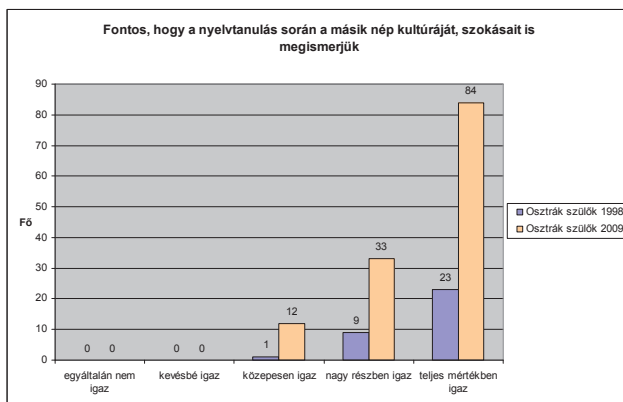

A nyelvtanulás élethosszig tartó jellegével a magyar és az osztrák szülők egyaránt egyetértenek. A magyar 93 %-os szülői támogatottság ebben a kérdésben napjainkban 100%, az osztrák szülői vélemény nem változott, korábban is, most is 90 % gondolja úgy, hogy az idegen nyelv tanulása élethosszig tartó folyamat.

26.a ábra: *A hagyományápolás fontossága – magyar szülők válaszhai*

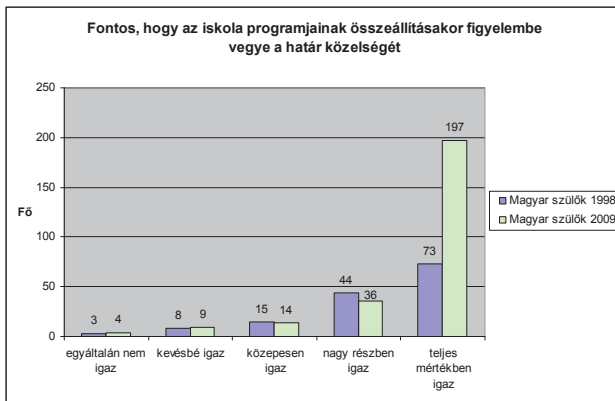

26.b ábra: *A hagyományápolás fontossága – osztrák szülők válaszhai*

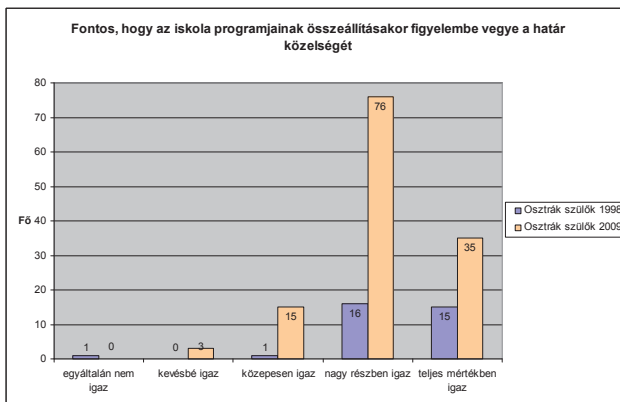

A két vizsgálat eredményei azonosak, a magyar szülők 88 %-a (227 fő) korábban és most is úgy gondolja, hogy fontos a szomszédos nép kultúrájának, szokásainak a megismerése. Az osztrák szülők 90 %-a (117 fő) ért ezzel egyet.

27.a ábra: A határrégió figyelembe vétele a pedagógiai programokban – magyar szülők válaszai

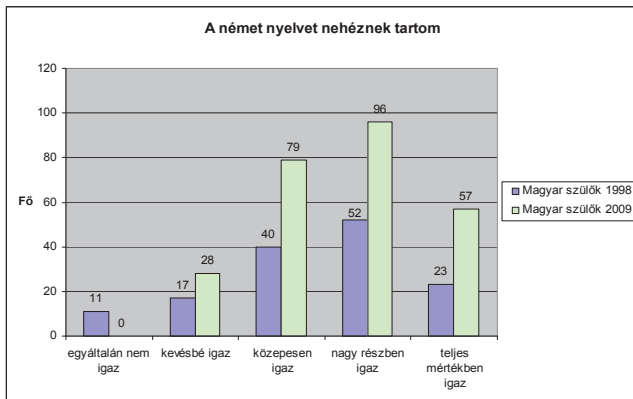

27.b ábra: A határrégió figyelembe vétele a pedagógiai programokban – osztrák szülők válaszai

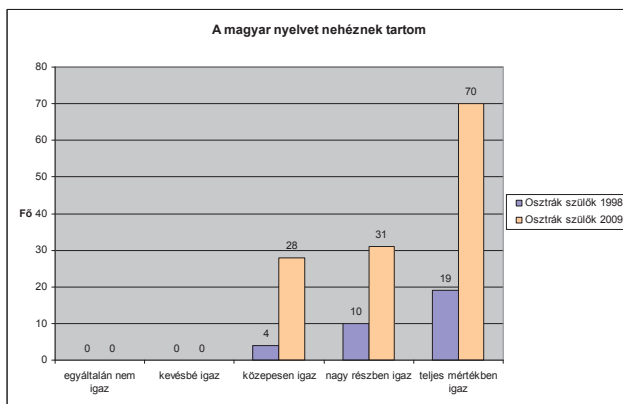

A határ közelségének pedagógiai programban történő megjelenése a magyar szülők körében javult, az egykori 81%-os érték (117 fő) napjainkban 90% (233 fő). Az osztrák szülők megközelítőleg hasonló mértékben nyilatkoztak korábban is és jelenleg is erről a kérdésről, 86% (111 fő).

28.a ábra: A szomszédos nép nyelvének nehézségi foka – magyar szülők válaszai

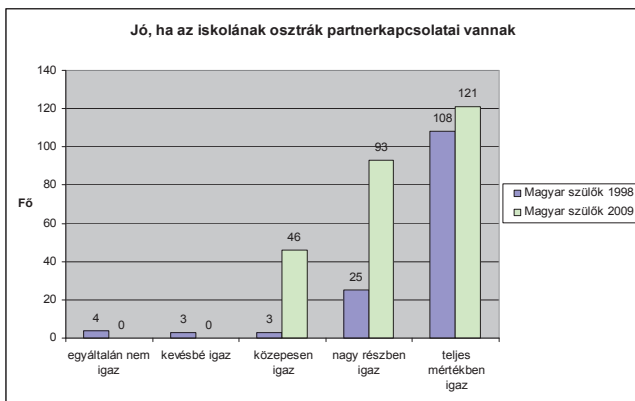

28.b ábra: A szomszédos nép nyelvének nehézségi foka – osztrák szülők válaszai

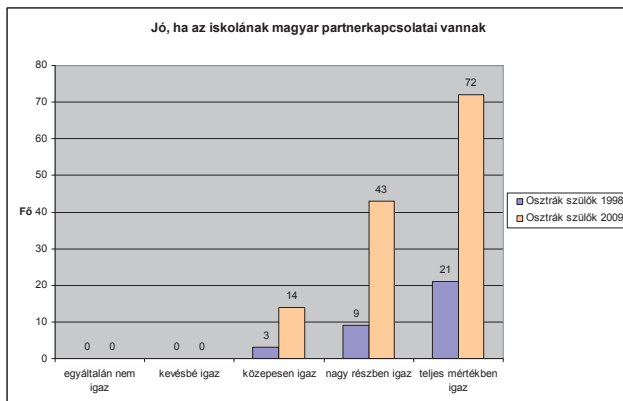

A magyar szülők véleménye hasonló, míg korábban 52 százalékuk tartotta a németet nehéznek, addig napjainkban 59 % gondolja ezt. A magyar nyelv nehézségéről az osztrákok véleménye markánsabb, 89 százalékuk tartja nehéznek, ez az érték a korábbi vizsgálatnál is ugyanennyi volt.

29.a ábra: A partnerkapcsolatok fontossága – magyar szülők válaszai

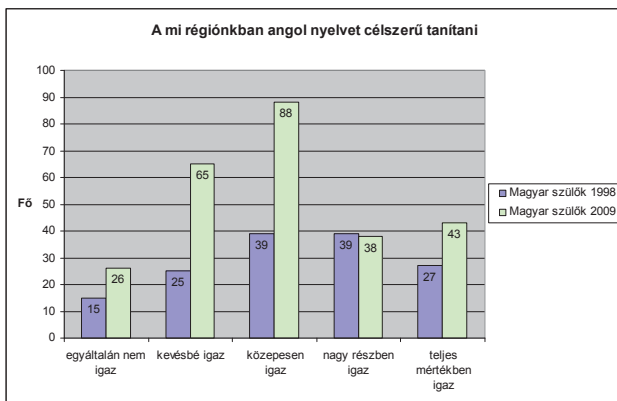

29.b ábra: A partnerkapcsolatok fontossága – osztrák szülők válaszai

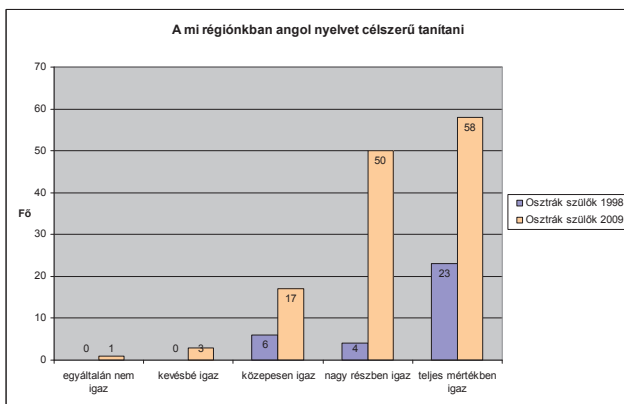

A magyar szülők támogatják az osztrák iskolákkal kialakított partner kapcsolatokat, 83 % ért egyet ezzel az állítással. Az osztrák szülők körében valamivel nagyobb a szülői támogatottság, 89%. Ez a vélemény a korábbi vizsgálatnál is hasonló értéket mutatott.

30.a ábra: Az angol nyelv relevanciája – magyar szülők válaszai

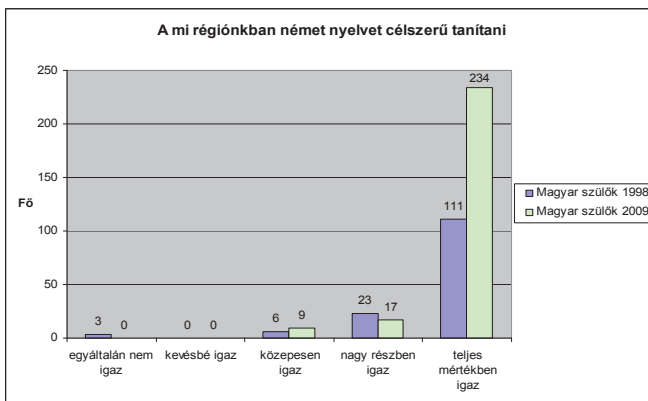

30.b ábra: Az angol nyelv relevanciája – osztrák szülők válaszai

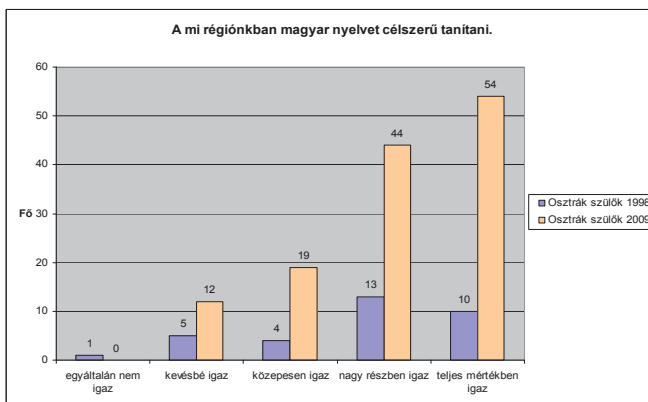

Az angol nyelv tanulásával kapcsolatban nagy különbség mutatkozik a két szülői csoport megítélésében. A magyar szülők 30%-a, míg az osztrákok 84%-a tartja fontosnak az angol tanulást régiókban. A korábbi vizsgálat esetében a magyar szülők 45%-a tartotta fontosnak az angolt, az osztrák vélemény akkor is ugyanez volt. Feltehetően a határnyitás miatt alakult így az érték a német nyelv javára.

31.a ábra: A német nyelvtanítás hasznossága – magyar szülők válaszai

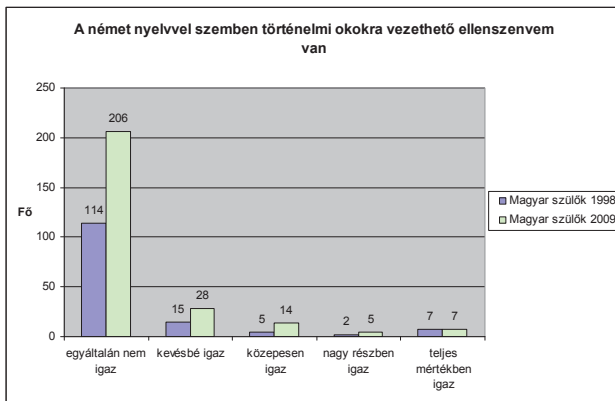

31.b ábra: A magyar nyelvtanítás hasznossága – osztrák szülők válaszai

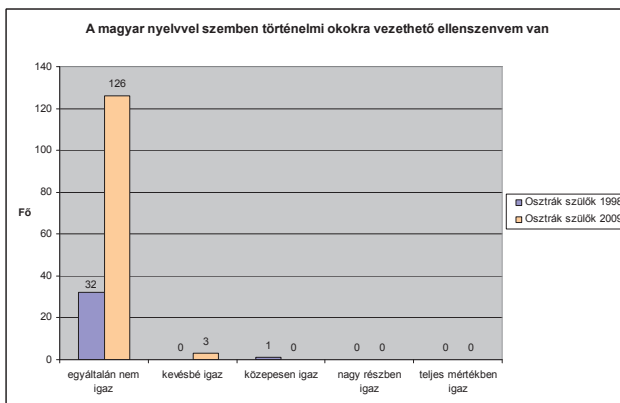

A magyar szülők 90%-a (234 fő) teljes mértékben egyetért azzal, hogy a német nyelvet célszerű tanítani a határ régióban. Az osztrák szülők részéről is javult a magyar nyelvtanulás hasznosságára vonatkozó vélemény, 75% (98 fő) hasznosnak vagy nagyon hasznosnak tartja a határ régiós magyar nyelvtanulást. Megállapítható, hogy a határ mindkét oldalán hasznosnak tartják a szomszédos nép nyelvének tanulását.

32.a ábra: A szomszédos nyelvvel szembeni ellenszenv – magyar szülők válaszai

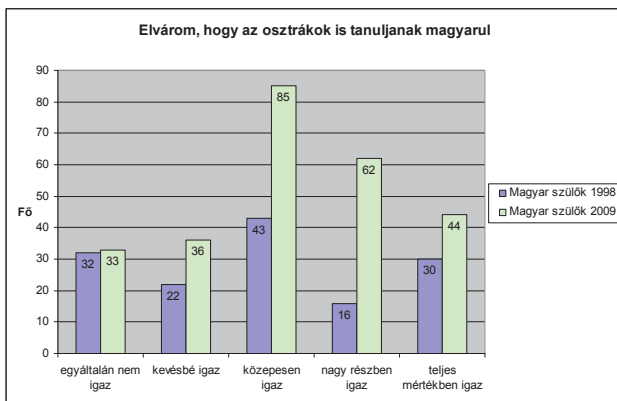

32.b ábra: A szomszédos nyelvvel szembeni ellenszenv – osztrák szülők válaszai

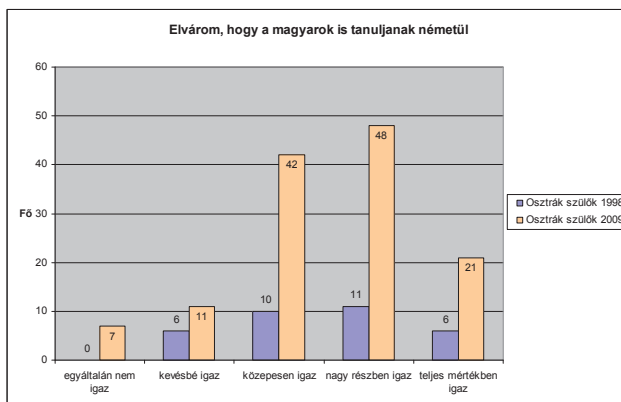

A nyelvekkel szembeni ellenszenv a határ régióban nem létezik. A magyar szülők közül néhány vélemény szóródik, de 80 % egyértelműen elutasítja ezt az állítást, az osztrák szülők 97 %-a nem ért egyet azzal, hogy a magyar nyelvvel szemben ellenszenvük lenne.

33.a ábra: A nyelvtanulás kölcsönössége – magyar szülők válaszai

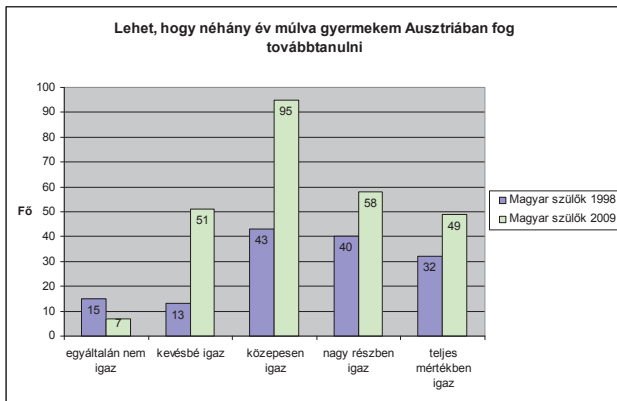

33.b ábra: A nyelvtanulás kölcsönössége – osztrák szülők válaszai

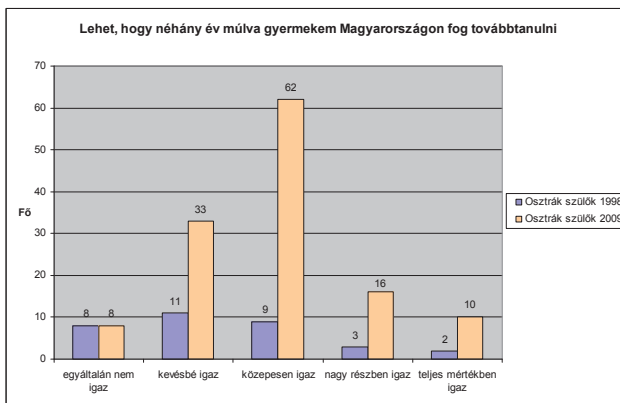

A magyar szülők 41%-a ért egyet az állítással, korábban ez 31% volt. Az osztrák szülők 54%-a ért egyet, korábbi vizsgálatnál ez az érték 51% volt.

34.a ábra: Továbbtanulási lehetőségek a határ túloldalán – magyar szülők válaszai

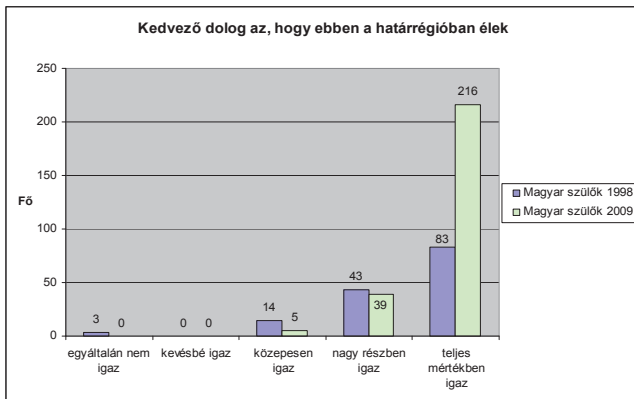

34.b ábra: Továbbtanulási lehetőségek a határ túloldalán – osztrák szülők válaszai

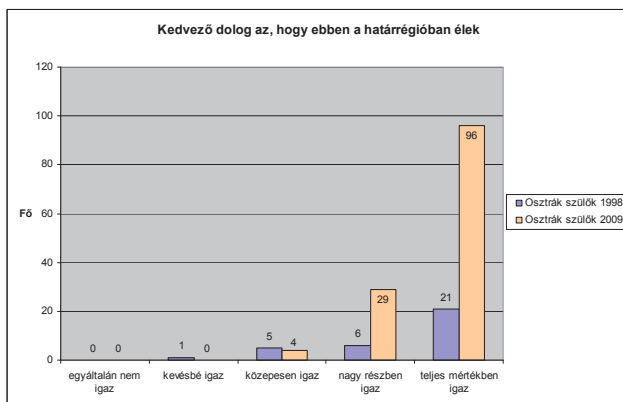

A határ túloldalán történő tanulással kapcsolatban a magyar szülők bizakodóbban nyilatkoznak 42 százalékuk tarja elképzelhetőnek gyermeke ausztriai tanulmányait, korábban ez 50% volt. Az osztrák szülők visszafogottabbak e kérdésben jelenleg 20% tudja ezt elképzelni, korábban ez az érték 15% volt.

35.a ábra: Határrégiós együttélés tapasztalatai – magyar szülők válaszai

35.b ábra: Határrégiós együttélés tapasztalatai – osztrák szülők válaszai

A határ régió lakói egyaránt elégedettek azzal, hogy ebben a határ régióban lagnak. A magyarok 99%-a, az osztrák szülők 97%-a ért egyet az állítással. Korábbi adatok: magyar vélemény 87%, az osztrák érték 81% volt a határnyitás előtt.

A szülői kérdőívek összehasonlítása után arra a következtetésre juthatunk, hogy határ régiókban már hagyománya van a határ menti együttműködéseknek. A határnyitás után, Magyarország európai uniós csatlakozásával a helyzet csak javult.

Az osztrákok érdeklődése a magyar nyelv tanulása iránti megnőtt, nemcsak iskolán kívüli formában, hanem már az osztrák közoktatás keretein belül is szerepel a határ menti iskolák pedagógiai programjában a magyar, mint határ menti idegen nyelv.

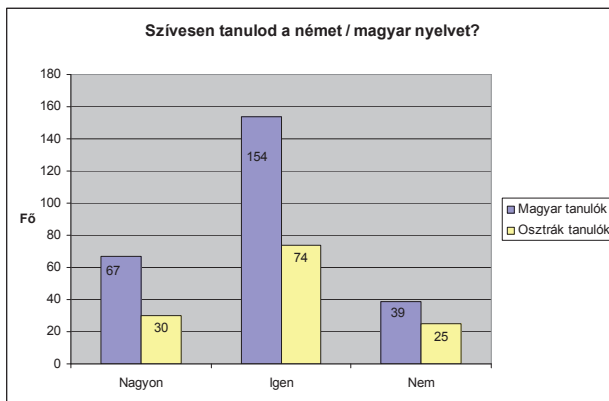
3.4 Tanulói kérdőívek

Kutatási módszer: írásbeli kikérdezés (Nádasi, 2004)

Kutatási eszköz: 33 zárt kérdést tartalmazó kérdőív¹⁹ a tanulói minta megkérdezéséhez. A kérdések a diákok szomszédos nyelvhez való hozzáállására, nyelvtanulási kedvére vonatkoztak, továbbá a tanulók véleményét vizsgálta a tanórai témák, tanórai munkaformák és a nyelvtanulás során használt taneszközök vonatkozásában

A megkérdezett tanulói minta a szülőkhöz hasonló mennyiségű volt; 260 magyar tanuló 4., 5. és 6. osztályos volt, három fokozatú skálán, életkori sajátosságaikhoz alkalmazkodva „szimbólumokkal” (☺ ☹ ☹) kellett válaszolniuk, melynek jelentése : a ☺ a nagyon tetszik, nagyon szívesen, a ☹ igen, tetszik, szívesen, a ☹ nem tetszik, nem szívesen. A megkérdezett osztrák tanulói minta 129 fő volt, hasonló korúak, mint a magyar tanulók, a magyar kérdőív német nyelvű változatát kapták meg.

36. ábra: A szomszédos nyelv nehézségi foka

¹⁹ Brunner, E. (Klagenfurti Egyetem) többnyelvűséget vizsgáló EU-COMENIUS projektben használt kérdőíve

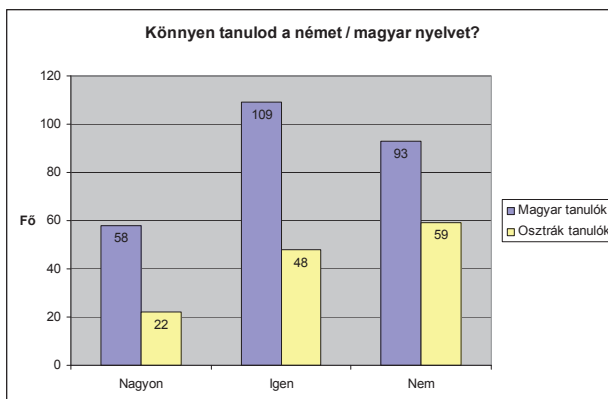
A magyar tanulók német nyelvtanulásról alkotott véleménye nagyon kedvező képet mutat, hiszen 67 fő (25%) nagyon szívesen, 154 fő (60%) szívesen tanul németül. A megkérdezettek közül 39 fő (15%) nem szívesen tanulja a szomszéd nép nyelvét.

Az osztrák tanulók közül 30 diák (23%) nagyon szívesen, 74 (57%) pedig szívesen tanul magyarul. Összesen 25 fő (20%) adott kedvezőtlen választ, nem szívesen tanul magyarul.

Összehasonlítva a két tanulócsoport eredményét megállapítható, hogy a magyar diákok 85 %-a, míg osztrák társaik 80 %-a adott kedvező választ, az eltérés minimális. Mindebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a magyar-osztrák határ mentén élő tanulók egyaránt szívesen tanulják egymás nyelvét, a nyelvtanulási kedv tehát kedvező képet mutat.

A határ menti nyelvtanítással foglalkozó szakirodalomban több szerző is hangsúlyozza (Raasch, 1999 és Bufer, 2001) a határ két oldalán élők érdeklődésének kölcsönösségét. Hiszen az eredményes határ menti nyelvtanítás egyik kulcsa éppen a reciprocitás elvének érvényesülése.

37. ábra: A nyelvtanulási kedv megítélése

Egymás nyelvének nehézségi fokára vonatkozó kérdés már valamivel árnyaltabb képet mutat, hiszen 58 magyar tanuló (23%) nagyon könnyűnek, 109 fő (42%) könnyűnek

minősítette a német nyelv tanulás nehézségére vonatkozó kérdést. 93 fő (35%) nehéznek tartja a német nyelvet.

Az osztrák diákok közül 22 fő (17%) nagyon könnyen tanul magyarul, 48 fő (37%) könnyen, míg 59 fő (46%) nehezen.

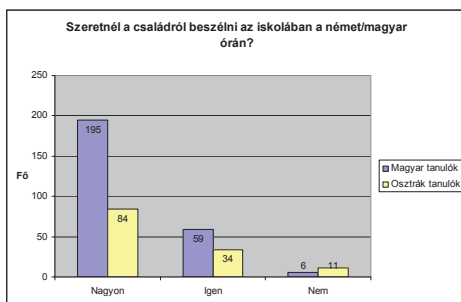
A két gyermekcsoport véleménye azt tükrözi, hogy a tanulók több mint fele könnyen tanulja a másik nép nyelvét, a magyarok könnyebbnek tartják a német nyelvet, míg az osztrákok valamivel nehezebben tanulhatónak a magyart.

A határ menti idegennyelv-tanítás szempontjából fontos jelzés, hogy mindkét oldalon a válaszadók több mint fele (a magyarok 65, az osztrákok 54 százaléka) megtanulhatónak tartja a szomszédos nyelvet.

Ha a nyelvtanulást nehéznek tartók válaszát (35 % magyar, 46 % osztrák) összehasonlítjuk az előző kérdés nem válaszaival (magyar 15 %, osztrák 20 %), arra a következtetésre jutunk, hogy a magyar tanulók közül 35 % nehéznek tartja, de közülük 20 % még így szívesen tanulja. Az osztrák diákok közül 46 % nehéznek tartja, de ebből a tanulói csoportból 26 % ennek ellenére szívesen tanulja a magyart.

A következő ábrák a magyar-osztrák határ menti idegennyelv-tanításban résztvevő diákok *érdeklődési körét* szemléltetik abból az aspektusból, hogy milyen témákról tanulnak szívesen a határ menti idegennyelv-tanulás során.

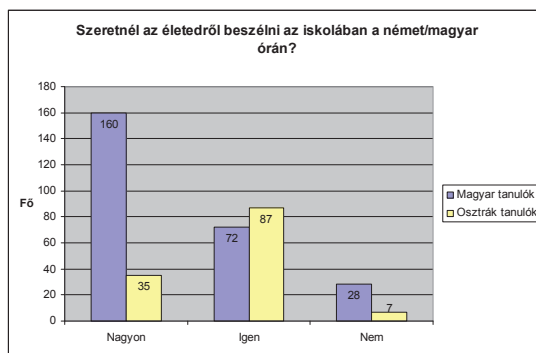
38. ábra: *A tanulók érdeklődése a nyelvtanulási témakörök iránt*

A magyar diákok közül 195 fő (75%) nagyon szívesen, 59 fő (23%) szívesen beszél családjáról az idegen nyelvi órákon. Az osztrák tanulók érdeklődési köre is hasonló e témát illetően, 84 fő (65%) nagyon szívesen, 34 fő (26%) szívesen választja a családot idegen nyelvi témaként.

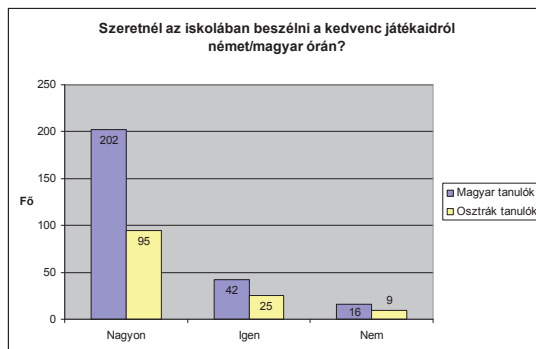
Alig van néhány tanuló, aki nem szívesen beszél családjáról 6 ill. 11 fő (5 ill.) %).

39. ábra: *A tanulók érdeklődése a nyelvtanulási témakörök iránt*

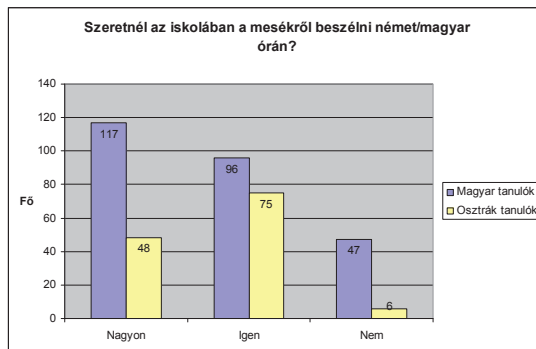
A magyar és osztrák diákok 90 százaléka szívesen beszél az életéről, csak néhányan adtak kedvezőtlen választ (28 magyar tanuló (11%) és 7 osztrák tanuló (5 %).

40. ábra *A tanulók érdeklődése a nyelvtanulási témakörök iránt*

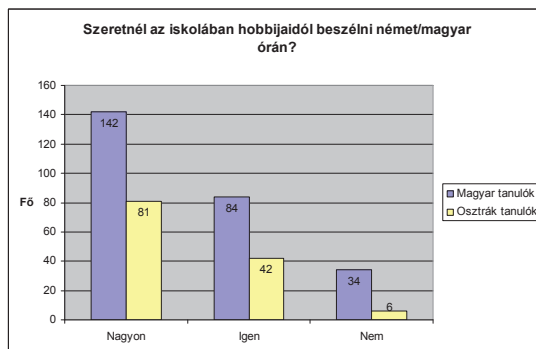
A játék, mint a szabad idő eltöltésének egyik módja a leginkább kedvelt téma a határ mindkét oldalán. A magyar tanulók közül 202 fő (78%) nagyon szívesen, 42 fő(16 %) szívesen beszél erről. Az osztrák tanulók érdeklődése a téma iránt hasonló képet mutat, 95 fő (73%) nagyon szívesen, 25 fő(20%) szívesen beszél arról, hogy mit játszik szívesen. A nemleges választ adók aránya minimális.

41. ábra: A tanulók érdeklődése a nyelvtanulási témakörök iránt

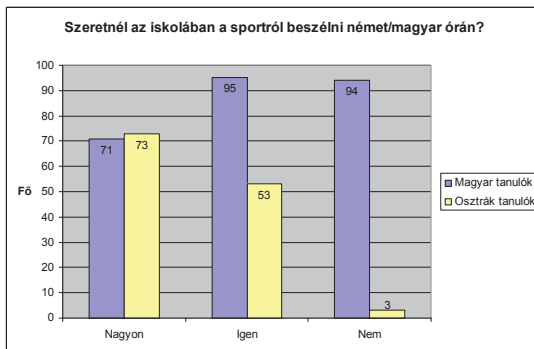
A mese témakör kevésbé népszerű a 10-12 éves korosztályú tanulók körében. Mindkét oldalon hasonló módon válaszoltak, a tanulók 20 százaléka nem szívesen tanul meséket idegen nyelven.

42. ábra: A tanulók érdeklődése a nyelvtanulási témakörök iránt

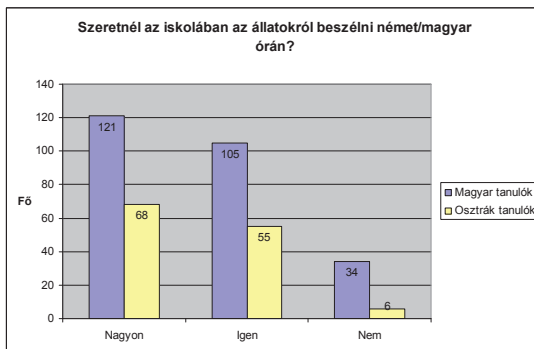
A magyar és osztrák tanulók egyaránt szívesen beszélnek hobbijukról, szabadidős programjaikról, tevékenységükről. A magyar tanulók 87 százaléka (226 fő) nagyon szívesen vagy szívesen beszél erről, 34 fő (13%) nem szívesen. Az osztrák tanulók körében magasabb a népszerűsége a hobbi témakörnek, 123 fő (95%) szívesen beszél erről, 6 fő (5%) nem.

43. ábra: A tanulók érdeklődése a nyelvtanulási témakörök iránt

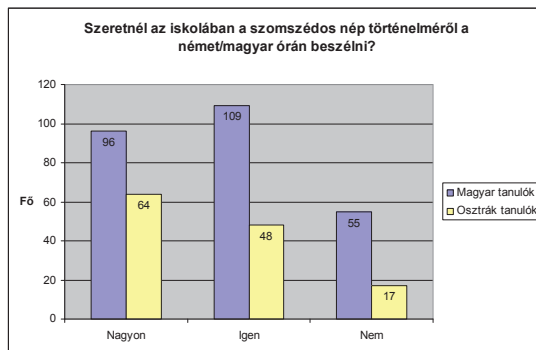
A sport téma feldolgozása, a sportról történő beszélgetés az osztrák tanulók körében jóval népszerűbb, mint magyar társaiknál. Az osztrákok 97 százaléka szívesen beszél idegen nyelvi órákon a sportról, alig van néhány tanuló, 63 fő (3%) aki nem érdeklődik e terület iránt. A magyar diákoknak csak kisebb aránya 166 fő (84%) választja a sportot, 94 fő(36%) nem szívesen beszél erről.

44. ábra: A tanulók érdeklődése a nyelvtanulási témakörök iránt

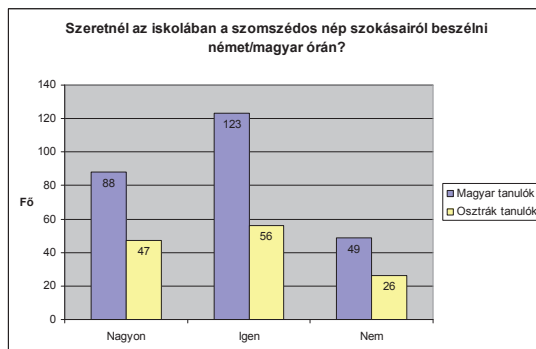
Az osztrák tanulók jobban érdeklődnek az állatok iránt idegen nyelvi órákon, mint magyar kortársaik. Az osztrák tanulók közül 123 fő (96%) nagyon szívesen vagy szívesen beszél erről, a magyar tanulóknál ez az arány 226 fő (87%). Az eltérés egyik oka az lehet, hogy a magyar tanulók egy határ menti kisvárosban élnek, többségük lakótelepen, míg a megkérdezett osztrák gyermekek falusi környezetben nőnek fel.

45. ábra: A tanulók érdeklődése a nyelvtanulási témakörök iránt

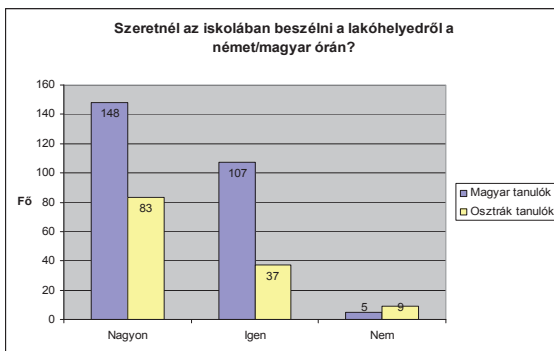
A határ mentén élő tanulók szívesen beszélnek a szomszédos nép történelméről a határ menti idegen nyelvi órákon. A magyar tanulók közül 205 fő (79%), az osztrákok közül 112 fő (87%) nagyon szívesen vagy szívesen beszél a szomszédos népről. Ennek magyarázata az lehet, hogy a trianoni határrendezés előtt a vizsgálatban résztvevő két település Moson vármegyéhez tartozott. A közös történelmi emlékek, a nagyszülők által mesélt narratívák hozzájárulhatnak e kedvező kép kialakulásához.

46. ábra: A tanulók érdeklődése a nyelvtanulási témakörök iránt

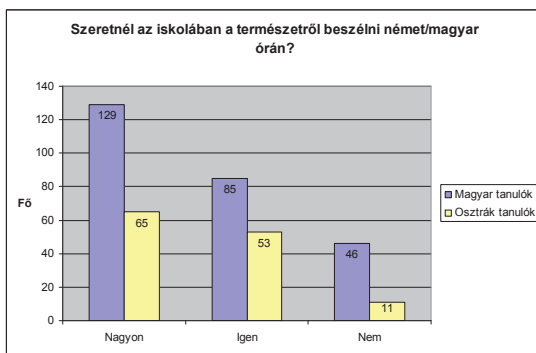
A határ mentén élő tanulók szívesen beszélnek a szomszédos nép szokásairól is a határ menti idegen nyelvi órákon. A magyar tanulók közül 201 fő (79%), az osztrákok közül 103 fő (79%) nagyon szívesen vagy szívesen beszél a szomszédos nép szokásairól, hagyományairól. Ez szintén a közös történelmi emlékekkel magyarázható.

47. ábra: A tanulók érdeklődése a nyelvtanulási témakörök iránt

A lakóhely a tanulók kedvelt témája a határ menti idegen nyelvi órákon. A magyar tanulók közül 255 fő (98%), az osztrákok közül 120 fő (93%) nagyon szívesen vagy szívesen beszél a lakóhelyéről.

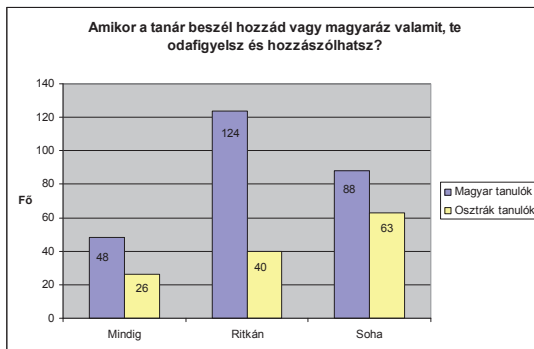
48. ábra: A tanulók érdeklődése a nyelvtanulási témakörök iránt

A magyar tanulók 83, az osztrák diákok 91 százaléka szereti a természetet, mint idegen nyelvi órán feldolgozandó témát. Az osztrák tanulók javára történő minimális eltérés talán a falusi környezettel magyarázható, lakóhelyükből, családjuk foglalkozásából eredően közelebb áll ez a téma hozzájuk.

A határ menti idegennyelv-tanítás során alkalmazott *tanórai tevékenységekről, munkaformáról* az alábbiak szerint vélekednek a diákok:

49. ábra: *Tanórai tevékenységek, munkaformák*

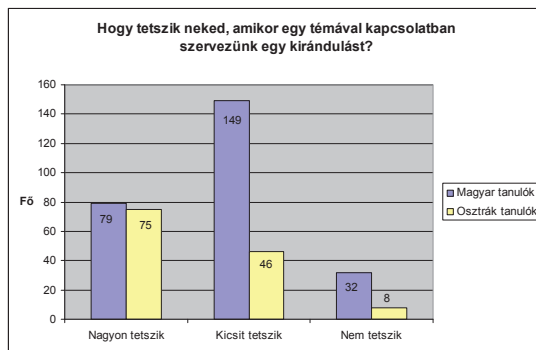
A tanulásszervezés frontális munkaformájának fogadtatása kedvezőtlen képet mutat mindkét tanulói csoportban.

A magyar tanulók közül 48 fő (19%) nagyon szereti, 124 fő (48%) szereti ha így zajlik az óra, 88 fő (33%) nem kedveli ezt a tanulásszervezési módot.

Az osztrák tanulók közül 66 fő (51%) kedveli, 63 fő (49 %) elutasítja ezt az oktatási formát.

A magyar tanulók tehát jobban hozzászórtak a frontális osztálymunkához, mint az osztrák társaik.

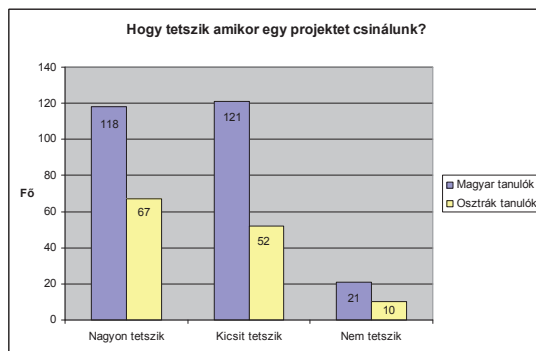
50. ábra: Tanórai tevékenységek, munkaformák

A kirándulás a magyar és osztrák tanulók által kedvelt tananyag feldolgozási forma.

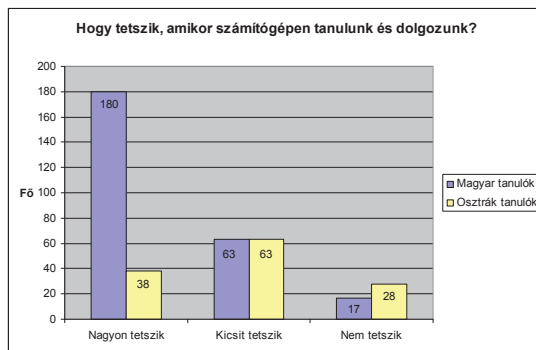
A magyar és osztrák tanulók egyaránt kedvelik, a magyarok közül 228 fő (88%), az osztrák közül 121 fő (94%) kirándul szívesen egy-egy tananyag feldolgozása során.

51. ábra: Tanórai tevékenységek, munkaformák

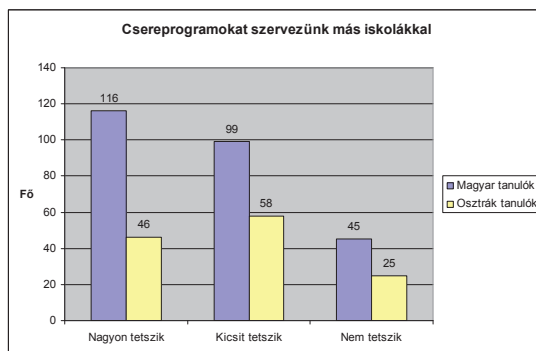
A projekt módszer népszerű a határ mindkét oldalán. A magyar tanulók közül 239 fő (91 %), az osztrákok közül 119 fő (92%) szívesen tanulja a szomszéd nép nyelvét projekt módszer segítségével.

52. ábra: Tanórai tevékenységek, munkaformák

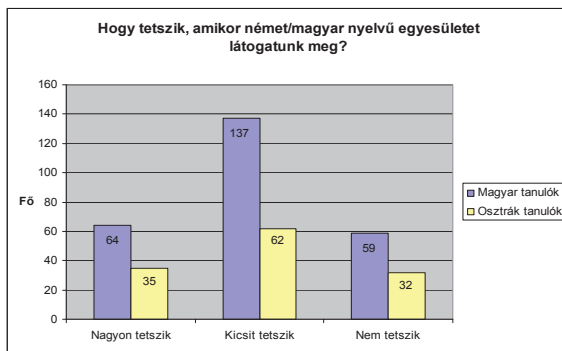
A számítógép segítségével történő tananyag feldolgozás a magyar tanulók körében népszerűbb, 243 fő (93%) nagyon szívesen vagy szívesen használja a számítógépet a német nyelv tanulása során. Az osztrák tanulók körében 101 tanuló kedvező válaszával (79%) ez az arány.

53. ábra: Tanórai tevékenységek, munkaformák

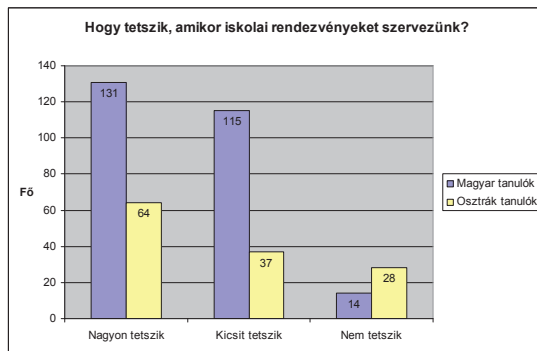
A csereprogramok szervezése más iskolákkal kedvelt tevékenységi forma a magyar-osztrák határ mindkét oldalán. A magyar tanulók közül 215 fő (83%) nagyon szívesen vagy szívesen vesz részt csereprogramokban. Az osztrák tanulóknál ez az arány 97 fő (75%).

54. ábra: Tanórai tevékenységek, munkaformák

A határ menti idegennyelv-tanítást segítheti az adott nemzeti kisebbségek egyesületi rendezvényeinek a látogatása. A megkérdezett tanulók kb. 75 százaléka szívesen vesz részt ilyen programban, a magyar tanulók közül 59 fő (22%), az osztrákok közül 32 fő (25%) nem kedveli ezt a tevékenységi formát.

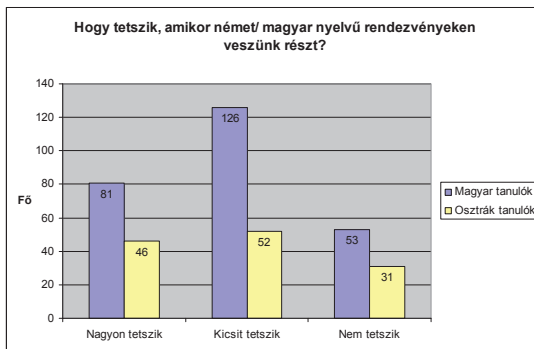
55. ábra: Tanórai tevékenységek, munkaformák

A határ menti idegennyelv-tanítással kapcsolatos iskolai rendezvények népszerűek a tanulók körében a határ mindkét oldalán.

A magyar tanulók körében valamivel kedveltebb ez a tevékenységi forma, 246 fő (94%) nagyon szívesen vagy szívesen vesz részt ilyen programban. Az osztrák tanulók közül 101 fő (79%) adott kedvező választ erre a kérdésre.

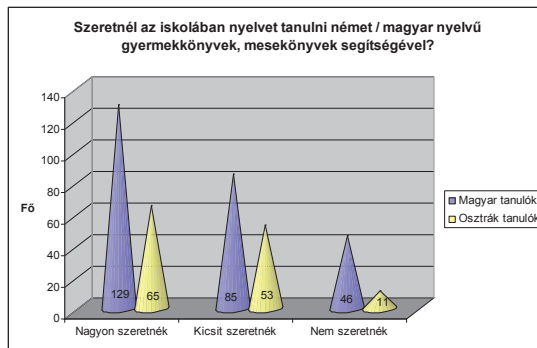
56. ábra: *Tanórai tevékenységek, munkaformák*

A szomszédos nép nyelvén zajló rendezvények látogatásának népszerűsége az iskolai rendezvényeknél valamivel kisebb. Feltehetően a csak szomszédos nyelven zajló rendezvényekkel kapcsolatban – a megértési nehézségektől való félelem miatt is - egy kicsit óvatosabban nyilatkoznak a tanulók. A magyar gyermekek közül 207 fő (80%) kedveli az ilyen jellegű programokat, az osztrák gyermekek közül 98 fő (75%).

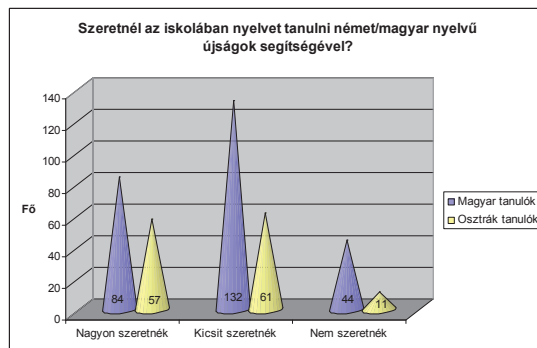
A határ menti idegennyelv-tanítást segítő *taneszközökről* az alábbiak szerint vélekednek a diákok.

57. ábra: *A nyelvtanulássorán használt taneszközök*

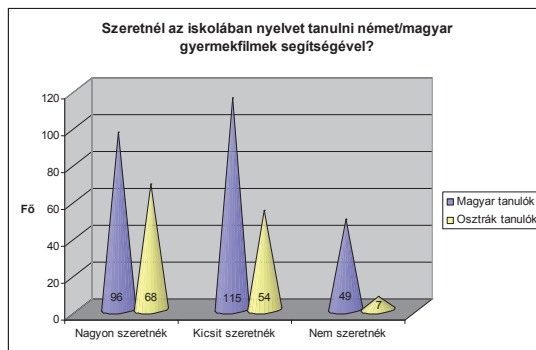
A magyar és osztrák tanulók 50%-a nagyon kedveli az idegen nyelvű mesekönyvek, ifjúsági irodalom használatát a határ menti idegen nyelv tanulása során.

58. ábra: *A nyelvtanulássorán használt taneszközök*

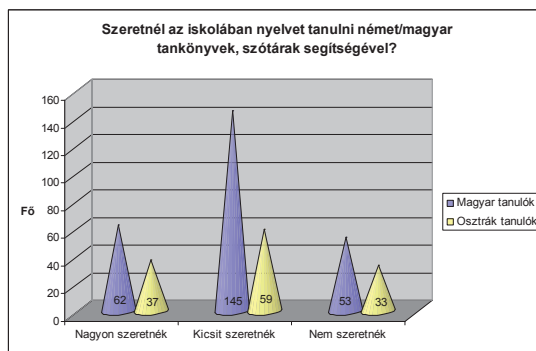
A magyar tanulók 32%-a(84 fő) kedveli a szomszédos nép nyelvén írt folyóiratokat, újságokat, az osztrák tanulóknál ez az érték magasabb 44%(57 fő).

59. ábra: A nyelvtanulássorán használt taneszközök

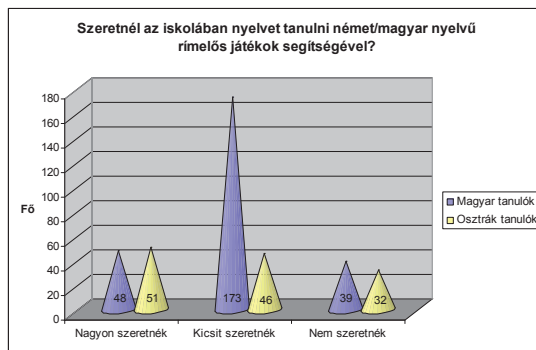
A nyelvtanulás során a filmek felhasználását a tanulók kedvelik. A magyarok 36%-a (96 fő) nagyon kedveli, 44%-a (115 fő) kedveli, ha az órán filmet is felhasználnak a tananyag-feldolgozás során. Az osztrákoknál ez az érték magasabb, 52% nagyon kedveli, 41% kedveli a filmek nézését.

60. ábra: A nyelvtanulássorán használt taneszközök

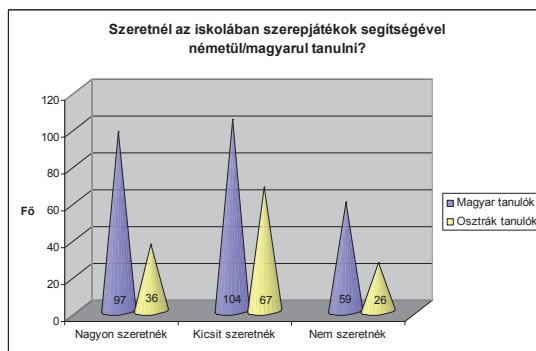
A hagyományos taneszközök a tanulók körében kevésbé népszerűek. A magyar tanulók mindössze 23%-a kedveli nagyon a tankönyveket, szótárakat. Az osztrák tanulóknál ez az érték valamivel magasabb, 28%.

61. ábra: A nyelvtanulássorán használt taneszközök

A mondókákat, rimelős versikéket és játékokat a magyarul tanuló osztrák gyermekek sokkal jobban kedvelik, mint magyar társaik. Az osztrákok közül 40% nagyon kedveli, 35% kedveli ezt a formát. A magyar tanulók adatai összességükben ugyanennyi, 18% és 66%.

62. ábra: A nyelvtanulássorán használt taneszközök

A szerepjáték az egyik legkedveltebb feladattípus mindkét tanulócsoportnál. A magyarok 37%-a (97 fő) nagyon szereti, 40%-a (104 fő) kedveli. Az osztrák tanulók közül 27% (36 fő) nagyon kedveli, 51% (67 fő) kedveli.

A tanulói kérdőívek vizsgálatánál az alábbi következtetéseket állapíthatjuk meg :

- A magyar és osztrák tanulók egyaránt kedvelik a szomszéd nép nyelvét, azt szívesen tanulják.
- Az osztrákok nehezebbnek tartják a magyar nyelvet, mint a magyarok a németet. Azonban az, aki nehéznek tartja a másik nép nyelvét, azok között is találunk olyan tanulókat, akik ennek ellenére szívesen tanulják.
- A tanulók kedvelt munkaformája a projektmunka, a határ mindkét oldalán szívesen foglalkoznak vele.
- A legkevésbé kedvelt taneszköz a tankönyv, szótár, a tanulók inkább a határ menti nép nyelven íródott mesekönyveket, ifjúsági irodalmat választják.

3.5 A tanári interjúk

A tanári interjú során 4 Magyarországon élő és 4 Ausztriában élő magyar tanítással foglalkozó pedagógust kérdeztem meg.

A Magyarországról hetente egy vagy több alkalommal Ausztriába átjáró pedagógusok szakképesítését a következő táblázat tartalmazza:

2. táblázat: *A szomszédos nép nyelvét tanító pedagógusok felsőfokú végzettsége*

	1.	2.	3.	4.
Általános iskolai német nyelvtanító	x			
Általános iskolai német szakos tanár		x	x	
Német nyelvtanár			x	
Német szakos bölcsész	x	x		x
Német származású	x	x		x
Német anyanyelvű			x	

A Magyarországról átjáró pedagógusok szakmailag jól képzett nyelvtanárok. Közülük hárman több mint 20 éve tanítanak magyart a határ menti osztrák településeken, évente kb.50 főt. A nyelvtanítás délután, iskolán kívüli keretben történik. Régebben inkább felnőttek jártak a tanfolyamokra. Míg a határ nehezen átjárható volt, addig főleg

a határ létéhez kötődő szakemberek nyelvtanításáról volt szó : csendőrök, határőrök, vámosok voltak a tanfolyamok hallgatói.

A határnyitást követően a magyar nyelv iránt érdeklődő felnőttek, pedagógusok vagy szőlősgazdák kezdtek el magyarul tanulni.

A magyar, mint határ menti nyelv tanulása iránti motivációnak leggyakrabban gazdasági okai vannak. A szőlősgazdák, a földművelésből élő burgenlandi családok a magyar munkásaikkal való kommunikáció céljából tanulnak magyarul. De van példa nyugdíjasklubok magyar tanulási kezdeményezésére is. Számunkra a szabadedő eltöltésének egyik érdekes módját jelenti a magyartanulás, elmondásuk szerint jó alkalom arra, hogy kimozduljanak otthonról, hogy ünnepi ruhába öltözzenek. Általában hetente kétszer mennek el otthonról : egyszer a magyarórára, egyszer pedig a templomba.

A nyelvtanítás körülményei , helyszínei is változatosak, köztük előfordul iskolai, óvodai tanterem ugyanúgy, mint családi ház, a település közösségi házában valamely helyisége.

Határ régióink osztrák iskoláiban a magyar nyelv, mint választható tantárgy vagy szakköri szabadedős tevékenység jelenik meg . A nezsideri járáshoz tartozó települések oktatási intézményeiben négy Magyarországon tanítói végzettséget szerzett, Ausztriában házasságot kötött pedagógus tanítja az osztrák tanulókat. Ők valamennyien csak tanköteles korú tanulók oktatásával foglalkoznak. Az általuk megadott információk szerint napjainkban, az említett járás iskoláiban intézményes kereteken belül az alábbiak szerint tanulnak magyarul az osztrák diákok:

3. táblázat: *Magyart, mint idegen nyelvet (UAF) tanulók száma
a nezsideri járás iskoláiban 2008/2009-es tanév*

Település /iskola neve	Csoportok száma	Létszám	Tanulók életkora	Nyelvtanulási forma	Heti óraszám	Értékelés
Andau NMS	4	51	11-14 év	sz. v. tantárgy	3	osztályzat
Andau VS	1	13	9-10 év	szakkör	1	részt vett
Frauenkirchen VS	1	9	6-10	sz. v. tantárgy	3	osztályzat
Gols VS	4	35	6-10	szakkör	1	részt vett
Halbturn VS	2	14	6-10	szakkör	1	részt vett
Illmitz VS	1	12	6-10	szakkör	1	részt vett
Illmitz HS	1	8	10-14	szakkör	1	részt vett
Jois VS	2	17	6-10	szakkör	1	részt vett
Mönchhof	2	18		szakkör	1	részt vett
Neusiedl am See r.- k.HS	2	18	10-14	szakkör	1	részt vett
Neusiedl am See r.- k.VS	2	18	6-10	szakkör	1	részt vett
Neusiedl am See VS	4 2	84 18	6-10 6-10	sz. v. tantárgy szakkör	3 1	osztályzat részt vett
Pamhagen VS	1	13	10	szakkör	1	részt vett
Podersdorf VS	2	22	6-8	szakkör	1	részt vett
St. Andrä VS	1	8	6-10	szakkör	1	részt vett
Tadten VS	3	20	6-10	sz. v. tantárgy	3	osztályzat
Wallern VS	2	20	6-10	szakkör	1	részt vett
Winden VS	2	21	6-10	szakkör	1	részt vett
	38 csoport	401 fő				

sz. v. tantárgy = szabadon választott tantárgy

NMS = Neue Mittelschule

VS = Volksschule (alsó tagozat)

HS = Hauptschule (felső tagozat)

r.- k.= römisch katolisch (római katolikus)

Az Ausztriában élő magyar pedagógusok véleménye szerint a szülők nyelvválasztása elsősorban gazdasági indíttatású. Fontosnak tartják, hogy a magyar munkásokkal gyermekeik kommunikálni tudjanak, hogy a határ közelségéből eredő előnyös helyzeteket magyar-tudásukkal még jobban ki tudják használni.

Az osztrák tanulók kisgyermekkori nyelvtanulására a szomszédos nép nyelve iránti érdeklődés a jellemző. Kisgyermekkorban szívesen tanulnak magyarul, „felső tagozatos” korukban energiájuk inkább már csak az angol nyelvre irányul. Szüleikkel havonta legalább egy napot a magyar oldalon töltenek, a vásárlás és a különböző szolgáltatások (fodrász, fogorvos , vendéglői ebéd vagy vacsora, termálfürdő) igénybe vétele miatt.

Természetesen lényeges különbség mutatkozik a tantárgyi és a szakköri keretek közötti nyelvtanulás között. A szabadon választott tantárgyként tanult magyar nyelvből értékelést kapnak, emiatt a tanulók többsége komolyan veszi azt. A szakköri kereteken belül tanuló diákok inkább a nyelvtanulás játékos részét (mondókák, versek, dalok, játékok) részesítik előnyben.

A magyar nyelv középiskolai szintű folytatására Neusiedl am See-ben, Nezsiderben nyílik lehetőség.

4 ÖSSZEFOGLALÁS

Problémaháttér

Az Európai Unióban különböző kultúrák, nyelvek, nemzetek, államok és politikai rendszerek találkoznak egymással. Azt vizsgálva, hogy milyen hatással volt a csatlakozást közvetlenül megelőző és az azt követő időszakban a közösségi politika az oktatás alakulására Magyarországon és milyen hatásokra számíthatunk az előttünk álló években, egyértelműen megállapíthatjuk, hogy hazánkban is elindult az a folyamat, amit a releváns irodalomban egyre gyakrabban az *európaizálódás* fogalmával jelölnek (Halász, 2006). A 21. századba lépve, az információs társadalom hajnalán az idegennyelv-tudás jelentősége világszerte, így kontinensünkön is felértékelődött. Globalizálódó világunkban egy vagy több idegen nyelv ismerete nélkülözhetlenné vált.

Értekezésem célja az volt, hogy megvizsgáljam az idegennyelv-tanítás egy sajátos területét, a határ menti idegennyelv-tanítást, annak nyugat-európai fejlődési folyamatát, néhány európai határrégiós szituáció bemutatásával rávilágítsak azokra a nevelésszociológiai és didaktikai kérdésekre, amelyek ezt az új paradigmát jellemzik. Empirikus úton kívántam bizonyítani, hogy a nyugat-európai határrégiós „jó gyakorlatok” több eleme a magyar-osztrák határ mentén is jelen van, alkalmazható; a határ menti lakosságnak mindkét oldalon igénye van a szomszéd nyelvének tanulása iránt.

A nemzetközi szakirodalom tanulmányozása során áttekintettem a határ menti nyelvtanítás kutatására hatással lévő diszciplínákat. Egyes források szerint (Bufe, 1999) a határ menti idegennyelv-tanítás hozzájárulhat a klasszikus idegen nyelvi didaktika kiegészítéséhez és a határok nélküli nyelvek-kultúrák megközelítése egy új paradigmájának a létrehozásához. Más szakirodalom (Raasch, 2000) az európai gondolat további mozaikdarabját a binacionális vagy akár trinacionális intézmények együttműködésében látja. Ha természetes úton-módon nő a közeledés egymás felé, akkor az országokat elválasztó éles határvonal menti területek is lassan Európa szerte „határtérséggé” alakulnak át.

A továbbiakban megvizsgáltam az Európai Unió nyelvpolitikáját, a többnyelvűség ösztönzésére tett keretstratégiáját (2.1.fejezet). Az európai uniós bizottsági közlemények, jelentések és javaslatok alapján megállapítható, hogy az Európai Unió szakpolitikáit a kontinens ügyeinek egységben való felfogása jellemzi. A nyelvek esetében azonban sajátos szakpolitika alakult ki: ugyan az Európai Unió elkötelezett híve az európai szintű integrációnak, mégis síkra száll az európai népek nyelvi és kulturális sokfélesége mellett.

Teszi ezt a nyelvtanítás és a nyelvtanulás kutatásával, támogatásával, így segítve elő az európai népek közötti kölcsönös megértést. A nyelvi sokszínűség megőrzésére irányuló uniós politika célja olyan környezet megteremtése, amelyben valamennyi nyelv szabadon szólhat, és amelyben a nyelvek széles skálájának oktatására és elsajátítására van lehetőség. Az Unió azt a merész célt tűzte ki maga elé, hogy a lehető legtöbb polgára beszéljen az anyanyelvén kívül legalább két nyelven.

A nyelv a maga kognitív és kommunikatív funkciója segítségével a megértés feltétele és eszköze. Ugyanakkor a nyelv a megértés akadály, gátja is tud lenni : a nyelv az, ami összeköt vagy elválaszt bennünket. Ezért Európa határ menti régióiban a szomszéd nyelvének ismerete, tanítása és tanulása egyre hangsúlyosabb szerepet kap. A határ menti térségek leírásával (2.2.fejezet) a határszituáció ismertetőjegyeit, a határ menti együttműködéseket jellemeztem.

A határ menti együttműködéseket vizsgáló magyar szakirodalom a határ menti együttműködések két típusát különbözteti meg; a felzárkózási stratégiát követő és a túlélési taktikát folytató határtérségeket (Kozma, 1999). A vizsgált határrégió a felzárkózási stratégiát követő együttműködési típushoz tartozik. A határrégió oktatásügyéről kevés hazai szakirodalom áll rendelkezésre, a nyugati határ menti oktatás helyzetét 1983-ban írták le (Imre, 1983).

A továbbiakban megvizsgáltam az Európai Unió határrégiós idegennyelv-tanítási stratégiáját, azt a tudatosan felépített projektsorozatot, amely különböző módon vonta be és multiplikálta a csatlakozó vagy csatlakozás előtt álló országokat a határ menti idegennyelv-tanítás nevelésszociológiájába és didaktikájába (2.3.fejezet). A határszituációk vizsgálata során számos új nemzetközi kezdeményezést, más régiókban is alkalmazható gyakorlatot ismertem meg.

A szakirodalmi források (Raasch, 2000) fontosnak tartják a határ menti nyelvtanítás didaktikája fogalomnak a nyelvpedagógiába történő bevezetését, a nyelvtanárokkal való megismertetését. A szakirodalom pontosan leírja azokat a tényezőket, amelyek megkülönböztetik a határ menti nyelvtanítást a hagyományos idegen nyelvi didaktikától. A határ menti idegennyelv-tanítás a szomszéd nyelvének tanítását jelenti. A „szomszéd nyelve” és az „iskolai nyelv” közötti különbség úgy definiálható, hogy az iskolai nyelv egy olyan nyelv, amely főleg a pedagógiai szimuláció körébe tartozik. Minthogy az iskolai, intézményi kereten belül használjuk, ez inkább egy látens nyelv. Azért tanuljuk az iskolai nyelvet, hogy egy napon, valamikor használjuk, ilyen értelemben messze vagyunk tehát a cselekvési mezőtől. Ezzel szemben, a szomszéd nyelve egy adott régióba ágyazódik be, valóságos használata állandó kihívást jelent. A két régió közelségének köszönhetően a nyelvek tanítása/tanulása lényegesen könnyebbé válik.

Kutatásomban a magyarországi Északnyugat-Dunántúlon és az ausztriai Észak-Burgenlandban a magyarok német és az osztrákok magyar nyelvtanulásáról van tehát szó. A határ menti didaktika egyik jellegzetessége a nyelvek tanulásának **kölcsönössége**. Ennek az alapvetésnek a kipróbálására és bizonyítására a mosonmagyaróvári Móra Ferenc Általános Iskola, az andaui Neuemittelschule (NMS) és a frauenkircheni HAK egy olyan projektet indított el, amelynek témája a szomszéd nép nyelvének és kultúrájának a kölcsönös tanulása.

A szomszéd nyelve nem azonos a DAF-fal, *a német mint idegen nyelvvel*, vagy az UAF-fal, *a magyar mint idegen nyelv* tanításával. Ami a hagyományos idegennyelv-tanítást jellemzi, ezek főleg az iskolai nyelvek többletközvetíthetőségét jelentik nemzeti vagy nemzetek feletti szinten a mindennapi kommunikáció szintjén történő helyi közvetíthetőség kárára.

A határregióban az oktatás tárgyát képező nyelvek jól beágyazódnak a két szomszédos régióban. A szóban forgó két nyelv közötti többféle kapcsolat nemcsak a topográfiára, hanem a történelemre, a gazdaságra, stb. is vonatkozik. Ennek megfelelően többoldalú hálózatról beszélhetünk tehát a két nyelv-kultúra között, olyan hálózatról, amely a határ menti didaktika alapját képezi. Az együttműködő oktatási intézmények tanulói lakóhelyük földrajzi fekvéséből eredően rendelkeznek már „regionális” kezdeti kompetenciával mind nyelvi területen, mind (inter)kulturális területen, az elmélyült

regionális kompetencia eléréséhez megteendő út ki van már jelölve. Ami a „regionális” kompetenciát illeti, ugródeszkául szolgálhat egy olyan szocio-kulturális kompetencia eléréséhez, amely a hagyományos iskolai kompetenciát messze meghaladja.

A nyelvek tanulása a határ régióban nem ugyanolyan módon szerveződik, mint magában az ország belsejében. A határ régióban sokkal könnyebb és „olcsóbb” a célország képviselőivel találkozni, mint amikor az ország belsejében vagyunk.

Intézményi keretek között a tanár és a diákok közötti kapcsolat egy hagyományos módon előre meghatározott viszony. Miután az osztály összeáll, egyrészt a tanár és a diákok közötti hálózat, másrészt maguk a diákok közötti hálózat is stabil marad (Bufe, 2001).

Ezzel szemben a találkozás pedagógiájában a „terepen” dolgozó diákok közötti hálózatnak először össze kell állnia. A különböző társadalmi környezetekhez tartozó emberek közötti kapcsolat kialakítása tehát a határ menti pedagógia szerves részét képezi. Mindebből az következik, hogy nem véletlen találkozásokról, hanem a találkozásokat megelőző didaktikai célkitűzés függvényében történő kapcsolatlétesítésről van szó.

Az idegennyelv-tanítási didaktika létezésének oka éppen e két terület közötti távolságon alapul, a tanár, aki tartja a kapcsolatot a célorzággal a diák helyett és érte. Az utóbbinak csak egy minimális nyelvi kompetencia megszerzésétől kezdődően lesz bátorsága átlépni a határt, hogy emberekkel lépjen kapcsolatba valóságos szituációban.

A célország nyelvéhez és kultúrájához való hozzáférés tehát csak a didaktikai határfelületnek, más szóval az idegen nyelvi funkcionális kompetenciának köszönhetően válik lehetségessé. Tekintettel a célorzággal való szomszédságra, a határ régiós didaktika esetében átfedés van a nyelvi ismeretszerzés és a használat szakaszai között.

Még azoknak a diákoknak is, akik jól beszélnek az idegen nyelvet, állandóan váratlan pillanatokkal kell szembenézniük, ami nehéz helyzetekbe hozhatja őket. Az erre az állapotra magyarázatot szolgáltató egyik ok éppen az a tény, hogy egyes diákok csak nyelvi ismereteik reprodukálására képesek. Ami többé vagy kevésbé hiányzik számukra, az a stratégiai kompetencia, amely lehetővé teszi, hogy spontán helyzeteken

úrrá legyenek. A határrégió, éppen azért, mert számos alkalmat szolgáltat a nyelv használatára, kivételezett területet jelent ennek a stratégiai kompetenciának a gyakorlatba ültetésére. Márpedig a klasszikus idegen nyelvi didaktika ennek a célkitűzésnek az elérésére nem képes.

A határrégiós idegennyelv-tanítás során a nyelvhasználat iskolán belüli és iskolán kívüli szakaszai váltakoznak egymással. A diákok szóbeli kifejezés során történő spontán kompetencia szerzésének egyik nagyszerű lehetősége éppen az, hogy a lehető legkorábban kihozzuk őket az iskolai védőburokból, hogy valódi kommunikációs szituációkba helyezzük őket. Így lehet megtörni az alábbi kanonikus sorrendet:

- először a széleskörű iskolai szakaszban történő nyelvi ismeretszerzés történik meg,
- majd ezután következik a valóságos nyelv késői szakaszban történő használata.

A túlságosan szisztematikus, a hangsúlyt a nyelvtani és lexikális ismeretszerzés helyező pedagógia túlkapása ritkán járul hozzá a beszélt nyelv igazi tudásához. A kanonikus sorrendnek át kell adnia helyét egy olyan sorrendnek, amely lehetővé teszi az *iskolán belüli* tanulás és az *iskolán kívüli* tanulás közötti váltakozást, amelyet a nyelvek-kultúrák tanulása *kettős kapcsolódásának* nevez a szakirodalom (Bufer, 1999), ez a két dimenzió nélkülözhetetlennek látszik a szóbeli kifejezés jó tudása érdekében.

A határ menti didaktika egyik funkciója az intézményes tanulás és a terepen való ismeretszerzés közötti szintézis megteremtésének a szerepe. Meg akarván tiltani a diákok számára, hogy átlépjék a határt, arra hivatkozva, hogy nincs még elégséges nyelvi és interkulturális kompetenciájuk, egy olyan nyelvi didaktika abszurdítására utal, amely túlságosan propedeutikus, ugyanakkor pedig túlságosan maximalista is akar lenni. Éppen a határrégióban találja magát a diák olyan helyzetben, mint a bevándorló, olyan nagyon gazdag, hogy ne mondjuk túlságosan is gazdag nyelvi szituációban, amely állandó kihívást jelent számára.

Ebben a helyzetben két reakció állhat elő:

- Az intézményes típusú előrehaladáshoz viszonyított túlságosan gazdag *input* a diák frusztrációját idézheti elő, amely többé vagy kevésbé teljes demoralizáláshoz vezet.
- A diák olyan stratégiai képességeit fedezi fel, amelyeket a terepen megélt tapasztalatok idéznek elő, ennek tudatosítása pedig motivációját jelentősen növelheti.

A határ menti idegennyelv-tanításnak arra kell törekednie, hogy egyensúly legyen az intézményes módszer és a találkozás pedagógiája között, miközben figyelembe veszi annak minden nyelvi és pszichológiai szükségleteit. A határ menti didaktika olyan didaktikai potenciált jelent, amely össze tud egyeztetni olyan ellentéteket, mint amilyen az irányított oktatás/önálló tanulás, az intézményes oktatás/terepen való tanulás, a mediatiszt oktatás/közvetlen tanulás. Éppen ezek azok a feszültségek, amelyek a megjelölt dimenziók között uralkodnak, és amelyek egy dialektikus perspektívában alapvető változást idézhetnek elő a diák magatartásában azzal a nyelvvel-kultúrával szemben, amelyet el akar sajátítani.

A határ menti idegennyelv-tanítás eddigi gyakorlata azt igazolja, hogy a hagyományos nyelvtanításhoz viszonyítva konkrétan megfogalmazható előnyei és hátrányai is vannak.

A határ menti idegennyelv-oktatás *előnyei* a hagyományos típusú intézményes idegen nyelvtanítással szemben a következők :

- A diák számára már a nyelvtanulás kezdetén lehetőség nyílik arra, hogy közvetlen kapcsolatba lépjen az anyanyelvi beszélővel, anélkül, hogy köteles lenne az oktatási intézmény esetleg több éves késleltető mechanizmusát megtennie.
- A határ menti didaktika felszabadítja a diákot az iskolai nyelvének mesterkéltségétől.

- A diák nincs - mint a hagyományos nyelvoktatásban - állandó várakozási körforgásban. A terepen megszerzett nyelvi ismereteket közvetlenül használhatja.
- Kihasználva az anyanyelvi beszélők modellkompetenciáját, a diák gazdagíthatja idegen nyelvi kompetenciáját.
- Az interperszonális kommunikációban a diák számára az idegen nyelv természetes beszédeszközzé válik.
- A diák közvetlen tapasztalatot szerez a szomszédos nép kulturális realitásairól.
- A határvidéken megszerzett nyelvi ismeretek a diákot abba az irányba vezethetik, hogy közvetlen természetes lakóhelyét kiszélesítse.
- A diák nem úgy lép kapcsolatba szomszédjával, mint a nyelvi tanulás egy technokratájával, hanem úgy, mint emberi kapcsolatok keresésének a tárgyával. A osztály közösségéhez viszonyítva egyénibb módon tud dolgozni.

A határ menti idegennyelv-oktatás *hátrányai* a hagyományos típusú intézményes idegen nyelvoktatással szemben a következők :

- Az intézményes oktatáshoz képest ez a didaktika magasabb energiaráfordítást tesz szükségessé mind a szervezés, mind az időbeosztás területén.
- Ez a didaktika széles körben kivonja magát a tanár ellenőrzése alól, ezért az ismeretek értékelését nehezebb megvalósítani.
- A diák részéről ez a didaktika olyan magatartásformákat követel meg, amelyek az iskolai habitusnak részben ellentmondanak.
- Sok diák számára a terep nehéz kockázatot és kihívást jelent.
- Rendszerező iskolai tevékenységek hiányában a diáknak néha az a benyomása, hogy az anyanyelvi beszélőkkel való kapcsolatai során nem sok mindent tanul.

- A tanulás eltérhet a hivatalos pedagógiai programtól, sőt konfliktusba is kerülhet ezzel.
- A terepen való találkozások esetleges jellege gyakran a tartalmak egy bizonyos banalitását idézi elő.

Látszólag a határ menti didaktika előnyei és hátrányai többé vagy kevésbé egyforma értékűek, véleményem szerint azonban inkább az előnyök bizonyos prioritása figyelhető meg. Egy intézményes szinten legitimált nyelvi kompetencia nem feltétlenül felel meg egy igazi kommunikációs kompetenciának valóságos helyzetben.

Az intézményes kompetencia, amely főképpen a didaktikai szimuláció körébe tartozik, gyakran öncélú, és megelégszik egy, a nyelvtudást igazoló hivatalos igazolással. Ezzel szemben a célország természetes környezetében való kommunikációnak a valóság többféle kihívásával kell szembenéznie. Bizonyítékát kell szolgáltatnia annak, hogy a diák és az anyanyelvi beszélő közötti nyelvi kommunikáció valóban működik, hogy ezt siker koronázza.

Összegzésként megállapítható, hogy sem a határ menti didaktika, sem az intézményes oktatás egyedül önmagában nem hivatott a nyelvi pedagógia megújítására, hanem csak a két út közötti szintézis hozhatja el a kívánt megoldást. Indokoltnak tűnik tehát, hogy az idegen nyelv tanulásának a két típusát funkcionális szempontból összekössük, egyesítve mindegyikük pozitív összetevőit, amelyek a nyelvoktatás új minőségéhez vezethetnek el. Vajon a határ menti didaktika jelenti a nyelvtanulás legjobb módját? Azonnal felmerülhet az az ellenvetés, hogy az ország belsejében lakó polgárok számára ez az ígéretes út kizártnak tűnik.

A magyar- osztrák határ menti nyelvtanítási didaktika konkrét fogalmának megértése érdekében röviden felvázolom a fent említett projektünk néhány eredményét:

- A határ egyik és másik oldaláról származó résztvevők erős motivációja jellemzi a közös munkát.
- Eltérő motiváció az alábbi területeken volt megfigyelhető : osztrák oldalról a továbbképzés és a szakmai képzés prioritása; magyar oldalról az általános képzés prioritása.

- A résztvevők közvetlen aktivitása regionális előéletük vonatkozásában.
- Az intézményes párbeszéd és a személyes találkozások jó integrációja.
- Magasabb nyelvi szint egyéb tanfolyamokhoz képest.
- A kommunikáció és a tartalom prioritása a nyelvi kérdésekhez (lexika, nyelvtan) képest.
- A határrégióban a kulturális realitások néha meglepő ismeretei.
- A résztvevők forrásszemélyekként szerepelnek, abból következik az oktató-diák viszony megváltozása.
- Kedélyes és együttműködésen alapuló légkör a tanórákon és a találkozások pedagógiai szakaszaiban.

Amit főképp hangsúlyozni szeretnék, az a határ menti didaktika által bevezetett minőségi változás, mint amilyen a szóbeli megnyilatkozás könnyedsége, a társadalmi és interkulturális kompetencia, a szakmai kompetencia, amelyek nehezen tanítható dimenziók egy tisztán intézményes megközelítésben.

Hogyan artikulálódik a projektben a fent szóba került kölcsönösség?

Az intézményes *input* a határ két oldalán – a német nyelvet tanuló magyar és a magyar nyelvet tanuló német résztvevők – személyre szabott tematikus párbeszédnek az alapját szolgáltatja a két nemzet találkozásai alkalmával. Úgy ítéltük meg, hogy a „határ menti” partnerek közötti relációs dimenziót még jelentősen meg lehet erősíteni a kétnemzetiségű tanfolyamok szervezése révén.

A szakirodalmi források fontosnak tartják a határ menti idegen nyelv tanításának új szemléletű didaktikai megközelítését, így ez alapján fogalmaztam meg kutatási kérdéseimet és hipotéziseimet, melyek bizonyítására vagy elvetésére az empirikus vizsgálatokkal gyűjtöttem érveket.

A kutatás tudományos eredményei:

A szülői kérdőív leíró elemzésének eredményei :

A kutatásban résztvevő szülők által kitöltött kérdőíveket – az első vizsgálatban résztvevők alacsony száma miatt – csak leíró statisztikai eszközökkel vizsgáltam. A két kérdőív elemzésből az alábbi következtetéseket vonhatjuk le:

- A nyugat-dunántúli- észak-burgenlandi határrégióban a két nép egymás iránti érdeklődésében, az információáramlásban, az együttműködések állami támogatottságában az elmúlt tíz alatt szignifikáns javulás történt. Az adatok kölcsönösen kedvező képet mutatnak. Ezekre a kérdésekre vonatkozó korábbi kedvező válaszok száma több esetben megkétszereződött a határ mindkét oldalán.(1-7. kérdés)
- A szomszédos nép nyelvének oktatása iránti igényt a határrégióban a kölcsönösség jellemzi. A lakosság fontosnak tartja a nyelvtanulással együtt a másik nép népszokásainak és kulturális értékeinek a megismerését is.
- A szülők egyetértenek abban, hogy az oktatási intézmények pedagógiai programjában a határrégió ténye jelenjen meg, a szomszéd nyelvének tanulására legyen lehetőség. (8-14. kérdés)
- Az osztrák szülők 75 %-a az angol nyelv mellett második nyelvként fontosnak tartja a magyar, mint idegen nyelv tanulását. A magyar szülők 96 %-a a németet fontosabbnak tartja az angolnál. (15-16. kérdés)
- A határrégió lakói szerencsésnek tartják azt, hogy ebben a régióban laknak (magyarok 99%, osztrákok 97%).
- A magyar szülők csaknem fele elképzelhetőnek tartja, hogy közép vagy felsőfokú tanulmányait gyermekeik Ausztriában folytassák. Ugyanerről a kérdésről az osztrákok visszafogottabban vélekednek, bár az eltelt tíz év alatt 15%-ról 20%-ra változott a véleményük.

A szülői vélemények markánsan megjelenő elemei: kölcsönösség a nyelvtanulásban, a kezdeményezőkézség, az együttműködés iránti igény megfogalmazása, nyitottság a másik nép kultúrája, szokásai iránt.

A tanulói kérdőív elemzésének eredményei :

A diákok által kitöltött kérdőívek kvantitatív összegzése alapján az alábbi következtetések vonhatók le:

A szomszéd nyelvéhez való hozzáállást vizsgálva az adatok nagyon kedvező helyzetet mutatnak, a magyar tanulók 85%-a nagyon szívesen vagy szívesen tanulja a német nyelvet. Az osztrák tanulók 80%-a adott hasonló választ. Megállapítható, hogy a szomszéd nép nyelvét a határ mindkét oldalán szívesen tanulják.

A szomszédos nép nyelvének nehézségére vonatkozó válaszok már árnyaltabb képet kapunk.

A magyar diákok 35%-a, az osztrákok 46%-a tartja nehéznek a másik nyelvet. Megállapítható, hogy a két gyermekcsoport közül az osztrákok nehezebbnek tartják a magyar nyelvet.

A határ menti idegennyelv-tanítás során az alábbi témák iránt nyilvánul meg a tanulói érdeklődés:

- Legnépszerűbb téma mindkét gyermekcsoportnál a család, lakóhely, saját élet és a játék (mindegyik témakör 90% feletti értéket képvisel).
- Legkevésbé választott témakör a mese, mindkét gyermekcsoportnál „csak” 80%.
- Az osztrák tanulók szívesebben beszélnek magyar órán a hobbiról, a sportról és az állatokról, mint a magyar tanulók.
- A szomszédos nép történelme és szokásai is szerepel a kedvelt témakörök között, 80% körüli népszerűsége nem mondható alacsonynak. A tanulók életkorát tekintve érthető, hogy a már felsorolt témák közelebb állnak hozzájuk.

A határ menti idegennyelv-tanítás során alkalmazott tanórai munkaformákat vizsgáló kérdéseket elemezve az alábbi eredményt kapjuk :

- Az osztrák tanulók a kirándulást, a projekteket és az iskolai rendezvényeket részesítik előnyben.
- A magyar tanulók körében a számítógépes feladatokat is tartalmazó német óra a legkedveltebb, ezt követi a projekttéma feldolgozása, a kirándulás.
- A frontális munka a diákok által legkevésbé választott munkaforma, az osztrák tanulók nagyobb aránya utasítja el az ilyen szervezésű magyar nyelvi órákat.

A határ menti idegennyelv-tanítást segítő taneszközökről, tanórán kívüli tevékenységekről a kérdőívek elemzését követően az alábbi következtetést fogalmazhatjuk meg :

- Az osztrák tanulók körében legkedveltebb a magyar nyelvű film, a szerepjáték, a mondókák - játékok.
- A magyar tanulóknál csak a sorrendben van változás: német nyelvű mondókák - játékok, film és szerepjáték.
- A legkevésbé népszerű az újság mindkét csoport körében. Magyarok 32%, osztrákok 44%.

A tanári interjú elemzésének eredményei :

A határ menti magyar iskolákban a diákok szívesen tanulják a német nyelvet. A nyelvtanulás motivációja a határ közelsége, a határ túloldalára tett gyakori családi / iskolai utazások, kirándulások, felnőttkorban a magyarországinál előnyösebb munkalehetőségek.

Néhány éve új jelenséggént élük meg a magyar tanulók ausztriai iskolákban történő beíratását az osztrák szülők és nyelvtanárok. A magyar tanulók jelenléte segíti a határ menti idegen nyelvként oktatott magyar nyelv helyzetét.

A határ menti osztrák iskolákban néhány éve tapasztalható különösebb érdeklődés a magyar, mint szomszédos nép nyelve iránt. A nyelvtanulás lehetősége a pedagógiai programok nyelvi kínálatába bekerült. A legtöbb határ menti osztrák oktatási intézmény nevelési céljai között a határ menti identitás kialakulásának segítése, a határrégiós tudat fejlesztése is szerepel.

A magyar nyelv tanulását egyértelműen gazdasági okok motiválják, az Ausztriában dolgozó magyar munkásokkal való kommunikáció megkönnyítése reményében választják a szülők. Kisebb mértékben az osztrák szülők narratíváiban megjelenik a közös történelmi és kulturális múlt nosztalgikus felidézése, a nagyszüleik idejében a térséget jellemző virágzó időszak képe.

A magyar és osztrák tanárok véleménye megegyezik abban, hogy a határ menti idegennyelv-tanítás előnye abban rejlik, hogy:

- a diákok számára már a nyelvtanulás kezdetén lehetőség nyílik arra, hogy kapcsolatba kerüljenek anyanyelvi beszélővel,
- a határ menti nyelvtanulás felszabadítja a tanulókat az iskolai nyelv mesterkéeltségétől, kihasználva az anyanyelvi beszélők modellkompetenciáját a tanulók gazdagíthatják idegen nyelvi kompetenciájukat,
- a határ menti kommunikációban a tanulók számára az idegen nyelv természetes beszédeszközzé válik,
- az idegennyelv-tanulás során a tanulók közvetlen tapasztalatot szerezhetnek a szomszédos nép szokásairól, hagyományairól,
- a határmentén megszerzett idegen nyelvi ismeretek a tanulókat abba az irányba vezethetik, hogy a közvetlen lakóhelyéről alkotott eddigi képük kiszélesedik.

A kisgyermekkori nyelvtanulást a határ mindkét oldalán nagyon eredményesnek tartják, a magyar tanulók a németet általában az államilag elismert nyelvvizsga megszerzéséig tanulják. Az osztrák tanulók nagy része szakköri formában tanulja a magyar nyelvet, az értékelés hiánya miatt érdeklődésük fokozatosan csökken. Igazi előrelépés az ausztriai magyar nyelvtanulás eredményességében a magyart, mint szabadon választott tantárgyat

tanulók körében várható. A rendszeres értékelés miatt és az órarendbe épített jellegénél fogva a tanulók komolyan veszik a nyelvtanulást.

A magyar és osztrák nyelvtanárok egyaránt úgy nyilatkoztak, hogy érzik a határ mentiségben rejlő lehetőségek gazdagságát, sokszor azonban nem tudnak mit kezdeni velük.

A hagyományos idegennyelv-tanítási módszerektől eltérő, új munkaformák alkalmazására törekednek, azonban legtöbbször ösztönösen érzik meg a határszituációból adódó lehetőségeket.

Szívesen vennének részt olyan továbbképzéseken, amelynek témája a határ menti idegennyelv-tanítás lenne.

A tanárokkal készített interjúk igazolták, hogy a szomszéd nyelvét tanító nyelvtanárok fontosnak tartják a határ menti nyelvtanítás megkülönböztetését a hagyományos idegennyelv-tanítástól. Véleményük szerint a különbségek az alábbiakból erednek : a nyelv közelsége, hozzáférhetősége, a szomszédról alkotott kép motiváló ereje, a szomszédos nép nyelvének hasznossága, a szomszéd nép nyelvének jelentősége. A nyelvtanítás során egyre inkább olyan témákat választanak, amelyekre az adott régióban a közös tananyagtartalom a jellemző.

Az elméleti áttekintés összegzéseként, a szakirodalmi források leírásai és modelljei, valamint a vizsgálatok eredményei alapján a határ menti nyelvtanítás fogalomtérképét a következőképpen ábrázolom (sz. melléklet)

Az empirikus kutatás

Az értekezés nagyrészt alap kutatásokra támaszkodik, melyeknek elsődleges eszközei a forráselemzés, az interjúk és a kérdőíves kikérdezések voltak. A nemzetközi vonatkozású adatok, információk megszerzése az Internet, az elektronikus levelezés és a személyes kommunikáció segítségével történt. Másodlagos eszközként a hazai és nemzetközi oktatási intézményi dokumentumok elemzései szolgáltak. A kutatás eszközeinek a harmadik csoportját a tapasztalati úton szerzett ismeretek jelentették, amelyekre a magyar és osztrák oktatási intézményekben történt látogatások, találkozások, továbbá a közös tervezőmunka során tettem szert.

A kutatás empirikus eszközei között meg szeretnék említeni egy konkrét, 2009-ben a magyar-osztrák határ menti idegennyelv-tanítás keretében kidolgozott és megvalósított együttműködést, amelynek témája egy aktuális esemény volt: A határnyitás 20. évfordulója című projektet dolgozta fel három iskola, a szomszédos nép nyelvének kölcsönös felhasználásával. Ez az együttműködés sok olyan hasznos tapasztalat szerzésére bizonyult alkalmasnak, amelyeket a kutatás egyéb eszközeivel nehéz lett volna megszerezni.

A dolgozat empirikus adatainak publikálásával két kutatás eredményeit kívánom bemutatni, a részleges összehasonlító elemzés módszerével. Az első kutatás (1998) hazánk európai uniós csatlakozása előtt hat évvel vizsgálja a nyelvtanulás helyzetét a magyar – osztrák határ korábban már említett térségében. A határ két oldalán élő szülők kérdőíves megkérdezésével arra kerestem a választ, hogy a szülők milyenek látják a határregió helyzetét, mennyire tartják hasznosnak a szomszédos nép nyelvének a tanulását, mit gondolnak a határ menti iskolák együttműködéséről, mennyiben változott meg a véleményük a rendszerváltás óta eltelt tíz év alatt. A kérdőíves felmérést magyar és osztrák szülők körében végeztem el. A mintavétel során különösen nagy gondot fordítottam a minta nagyságára. Arra törekedtem, hogy a vizsgált intézmények tanulólétszáma és a megkérdezettek aránya megközelítőleg azonos legyen.

A második kutatás (2009) tizenegy évvel később, Magyarország európai uniós tagsága után öt évvel későbbi időszak jelenségeit mutatja be ugyanebben a térségben. A 2009-ben végzett felmérés alkalmával a szülői kérdőívet az oktatási intézmények pedagógusaival folytatott interjú egészíti ki. A megismételt vizsgálat során a közvetlenül a határ mentén fekvő települések nyelvtanáraikat is felkerestem. A strukturált interjú alapján nyolc magyarországi és nyolc ausztriai pedagógus véleményét összegeztem. Valamennyien több mint 20 éves tanítási gyakorlattal rendelkeznek a szomszédos nép nyelvének tanításában.

A tanulói kérdőívek során felhasznált kutatási eszköz 33 zárt kérdést tartalmazó kérdőív volt. A kérdések a diákok szomszédos nyelvhez való hozzáállására, nyelvtanulási kedvére vonatkoztak, továbbá a tanulók véleményét vizsgálta a tanórai témák, tanórai munkaformák és a nyelvtanulás során használt taneszközök vonatkozásában.

A megkérdezett tanulói minta a szülőkhöz hasonló mennyiségű volt; 260 negyedik, ötödik és hatodik osztályos magyar tanuló, akik három fokozatú skálán, életkori sajátosságaihoz alkalmazkodva „szimbólumokkal” (☺ ☹ ☻) válaszoltak. A szimbólumok jelentése: a ☺ a nagyon tetszik, nagyon szívesen, a ☹ igen, tetszik, szívesen, a ☻ nem tetszik, nem szívesen. A megkérdezett osztrák tanulói minta 129 fő volt, hasonló életkorúak, mint a magyar diákok, a magyar kérdőív német nyelvű változatát kapták meg.

A hipotézisek beigazolódása

Összefoglalva vizsgálatok eredményét a hipotézisek beigazolódását tekintve:

Első hipotézisemre adott válaszként a vizsgálatok igazolták feltevésemet. A határ menti idegennyelv-tanításnak a nyugat-európai országokban több évtizedes hagyománya van, az uniós oktatáspolitikát részét képezi. Hazánkban még nem jelent meg a határ menti idegennyelv-tanítás az oktatáspolitikai szintjén.

Második hipotézisemet teljes mértékben igazolták a tanulói és szülői válaszok, hogy határrégióinkban (*Északnyugat-Dunántúl - Észak-Burgenland*) a határ mindkét oldalán kölcsönös érdeklődés mutatkozik egymás nyelvének tanulása iránt. A határ menti iskolai együttműködések során megjelenik a közös tananyagtartalom az idegennyelv-tanításban.

A vizsgálatok igazolták harmadik hipotézisemet arról, hogy a magyar-osztrák határ mentén élők a határrégió helyzetét kedvezőnek ítélik, a határrégiós idegennyelv-tanulást elsősorban a nyelv használhatósága motiválja, a határ mindkét oldalán gazdasági érdek fűződik a szomszéd nép nyelvének tanulásához.

Szintén igazolták a tanulói válaszok a negyedik hipotézisemet arról, hogy a magyar és osztrák diákok szívesen tanulják egymás nyelvét, érdeklődnek a határrégiós témák iránt. A tanítási munkaformák közül elsősorban a projekt módszerét kedvelik. Az idegennyelv-tanulás során szívesen használnak korszerű taneszközöket a hagyományos nyelvkönyv és szótár helyett.

A tanári interjúk részben igazolták ötödik hipotézisemet arról, hogy régióinkban a nyelvtanárok a határrégiós nyelvtanítás során többnyire hagyományos órászervezési

formákat és módszereket alkalmaznak. A tanári interjúk összességében arról tanúskodnak, hogy valóban nem ismerik a határ menti nyelvtanítás elméletét, de a gyakorlatban újszerű kezdeményezéseik vannak, ösztönösen érzik, hogy másképp kell a határ mentén a szomszédos nép nyelvét tanítani. Szívesen vennének részt ilyen jellegű továbbképzéseken. A határrégiós nyelvtanítás során sajátos módszerek alkalmazására van szükség, erre a nyelvtanárokat képzésük során fel kell készíteni.

A kutatás tudományos eredményeinek felhasználhatósága

A kutatási eredmények várhatóan az oktatási szféra több szintjén hasznosulhatnak.

Egyrészt az értekezés segítheti az oktatásügy központi és helyi döntéshozóit az idegennyelv-oktatást érintő szakmapolitikai döntések meghozatalában, a határ menti és a határokon átvívelő oktatási együttműködések tudományos-elméleti megalapozását.

A disszertáció eredményei kedvezően hathatnak a határ menti idegennyelv-tanítás gyakorlatára, a szomszéd nép nyelvének tanítására. A nyelvtanárok körében növelheti az innovációs kedvet, ezáltal hozzájárulhatnak a hazai idegennyelv-tanítás hatékonyabbá tételéhez.

Egy harmadik lehetséges terület a pedagógusképzés, pedagógus-továbbképzés, amelyből napjainkban még hiányzik a szomszéd nép nyelvének, mint a klasszikus idegennyelv-tanítási modell új paradigmájának tanítására való felkészítés. Az értekezés eredményei beépülhetnének az idegen nyelvi felsőoktatási képzés / továbbképzés curriculumába.

Az értekezésben felvázolt alapkutatás kezdetét jelentheti Magyarország különböző határrégióiban végzett, más változókat is feltérképező, esetleg más kutatási módszerekkel végzett kutatási tevékenységnek.

A kutatás gyakorlati hasznát továbbá még abban látom, hogy az empirikus kutatások eredményei hozzájárulhatnak a hazai nyelvpedagógia eszköztárának bővüléséhez, a határrégiós idegennyelv-tanítás elméleti alapjainak lerakásához. A határ mentén élők nyelvválasztási mutatói hatással lehetnek a kisebb nyelvek iránti érdeklődés felkeltésére.

További kutatási lehetőségek

A vizsgálatok nem tekinthetők lezártak, mivel az egyes kérdésekre adott válaszok elemzésekor újabb, további vizsgálatokat igénylő területeket találtam:

- A határ menti nyelvtanítás és a határrégiós identitás közötti összefüggés feltárása hozzájárulhat a határmentiség mélyebb megismeréséhez.
- További vizsgálatokat igényelne a magyar-osztrák határ két oldalán élő nemzeti kisebbségek szomszédos nyelv tanításában betöltött szerepének a feltárása.
- További cél lehetne annak vizsgálata, hogy a magyar – osztrák – szlovák hármas határrégióban milyen arányú érdeklődés mutatkozik egymás nyelvének tanulása iránt.

IRODALOMJEGYZÉK

- Andorka, R. (2002): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó
- Az Európai Községek Bizottsága (2005): *Új keretstratégia a többnyelvűség ösztönzésére*. COM (2003)596 végleges. Brüsszel, 2005.11.22.
- Babbie, E. (2003): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi Kiadó
- Bajomi, I. (1997): *Az uniós oktatáspolitikai: küzdőter körvonalai és az európai kihívásokra adott francia válaszok*. Új Pedagógiai Szemle 1976.10.sz. 105-122.p
- Baranyi Béla (2007): *A határmentiség dimenziói Magyarországon*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó
- Brammerts, H. & Calvert, M. (1996): *Sprachenlernen in Tandem*. Bochum : Universitätsverlag (i.Vorb.)
- Bufe, W. (1984): „*Alternativer Fremdsprachenunterricht: Videointerviews vor Ort*”.
- Bufe, W.(1990): *Von grenzüberschreitenden Kontakten zur interkulturellen Begegnung: am Beispiel Saarland/Lotharingen*”. Fremdsprachen und Hochschule 30, 73-100.
- Bufe, W. (1999): *De l’enseignement des langues a la formation interculturelle: plaidoyer pour une synthese*. In: *Nouveaux Cahiers d’Allemand*. 17. 129-155.
- Bufe, W. (2000): *De la méditation technologique a l’apprentissage interculturel des langues étrangères*. In : *ÉLA* 117, 73-95.
- Bufe, W. (2001): *Didactique des langues en région frontalière, frontière de la didactique? In : Revue de didactologie des langues-cultures* 2001/3-4. 305-312.
- Christ, H. (1980): *Fremdsprachenunterricht und Sprachenpolitik*. Stuttgart, Klett-Cotta
- CICERO (2001): *Kleine Fremdsprachendidaktik für Grenzregionen*. Maastricht.

- Csapó, B. (2001): *A nyelvtanulást és a nyelvtudást befolyásoló tényezők*. In: *Iskolakultúra*, 2001/8, 25-35.
- Európa Tanács – Oktatási Minisztérium (200) *Nyelvoktatás – politikai arculat*.
- Falus, I. (szerk.) (2004) *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Budapest, Műszaki Könyvkiadó.
- Forgács A. – Loboda Z. (2003): *Az Európai Unió és az oktatás*. Budapest, Press Publica
- Forray R. Katalin & Pribersky, Andreas (1992a): *A határ menti együttműködés és az oktatás*. Tudományos tanácskozás, Szombathely, 1992. április 27-29. Budapest, Oktatókutatató Intézet
- Forray R.K.– Kozma T.(1992b): *Társadalmi tér és oktatási rendszer*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Földes, Cs. (2002): *Az idegen nyelvek oktatása, ismerete és használata Magyarországon – a nyelvpolitika tükrében*. In *Magyar Tudomány*, 2002/2 184-195.
- Galisson, R. (1990): *Az alkalmazott nyelvészetől a nyelvek-kultúrák didaktológiájához*. ÉLA 79.
- Glatz, F. (2001):*Hét tézis az Európai Unióról és a nyelvekről*. Lingua frankák, regionális lingua frankák, anyanyelvek és a német nyelv. In : Magyar Tudomány, 2001/7.
- Halász, G. (2001): *A magyar közoktatás az ezredfordulón*. Budapest, Okker Kft.
- Halász, G. (2006): *Uniók hatások a magyar közoktatásban 2002 és 2006 között*. In:*Educatio*, 2006/Tavaszi, 3-25.
- Híves, T.(1992): *A határ menti térségek iskolázottsági és társadalmi szerkezete*. Budapest, OKI
- Horváth, Gy. (2001): *Európai regionális politika*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó

[http : //http://cicero-net.nl/html_eng/library/pdf_descriptions/verslag-publicatie.pdf](http://http://cicero-net.nl/html_eng/library/pdf_descriptions/verslag-publicatie.pdf)

<http://okm.gov.hu/main.php?folderID=861>.

http://www.okm.gov.hu/letolt/vilagnyelv/arculat_k.pdf

Imre A. (1983): *Iskolák a határon: Határ menti térségek és az oktatás*. Budapest, Oktatókutató Intézet

Jelentés a magyar közoktatásról 2006 (2006): Szerk.: Halász Gábor – Lannert Judit. Budapest, Országos Közoktatási Intézet.

Jensen, J. – Miszlivetz, F. (2002): *Az új Európára készülve*. ISES könyvek IV. Interreg IIC „Preparity” Strukturális politika és regionális tervezés az Európai Unió külső határvidékén. Szombathely, Savaria University Press

Kaiser, T. (2006): *Hidak vagy sorompók ? A határokon átvéelő együttműködések szerepe az integrációs folyamatban*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.

Kleine Fremdspachendidaktik für Grenzregionen. Zusammenfassender Bericht des Seminars „Benelux-Plus”. 26.-29.5.99 in Maastricht.

Kocsis, K-Wastl-Walter D(1992): *A nyugat-pannon határvidéken élő magyar és osztrák nemzeti kisebbségek térbeli aktivitása*. Budapest, 132-134.p.

Kovács Katalin (1997): *Az európai dimenzió az oktatásban – egy szokatlan nézőpontból*. In: *Új Pedagógia Szemle 1997.10.sz. 16-23.p.*

Kozma, T. (1999): *Bevezetés a nevelésszociológiába*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó

Kozma, T. (2002): *Határokon innen, határokon túl*. Budapest, Oktatókutató Intézet, Új Mandátum Könyvkiadó.

Közös európai referenciakeret, 2002

Kulcsfontosságú adatok az Európai Unióban '94.

Künzle, B. & Müller, M.(Hrg.) (1990): *Sprachen lernen im Tandem. Beiträge und Materialien zum interkulturellen Lernen. Erste Europäische TandemTage*, Freiburg(CH) : Universitätsverlag

- Laumesfeld, D. (1984): *A kétnyelvűség a luxemburgi nyelvű Lotaringiában.*
Gyakorlat/ideológiák. Doktori értekezés. Paris.
- Ludvig Zs. – Süli –Zakar I. (2002): *A Kárpátok Eurorégió együttműködés
mérlege.* Budapest , Oktatási Minisztérium
- Makk, Z. (1998): *A határ menti nyelvtanítás didaktikája.* In *Hogyan tovább ?* 1998/3.
24.
- Makk, Z. (2000): *Elvárások és figyelembevételük. Az iskolai környezet igényeinek
felmérése, pedagógiai gyakorlatban való megjelenítése.* In *Hogyan tovább ?*
2000/4. 6-7.
- Makk, Z. (2004): *A határrégiós idegen nyelv tanítás nevelésszociológiai megközelítése.*
In Tóth Tiborné (szerk.): *Kiválóság - kultúra Európában.* Tanulmánykötet.
Mosonmagyaróvár, 190-194.
- Makk, Z. (2007): *A határokon átívelő idegennyelv-tanítás. Óvodától az egyetemig a
burgenlandi – nyugat-dunántúli határrégióban.* In *Új Katedra*, 2007/4. 8.
- Makk, Z. (2007): *Iskolák a határon... Egy határrégiós iskolaváros, Mosonmagyaróvár.*
In *Vivat Academia*, 2007/3-4. 31-32.
- Nádasi M.(2004): A kikérdezés. N: Falus, I.(szerk.):*Bevezetés a pedagógiai kutatás
módszereibe.* Budapest, Műszaki Könyvkiadó.
- Oktatási és Kulturális Minisztérium (2008): *Az Európai Unió és az oktatás, képzés.*
- Oktatási Minisztérium (2000): *Minőségfejlesztési kézikönyv I.* Budapest: Oktatási
Minisztérium, Budapest
- Ormándi, J. (2006): *Összehasonlító pedagógia.* Gyula, APC- Stúdió
- Osztály Statisztikai Hivatal Honlapja <http://www.statistik.at> (utolsó megtekintés:
2006.12.20.)
- Pelz, M. (Hrg.) (1989): *Lerne die Sprache des Nachbarn : Grenzüberschreitende
Spracharbeit zwischen Deutschland und Frankreich.*
Frankfurt/M.:Diesterweg

- Pierre Giolitto (1993) *Construire L'Europe a l'école*. Paris , Hachette Education
- Raasch, A.- Hunold, D. - Kiupel, CI (Hrg.) (1991): *Fremdsprachen lehren und lernen : Perspektiven für ein Europa nach 1992*. Beiträge zum Bundeskongress in Lübeck des Fachverbandes Moderne Fremdsprachen. Saarbrücken
- Raasch, A. (1993): *Didactique des langues étrangères pour les régions frontalières*, Sarrebruck, Université de la Sarre
- Raasch, A. (ed.) (1999): *Didactique des langues étrangères pour les régions frontalières*. Saarbrücken
- Raasch, A. – Wessela E. (szerk.) (2008a): *Europäische Nachbarschaftspolitik: Soziale Kohäsion durch Sprache*. SALUS Band 18/ Dokumente und Schriften der Europäischen Akademie Otzenhausen Band 142. Saarbrücken: Universität des Saarlandes / Otzenhausen: Europäische Akademie
- Raasch, A. (2008b): Grenzkompetenz – von der Definition zur Evaluation zur Anwendung. In : Malgorzata Bien-Lietz, Thomas Vogel (ed.): *Frühstart in die Nachbarsprache*. Handbuch für den Spracherwerb in der deutsch-polnischen Grenzregion. Frankfurt (Oder) Europa-Universität Viadrina, 9-15.
- Rechnitzer J.(1999): *Határ menti együttműködések Európában és Magyarországon*. In: Rechnitzer János, Nárai Márta (szerk.) *Elvázlat és összeköt - a határ*.
- Renard, J.-P. (1993):*Frontières ambivalente*. Travaux et documents du L.G.H., Série Etudes n11, USTL, p.40
- Ricoeur, P. (1999): *Emlékezés-felejtés-történelem*. In: Thomka Beáta (szerk.): A kultúra narratívái. Budapest, Kijarat Kiadó p.51-69.
- Ring, É. (szerk.) (2004): *Többsnyelvű oktatás és EU –integráció*. Budapest, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány.
- Seebauer, Renate (2004): *Zur Sprachenvielfalt in Österreich – Historisches Vorverständnis und Multilingualität in Österreichs Schulen*. Pädagogische Akademie des Bundes in Wien.

- Setényi J. (1996): *Az oktatáspolitikai európai víziója*. In : Educatio, 1996/Tél. 553-560.
- Setényi János (1999): *A minőség kora*. Budapest : Raabe Kiadó
- Süli-Zakar I (szerk.) *Határok és határmentiség az átalakuló Közép-Európában:*
nemzetközi tudományos konferencia 2002. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó
- Szabolcs, É. (2001): *Kvalitatív kutatási metodológia a pedagógiában*. Pedagógus
könyvek. Budapest, Műszaki Könyvkiadó.
- Tóth J. - Trócsányi A. (2000): *Térszerkezeti változások*. Budapest, Educatio, 2000.2.sz.
205-220.
- Új keretstratégia a többnyelvűség ösztönzésére*, COM (2005) 596 végleges, Brüsszel,
2005
- Útmutató az európai nyelvtanítás-politikák fejlesztéséhez, vezetői változat, 1. tervezet
(jav.)
- Várad, M – Wastl-Walter, D – Veider, F (2002) : *A végek csöndje. Határ-narratívák az
osztrák-magyar határvidékről. Regio - Kisebbség, politika, társadalom 13.évf.
(2002.) 2.sz.*
- Wedral, Heinrich (1993): Wer nutzt das Angebot? Kroatisch und Ungarisch an
Burgenlands Schulen. In: Holzer, Werner (szerk.): Trendwende? Sprache und
Ethnizität im Burgenland. Passagen Verlag, Wien. 267-271.
- Zarándy Z.(szerk.) (1998): *Európa az iskolában – az iskola Európában*.
Háttérdokumentumok az oktatás európai dimenziójáról rendezendő konferencia
résztvevői számára. Budapest
- Zöld könyv a mobilitás akadályainak felszámolásáról* (1996): Európa Unió, Brüsszel
- Zöld könyv az oktatás európai dimenziójáról* (1993): Európa Unió, Brüsszel

MELLÉKLETEK

- 1.a melléklet: *Mi az anyanyelve?*
- 1.b melléklet: *Az Európai Unióban mindenkinek el kellene sajátítania egy második idegen nyelvet is az anyanyelvén kívül.*
2. melléklet: *Szemponstör a határ-menti régiók leírásához*
3. melléklet: *Idegen nyelv tanítása a határ menti régióban (kognitív térkép)*
4. melléklet: *Szülői kérdőív*
5. melléklet: *Fragebogen für Bewohner der Grenzregion*
6. melléklet: *Tanulói kérdőív*
7. melléklet: *A tanári interjú irányító kérdések*
8. melléklet: *Projektzáró kiadvány (Móra Ferenc Általános Iskola, Mosonmagyaróvár)*
9. melléklet: *Projektdokumentation (NMS, Andau)*
10. melléklet: DVD-melléklet
 - Határtalan pillanatok (Móra iskola, Mosonmagyaróvár)
 - Alphabet ohne Grenzen (NMS, Andau)

1.a melléklet: *Mi az anyanyelve?*

ANYANYELV-% EMLÍTÉSEK (SPONTÁN - TÖBB VÁLASZ IS LEHETSÉGES)			
	Államnyelve(k), az EU-ban hivatalos státusszal rendelkező hivatalos nyelvek	Az EU más hivatalos nyelvei	Más nyelvek
BE	holland 56%, francia 38%, német 0.4%	5%	3%
CZ	98%	2%	0.7%
DK	97%	2%	2%
DE	90%	3%	8%
EE	82%	1%	18%
EL	99%	0,2%	0,7%
ES	spanyol 89%, katalán 10 9%, galíciai 5%, baszk 1%	1%	2%
FR	93%	6%	3%
IE	angol 94%, ír 11%	2%	0,2%
IT	95%	5%	1%
CY	98%	2%	1%
LV	73%	1%	27%
LT	88%	5%	7%
LU	luxemburgi 77%, francia 6%, német 4%	14%	0,8%
HU	100%	0,8%	0,6%
MT	máltai 97%, angol 2%	0,6%	-
NL	96%	3%	3%
AT	96%	3%	2%
PL	98%	1%	1%
PT	100%	0,6%	0,1%
SI	95%	1%	5%
SK	88%	12%	2%
FI	finn 94%, svéd 5%	0,8%	0,4%
SE	95%	5%	2%
UK	92%	3%	5%
BG	90%	0,4%	11%
HR	98%	1%	0,8%
RO	95%	6%	0,7%
TR	93%	0,5%	7%

1.b melléklet: Az Európai Unióban mindenkinek el kellene sajátítania egy második idegen nyelvet is az anyanyelvén kívül.

Ország neve	%
Lengyelország	75
Görögország	74
Litvánia	69
Dél-Ciprus	68
Magyarország	68
Olaszország	66
Lettország	64
Spanyolország	63
Esztország	62
Belgium	60
Portugália	54
Málta	54
Luxemburg	53
Az Európai Unó (25)	50
Dánia	48
Egyesült Királyság	48
Szlovénia	47
Csehország	45
Ausztria	43
Finnország	40
Németország	36
Írország	34
Hollandia	33
Franciaország	31
Szlovákia	30
Svédország	27

2. melléklet: Szempontsor a határ-menti régiók leírásához

(Az 1.3 – 1.5 ponthoz)

A „határ” lehet választó vonal, de lehet olyan tér is, ahol a szomszédos népek találkoznak, érintkeznek egymással, ahol kapcsolatok jönnek létre, ami közösnek tekinthető.

- Milyen a határrégió helyzete ?
- Ha a határ inkább már térségként fogható fel, mekkora ez a térség? Milyen közös vonások vannak a térségben ?
- Megváltozott az utóbbi időben ez a határ / ez a térség? Hogyan? Milyen következményei vannak e változásoknak ?

A határ mentén kialakuló térség strukturálisan különböző. Ezek a különbségek erősen érzékelhetők szociológiai, közgazdasági területen, a strukturális felépítés és az emberek magatartásában, viselkedésében, a kulturális jellemzők, a sztereotípiák és a tabuk alapján. Az adott térség különböző rendszerhez tartozik.

- Milyen rendszerek találkoznak a határrégióban ?
- Mihez vezetnek a rendszerfüggő különbségek : kreativitáshoz, innovációhoz vagy inkább az együttműködést nehezítik ?
- A heterogenitás lehetőség vagy akadály ?

Európai értelemben egy határrégiót a közös, határon túl menő identitás jellemez.

- Ebben az értelemben határrégió-e a vizsgált térség ? Megkezdődött-e a határokon átívelő identitás ?
- Ha létezik ez az új fajta identitás, akkor a közvélemény ezt elfogadja vagy inkább vitatja?

Létezik –e a lakosság vagy a politikai vezetők körében olyan közös akarat, amely a régióban történő együttélést szorgalmazza ?

- Létezik –e egy határon túl menő politikai akarat a teljes régióban, tehát a határ mindkét / mindegyik oldalán?
- Hogyan / hol nyilvánul meg ez az akarat?
- Miből áll ez az akarat?

Az esetlegesen meglévő politikai akarat és / vagy az egymásra találó rendszerek jellemzői gyakran a közös tevékenységek kezdetét jelentik. Ezek az alábbiak lehetnek: partnernkapcsolatok iskolák, egyesületek vagy községek között, közös ünnepek vagy kiállítások, a természetnek a közös határon túl menő alakítása, stb.

- Van-e a határrégióban ilyen jellegű tevékenység ? Ezek indokolt, egymástól függő, kölcsönösen megtervezett tevékenységek ?

Az együttműködés gyakran ellenállásba és nehézségekbe ütközik.

- Mivel magyarázhatóak ezek a jelenségek ?
- Milyen lehetőségek léteznek az ellentmondások és nehézségek leküzdésére ?

A nyelvtanítás hozzájárulhat az identitás kialakulásához és az együttműködés sajátos része lehet. Ez vonatkozhat a közoktatási intézményekre, magániskolákra, esti tanfolyamokra, felnőttek közoktatási és magánképzésére, óvodákra, stb.

- Milyen szerepe van a nyelvtanításnak a határmenti régióban?
- Mivel magyarázhatóak az együttműködések eredményei – eredménytelenségei ?

A nyelvoktatás a közoktatás különböző szintjein egyben egy nép kultúrájának a megismerését is jelenti.

- Az oktatásban, továbbképzéseken, a tananyagban megjelennek-e a határ-menti nép kultúrájának elemei ?
- Vannak-e a határ-menti nyelvtanításra jellemző, speciális jegyek és van-e eltérés az országra jellemző általános nyelvtanítástól ?

- A határ-közeli nyelvtanítás hatással van –e a határtól távol eső nyelvtanításra és koncepcióira?

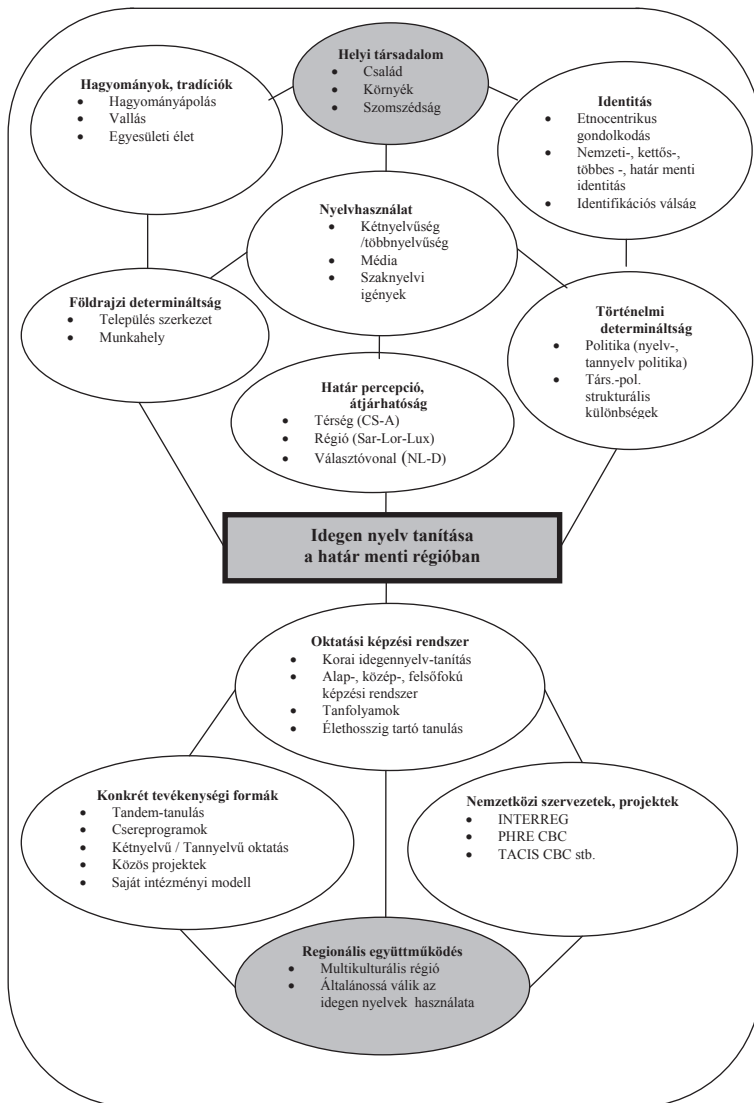
A nyelvtanításnak szembe kell néznie bizonyos nyelvek „image-ával” vagy a létező elképzelésekkel.

- Van a partneryelvnek „image-a”? Pl. nagyon könnyű vagy különösen nehéz ?
- Hasznosnak tartják-e a partneryelvet ?
- Létezik-e adat arról, milyen területeken lehetne a partneryelvet a vizsgált régióban használni, (pl. szakmai területen) ?
- A közvélemény szerint a partneryelv politikai vagy történelmi szempontból „tisztá”??

A nyelvtanulás egy életre szóló tanulást jelent. Milyen aspektusok jellemzik a nyelvtanulás egyes fázisait ?

- A közoktatási intézményekben folyó nyelvtanulást megelőzi illetve kiegészíti a korai nyelvtanulás és a felnőttképzés.
- Létezik-e a határ régióban ilyen jellegű együttműködés ?

3. melléklet: *Idegen nyelv tanítása a határ menti régióban (kognitív térkép)*

4. melléklet: *Szülői kérdőív*

1. A magyar-osztrák határ napjainkban könnyen átjárható,
nincsen szigorú, elválasztó jellege	1 2 3 4 5
2. A határ két oldalán élő emberek kölcsönösen érdeklődnek egymás
országai iránt.	1 2 3 4 5
3. Általában tudok arról, hogy mi történik a határ túloldalán.	1 2 3 4 5
4. A lakosság támogatja a határrégióban való együttműködést.	1 2 3 4 5
5. A határ menti együttműködést az osztrákok kezdeményezik.	1 2 3 4 5
6. A határ menti együttműködést a magyarok kezdeményezik.	1 2 3 4 5
7. Az állami vezetés támogatja a határrégióban való
együttműködést.	1 2 3 4 5
8. A nyelvtanítás hozzájárul a térség jobb együttműködéséhez.	1 2 3 4 5
9. Fontosnak tartom, hogy gyermekem német nyelvet tanuljon.	1 2 3 4 5
10. A nyelvtanulás nemcsak az iskolai tanulmányok idejére korlátozódik,
élethosszig tartó tanulást jelent.	1 2 3 4 5
11. Fontos, hogy a nyelvtanulás során a másik nép kultúráját, szokásait is
megismerjük.	1 2 3 4 5

12. Fontos, hogy az iskola programjainak összeállításakor figyelembe vegye a határ közelségét.	1 2 3 4 5
13. A német nyelvet nehéznek tartom.	1 2 3 4 5
14. Jó, ha az iskolának osztrák partnerkapcsolatai vannak.	1 2 3 4 5
15. A mi régiókban angol nyelvet célszerű tanítani.	1 2 3 4 5
16. A mi régiókban német nyelvet célszerű tanítani.	1 2 3 4 5
17. A német nyelvvel szemben történelmi okokra vezethető ellenszenvem van.	1 2 3 4 5
18. Elvárom, hogy az osztrákok is tanuljanak magyarul.	1 2 3 4 5
19. Lehet, hogy néhány év múlva gyermekem Ausztriában fog továbbtanulni.	1 2 3 4 5
20. Kedvező dolog az, hogy ebben a határrégióban élek.	1 2 3 4 5

1 - egyáltalán nem igaz

2 - kevésbé igaz

3 - közepesen igaz

4 - nagy részben igaz

5 - teljes mértékben igaz

5. melléklet: *Fragebogen für Bewohner der Grenzregion*

1. Die ungarisch–österreichische Grenze ist in den heutigen Tagen leicht überschreitbar, sie hat keine strenge, trennende Bedeutung.	1 2 3 4 5
2. Die auf beiden Seiten der Grenze lebenden Menschen interessieren sich jeweils für das andere Land.	1 2 3 4 5
3. Im Allgemeinen weiß ich, was auf der anderen Seite der Grenze passiert.	1 2 3 4 5
4. Die Bevölkerung unterstützt die Zusammenarbeit in der Grenzregion.	1 2 3 4 5
5. Die Zusammenarbeit entlang der Grenze geht von den Österreichern aus.	1 2 3 4 5
6. Die Zusammenarbeit entlang der Grenze geht von den Ungarn aus.	1 2 3 4 5
7. Die Staatsführung unterstützt die Zusammenarbeit in der Grenzregion.	1 2 3 4 5
8. Der Sprachunterricht trägt zur besseren Zusammenarbeit in der Region bei.	1 2 3 4 5
9. Ich halte es für wichtig, dass mein Kind die ungarische Sprache lernt.	1 2 3 4 5
10. Der Sprachunterricht findet nicht nur in der Schule statt, sondern er bedeutet ein lebenslanges Lernen.	1 2 3 4 5
11. Es ist wichtig, dass man mit dem Lernen der Sprache auch die Kultur des anderen Volkes und dessen Bräuche kennenlernt.	1 2 3 4 5
12. Es ist wichtig, dass man bei der Zusammenstellung des Schulprogrammes die Nähe der Grenze berücksichtigt.	1 2 3 4 5

13. Ich halte die ungarische Sprache für schwer.	1 2 3 4 5
14. Es ist gut, dass die Schule eine Partnerschaft zu Ungarn hat.	1 2 3 4 5
15. In unserer Region ist es zweckmäßig, gezielt die englische Sprache zu lehren.	1 2 3 4 5
16. In unserer Region ist es zweckmäßig, gezielt die ungarische Sprache zu lehren.	1 2 3 4 5
17. Ich habe eine auf geschichtlichen Gründen basierende Abneigung gegenüber der ungarischen Sprache.	1 2 3 4 5
18. Ich erwarte, dass die Ungarn auch die deutsche Sprache lernen.	1 2 3 4 5
19. Es ist möglich, dass mein Kind in ein paar Jahren in Ungarn weiterlernen wird.	1 2 3 4 5
20. Es ist gut, in dieser Grenzregion zu leben.	1 2 3 4 5

1-überhaupt nicht zutreffend

2-wenig zutreffend

3-teilweise zutreffend

4-zum größten Teil zutreffend

5-vollkommen zutreffend

6. melléklet: *Tanulói kérdőív*

Kedves Tanuló!

Melyik városban / faluban élsz ?.....

Melyik osztályba jársz ?.....

Milyen nyelveket beszélsz ?.....

Milyen nyelveket tanulsz az iskolában?.....

Milyen nyelveken beszéltek otthon ?.....

1. Szívesen tanulsz a német / magyar nyelvet ?

magyar tanulók			osztrák tanulók		
260 fő			129 fő		
😊	😐	☹	😊	😐	☹

2. Könnyen tanulsz a német / magyar nyelvet ?

magyar			osztrák		
😊	😐	☹	😊	😐	☹

3. Miről szeretnél az iskolában a magyar órán beszélni ?

	magyar			osztrák		
	😊	😐	☹️	😊	😐	☹️
A családról						
Az életemről						
Kedvenc játékaimról						
Mesékről						
Hobbijaimról						
Sportról						
Állatokról						
A szomszédos nép történelméről						
A szomszédos nép szokásairól						
Lakóhelyünkről						
A természetről						

4. Hogy tetszik neked a tanulás / nyelvtanulás ?

	magyar			osztrák		
	😊	😐	☹️	😊	😐	☹️
A tanár beszél hozzád vagy magyaráz valamit, te odafigyelsz és hozzászólhatsz						
Egy témával kapcsolatban szervezünk egy kirándulást						
Többnapos kirándulást szervezünk						
Egy projektet csinálunk						
Számítógépen tanulunk és dolgozunk						
Csereprogramokat szervezünk más iskolákkal						
Német/magyar nyelvű egyesületet látogatunk meg						
Iskolai rendezvényeket szervezünk						
Német/ magyar nyelvű rendezvényeken veszünk részt						

5. Minek a segítségével szeretnél az iskolában a nyelvtanulás során tanulni ?

	magyar			osztrák		
	😊	😐	😞	😊	😐	😞
Német / magyar nyelvű gyermekkönyvek, mesekönyvek						
Német/ magyar nyelvű újságok						
Német / magyar gyermekfilmek						
Német/ magyar tankönyvek szótárral						
Német / magyar nyelvű rímelő játékok						
Szerepjátékok németül/ magyarul						
Projektfeladat						

Köszönjük a segítségedet !

7. melléklet: *A tanári interjú irányító kérdések*

1. Hány éve tanít Ausztriában?
2. Milyen szervezésben, ki kezdeményezte?
3. Ha a rendszerváltás előtt is tanított magyar nyelvet, lát-e különbséget a magyar nyelv iránti érdeklődés mértékében ?
4. Hol tanítja a magyar nyelvet?
5. Mely településen tanít?
6. Milyen korosztályt tanít?(gyermek, felnőtt, egyéb :)
7. Kb. hány főt tanít / év / csoport?
8. Milyen módszereket alkalmaz a nyelvtanítás során?
9. Ki tudja-e használni a határ közelségéből eredő előnyöket ?
10. Van-e megfelelő oktatási segédanyag a magyar nyelv tanításához?
11. Milyen gyakorisággal? (Óra / hét)
12. Személyes tapasztalat, vélemény:
13. Partnerkapcsolatok
14. Mi a véleménye a német nyelv jövőjéről térségünkben ?
15. A tanítványok életkora, iskolai végzettsége, foglalkozása ?
16. Ingyenes vagy fizetnek tanfolyami díjat?
17. Miért tanulnak a tanítványai magyarul?
18. Nehéznek tartják a magyar nyelvet?
19. Még milyen nyelven beszélnek a tanítványok?
20. Hány évig tanul egy fő magyarul , kb. milyen eredményt érnek el?
21. Járnak-e Magyarországra a tanítványai, használják-e a magyar nyelvet?

